

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця на
правах рукопису

ФІАЛКОВСЬКИЙ АНДРІЙ РОАЛЬДОВИЧ

УДК 338.22+330.341.1:339.137.2

ДИСЕРТАЦІЯ

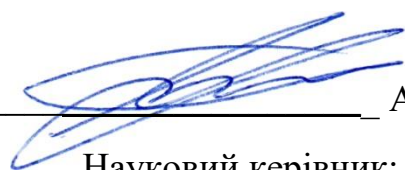
**РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ФАКТОРУ
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 051 Економіка

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

А.Р. Фіалковський.

Науковий керівник: В.П. Мікловда, д.е.н., професор.

АНОТАЦІЯ

Фіалковський А.Р. Розвиток інноваційного підприємництва як фактору формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2021.

Дисертацію присвячено науковому дослідженню й обґрунтуванню теоретико-концептуальних засад інноваційного підприємництва та розробленню практичних рекомендацій щодо створення й використання важелів механізму його активізації, орієнтованого на формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки.

На основі критичного огляду сучасних наукових концептів запропоновано вдосконалення понятійного апарату, що дозволило категорію інновації розглядати як конкурентну перевагу регіону, де вона продукується або застосовується, як основне джерело розвитку (з позиції її філософського навантаження), об'єкт та інструмент управління, що сприяє досягненню стратегічної мети (в контексті регіонального адміністрування), джерело додаткових економічних бонусів підприємств регіону та територіальної економіки в цілому (як економічне явище); спосіб формування нового суспільства через інститути, культуру, цінності інноваційного розвитку, креативу та вдосконалення (в межах інституційної та культурної дескрипції). Це дозволило розширити розуміння інноваційного підприємництва, застосовуючи функціональний, факторний та системний ракурси.

З позиції функціонального підходу інноваційне підприємництво являє собою феномен, який забезпечує технологічну, продуктову, ресурсну, ділову та (або) управлінську конвергенцію, яка проявляється через поєднання креативу з господарською практикою (у сфері підприємницької діяльності), нове комбінування форм та методів ведення бізнесу й управління (в організаційно-економічній

площині), злиття інтересів підприємництва та регіону (на рівні регіональної економіки), наслідком чого є перетворення новації в комерційну вигоду і створення стратегічних конкурентних переваг регіонального бізнесу та територіальної економіки.

У межах факторного підходу інноваційне підприємництво, за наявності управлінських, економічних, політичних та культурних умов, представлено як детермінований або стохастичний чинник, що створює конкурентні переваги, виступаючи, залежно від етапу розвитку регіону, анцедентним, поточним або форвардним фактором, і формує такі властивості регіону, які вирізняють його серед інших і дозволяють розвиватися більш швидкими темпами.

Системний погляд на інноваційне підприємництво дає змогу виділити бізнес-компоненту, регіональну складову та інноваційну підсистему, яка, в свою чергу, містить підприємницького актора, портфель новацій з потенціалом перетворення на інновації, інновацію як об'єкт підприємництва, портфель інновацій та інноваційну діяльність як предмет підприємництва.

Розглядаючи стратегічне управління інноваційним підприємництвом як безальтернативну умову його перетворення на конкурентну перевагу, доведено доцільність застосування функції контролінгу, який являє собою функціонально-структурний елемент стратегічного адміністрування, включає інтеграцію аналізу та прогнозування а) джерел, б) організаційних форм та в) результатів інноваційного підприємництва в регіоні, метою якого є підготовка, імплементація та моніторинг адекватних внутрішнім умовам та зовнішнім викликам преактивних та інтерактивних стратегічних рішень регіональної влади.

Діагностика інноваційного підприємництва показує зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції та кількості інноваційно активних підприємств за останнє десятиріччя. Рівень фінансування науки в Україні становить 0,47% від ВВП, що гальмує розвиток інноваційного підприємництва. Серед чинників, що обумовили погіршення показників інноваційної активності в Україні та Закарпатській області, можна виокремити три групи. Першу становлять

управлінське-прикладні чинники, які свідчать про недостатню увагу керівництва країни та регіонів до проблематики інноваційного підприємництва, а саме:

- відсутність чіткої, зрозумілої для підприємців державної стратегії підтримки інноваційної активності в країні та її регіонах;
- відсутність з боку держави фінансового супроводу інноваційної активності стартапів та підприємств, що мають наміри здійснювати інноваційну діяльність;
- ігнорування таких інструментів інноваційного розвитку, як краудсорсинг та фандрайзинг.

Другу групу становлять аналітико-прогнозні чинники, в межах яких науковцями пропонуються моделі розвитку інноваційного підприємництва на основі висновків, що здійснені в умовах інформаційної або логічної обмеженості.

До третьої групи віднесено теоретико-методологічні чинники, обумовлені відсутністю системного підходу до розвитку інноваційного бізнесу та помилками в окресленні мети розвитку економіки й механізмів.

Запропоновано застосовувати системний дефектус, що проявляється у відсутності системного підходу до управління інноваційним підприємництвом як фактором регіональної конкурентоспроможності, інституційній недосконалості та недостатньому фінансовому підґрунті інноваційного підприємництва.

Результати аналізу ефективності витрат на інноваційну діяльність свідчать, що динаміка частки витрат на цю діяльність у загальному обсязі інноваційної продукції по Закарпатській області значно відрізняється від аналогічної по Україні. Співвідношення темпів зростання обсягів продукції і темпів зростання витрат в Україні у 2019 році порівняно з 2010 роком становить 0,58, тобто показник нижчий за одиницю, що свідчить про зниження рівня ефективності використання витрат, спрямованих на інноваційну діяльність. Стосовно Закарпатської області рівень обсягу інноваційної продукції в промисловості з 879 млн. грн. у 2010 році зменшився до 138 млн. грн. у 2019 році, тобто падіння сягає – 84,2 %. Що стосується витрат на інноваційну діяльність, їх рівень у 2019 році становить 61,4% від показника 2010 року, тобто зниження сягає 38,6%; як і рівень продуктивності

витрат, спрямованих на інноваційну активність. У Закарпатті цей показник становить 3,111 грн. при середньому по Україні 2,409.

В якості методу стратегічної оцінки ефективності спрямування фінансових активів населення Закарпатської області застосовано мультиплікатор, який в Україні у 2018 році досягає значення 67. При цьому в Закарпатській області відбувається скорочення накопичення фінансових активів у розмірі 14492 тис. грн. При застосуванні організаційно-фінансових важелів краудфандингу за прикладом провідних зарубіжних країн спрямування вказаної суми на інноваційне підприємництво спричиняє мультиплікативний ефект у розмірі 970 964 млн. грн. при обсязі валового регіонального продукту Закарпаття у 2018 році 53445 млн. грн. Спрямування вказаної суми на інноваційне підприємництво надає регіону додатковий обсяг реалізованої інноваційної продукції на суму 45070 млн. грн. Для ефективного використання інвестиційного супроводу рекомендовано здійснити організаційні заходи: впровадити систему підтримки інноваційного підприємництва як в Україні, так і на рівні регіонів, активізувати діяльність із створення регіональних інноваційних кластерів, використовувати сучасні інноваційні платформи краудсорсингу та фандрайзингу, впроваджувати інноваційну культуру населення та бізнесу

Кореляційно-регресійний аналіз науково-інноваційних факторів та їх впливу на рівень розвитку економіки дозволяє стверджувати, що чинники на рівні України, які сприяють збільшенню обсягів валового внутрішнього продукту, охоплюють таке коло: валові витрати на виконання НДР; кількість працівників, що мають ступінь кандидата наук або доктора філософії; кількість працівників, що задіяні у виконанні НДР. На рівні Закарпаття в стохастичній моделі фактором, що сприяє зростанню валового регіонального продукту, виокремлено внутрішні витрати на виконання НДР.

У роботі представлено практичні рекомендації щодо активізації інноваційного підприємництва як основи розвитку та побудови конкурентоспроможної економіки Закарпатської області.

Важливим напрямом розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатській області запропоновано застосування механізму, що містить сукупність важелів, взаємодія яких спонукає зазначене підприємництво до набуття якості фактору формування регіональних конкурентних переваг. Серед широкого кола важелів у межах цього дослідження виділено інституційні, організаційні, політичні, інтегрально-параметричні, маркетингові, інформаційні та контролінгові, ефективне функціонування яких відбувається на основі регіональної культури, яка в свою чергу базується на 5 «К»: культурі технологічній, культурі інформаційній, ринковій культурі, культурі креативу та культурі управління інноваціями.

Перетворення інноваційного підприємництва на фактор регіональної конкурентоспроможності вимагає комплексного підходу до взаємодії важелів активізації, який реалізується за допомогою системи підтримки інноваційного підприємництва Закарпатської області, основними функціями якої є акселераторна, креативна та формування людського потенціалу. Дія системи підтримки інноваційного підприємництва в області базується на імперативах; як-от: стратегічна спрямованість (врахування трендів інтернаціоналізації та глобалізації, транспарентність результатів та демократичність, спрямованість на сталий розвиток регіону); системність (емерджентність, холізм, диференціація, лабільність, ієрархічність, аутопоезис); оперативність (ефективність, оптимальність, динамічність).

Описано алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва регіону, який містить такі етапи: креативної філософії, перспективного аналізу, проєктування системи, практичної організації, етап функціонування та контролінгу, та її функції: акселераторну, в процесі виконання якої інноваційне підприємництво Закарпаття отримує імпульси розвитку за допомогою різноманітних методів; креативну, що передбачає дії, спрямовані на розвиток системи чи її елементів на основі новацій; формування людського потенціалу інноваційного підприємництва, його кадрової складової.

Важливим напрямом активізації інноваційного підприємництва як чинника формування регіональних конкурентних переваг Закарпатської області

запропоновано розглядати впровадження регіонального стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва, яке організаційно реалізується через систему стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в регіоні. Зазначена система являє собою холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних елементів з певною внутрішньою структурою, що має зв'язок із зовнішнім середовищем і забезпечує формування стратегічних конкурентних алфавітизмів регіональної економіки. Вказана система володіє внутрішніми якостями, до яких віднесено цілеспрямованість та гармонійність, і зовнішніми: адекватністю та адаптивністю. Представлено експлікативну модель системи, яка виділяє інноваційне підприємництво як об'єкт управління, регіональну владу як суб'єкт управління, конкурентоспроможність як мету дії системи, механізми та організаційні технології, кібернетичну підсистему з преактивними та інтерактивними рішеннями, синергетичну підсистему, яка забезпечує саморозвиток, самоорганізацію та самонавчання системи; синергію як результат взаємодії важелів розвитку інноваційного підприємництва.

Ключові слова: регіональна економіка, розвиток регіональної економіки, конкурентоспроможність, інноваційне підприємництво, стратегічне управління, механізм активізації потенціалу, система підтримки інноваційного підприємництва, імітаційна модель.

Перелік публікацій

Перелік публікацій, що містять основні наукові результати дисертації

Публікації в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Jurkovicova L., Fialkovskyi A., Chekan I. Innovation as the Key Competitive Advantage. *Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY*. Bratislava. 2020. №4. URL: <http://www.derivat.sk/index.php?PageID=3194//>. 0,7 д.а. *Особистий внесок: розкрито сутність інновацій з філософської позиції, з точки зору управління, як економічне явище, як явище культури – 0,5 д.а.*

2. Fialkovskiy A., Marhitich V., Latynin K. Levers of innovative entrepreneurship activation in the strategic regional competitiveness. *European journal of economics and management*. 2020. Volume 6, Issue 6. P. 92-97. URL: https://eujem.cz/?page_id=1188. 0,3 д.а. *Особистий внесок: описано систему важелів активізації інноваційного підприємництва як фактору конкурентоспроможності регіональної економіки – 0,15 д.а.*

Перелік публікацій в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

3. Мікловда В.П., Маргітич В.В., Фіалковський А.Р. Зміст та імперативи інноваційної культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2017. Вип. 2(50). С. 16-22. 0,4 д.а. *Особистий внесок: описано принципи інноваційної культури – 0,2 д.а.* URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Nvuuec_2017_2_3.

4. Огородник В., Фіалковський А., Жорж Л., Біла Н. Стратегічний контролінг ефективності. *Науковий вісник Ужгородського університету Сер. Економіка*. 2018. Вип. 2(52). С.124-129. 0,5 д.а. *Особистий внесок: визначено функції контролінгу, ефективність розкрито як мету та фактор – 0,35 д.а.* URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/149447>.

5. Завадяк Р.І., Фіалковський А.Р., Орбан М.М., Довганич Д.І. Ефективність в її теоретичному контенті та практичному застосуванні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 3. С. 136-146. 0,5 д.а. *Особистий внесок: розглянуто ефективність як спосіб та результат дій, розкрито теоретичний та практичний контент ефективності – 0,35 д.а.*

6. Фіалковський А.Р. Алгоритм формування регіональної системи підтримки інноваційного підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2019. Вип. 1 (53). С. 77-81. 0,4 д.а.

7. Маргітич В.В., Фіалковський А.Р., Лазар Н.М. Системний дефектус інноваційної активності в Україні та її регіонах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Сер. Економіка і управління*. 2020. Вип. 1. Том 31 (70). С. 165-170. 0,2 д.а. *Особистий внесок: запропоновано поняття системного дефектуса та проведено аналіз його складових – 0,14 д.а.*

8. Мікловда В.П., Латинін К.І., Фіалковський А.Р. Фактори розвитку регіональної економіки в контексті системної парадигми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. Проблеми економіки та управління*. 2019. Вип. 4. С.68-74. 0,4 д.а. *Особистий внесок: визначення видів факторів та їх функцій – 0,25 д.а.*

9. Фіалковський А.Р. Причини гальмування інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. «Економіка»*. 2020. Вип. 1(55). С. 85-89. 0,4 д.а.

10. Огородник В.О., Фіалковський А.Р., Маргітич В.В. Наукові та інноваційні фактори розвитку економіки Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2021. Вип. 1(57). С.85-89. 0, 42 д.а. *Особистий внесок: побудова стохастичної моделі та її аналіз – 0,2 д.а.*

11. Fialkovskyi A. Innovative entrepreneurship as a factor of regional competitiveness: management content. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*. 2021. №2 (50). С.94-98. 0,45 д.а.

Перелік публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Fialkovskyi A. System approach to the cluster. *Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 26-27 жовтня 2017р. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. С. 26-27. 0,13 д.а.

2. Кубіній Н.Ю., Фіалковський А.Р., Вовчанська Р.І. Ефект «spillover» у стратегічному управлінні. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. 19-20 квітня 2018 р. К. : КНЕУ, 2018. С.204-208. 0,25 д.а. *Особистий внесок: показано дію ефекту в економіці та фінансах – 0,05 д.а.*

3. Мікловда В.П., Огородник В.О., Фіалковський А.Р. Інституційний ландшафт розвитку людського капіталу регіону. *Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та домінанти розвитку* : зб. тез доп. учасників круглого столу, 15 трав. 2018 р. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [редкол.: А.М. Колот (голова) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2018. С. 74-76. 0,1 д.а.: *Особистий внесок: методика оцінки керованості людським капіталом регіону* – 0,05 д.а.

4. Фіалковський А.Р. Інноваційне підприємництво як конвергенція креативу та бізнесу. *Стратегія бізнесу: футурологічні виклики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. К. : КНЕУ, 2019. С. 415-418. 0,2 д.а.

5. Фіалковський А.Р. Сучасні методи аналізу інноваційної діяльності. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 квітня 2020 р. Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2020. С.283-285. 0,19 д.а.

6. Мікловда В., Фіалковський А. Мультиплікатор та його застосування в регіональному стратегічному аналізі. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 28-29 квітня 2020 р. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. С.55-57. 0,15. д.а. *Особистий внесок: розрахунок мультиплікатора* – 0,1 д.а.

7. Фіалковський А.Р. Ефект синергії в управлінні розвитком інноваційного підприємництва. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту*: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. [Електронний ресурс]. К.: КНЕУ, 2020. С.302-305. 0,25 д.а. URL: [KNEU%202020/Proceedings_SIMM_2020.pdf](https://kneu.org.ua/2020/2020/Proceedings_SIMM_2020.pdf).

8. Фіалковський А.Р. Методи аналізу в процесі створення системи підтримки інноваційного підприємництва. *Управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. за заг. ред. д.е.н., проф. Аванесова Н.Е., к.е.н. Криворучко Г.В., ас. Сергієнко Ю.І. 15 жовтня 2020 р. Харків: ХНУБА, 2020. С. 176-178. 0,16 д.а.

9. Фіалковський А.Р. Структурно-логічна модель діагностики інноваційного підприємництва. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи*:

матеріали II всеукраїнської наук.-практ. конф. 24 квітня 2020 р. Харків: ХНУБА, 2020. С. 232-234. 0,1 д.а.

10. Фіалковський А.Р., Маргітич В.В. Причинно-наслідковий аналіз результативності в управлінні інноваційною діяльністю. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи. Частина 2 «Адміністративно-управлінська діяльність у публічній сфері»*: мат. всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених, 12 листопада 2019 р. Харків, 2019. С. 206-209. 0,11 д.а. *Особистий внесок: визначення результативності інноваційної діяльності* – 0,05 д.а.

11. Фіалковський А.Р. Експлікативне моделювання системи управління інноваційним розвитком регіону. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 28-29 квітня 2021 р. Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 102-104. 0,17 д.а.

SUMMARY

Fialkovskiy A.R. Development of Innovative Entrepreneurship as a Factor in the Formation of Strategic Competitive Advantages of the Regional Economy. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 051 Economics. State University “Uzhhorod National University”, Uzhhorod, 2021.

The dissertation is devoted to scientific research and substantiation of theoretical and conceptual principles of innovative entrepreneurship, and development of practical recommendations for the creation and use of the mechanism of its activation, focused on the formation of strategic competitive advantages of the regional economy.

Based on a critical review of modern scientific concepts, the improvement of the conceptual apparatus is proposed. This allows considering the category of innovation as a competitive advantage of the region where it is produced or used as the main source of development (from the point of view of its philosophical load), object and management

tool that contributes to the achievement of the strategic goal (in the context of regional administration), a source of additional economic bonuses for enterprises in the region and the territorial economy as a whole (as an economic phenomenon), the way of forming a new society through institutions, culture, values of innovative development, creativity and improvement (within the institutional and cultural description). This allowed us to expand the understanding of innovative entrepreneurship, using functional, factor and system perspectives.

From the standpoint of a functional approach, innovative entrepreneurship is a phenomenon that provides technological, product, resource, business and (or) managerial convergence. It is manifested through a combination of creativity with business practice (in business), a new combination of forms and methods of business and management (in the organizational and economic plane), merger of business and regional interests (at the level of regional economy) resulting in the transformation of innovation into commercial benefits and the creation of strategic competitive advantages of regional business and territorial economy.

Within factorial approach, innovative entrepreneurship, subject to appropriate managerial, economic, political and cultural conditions, is presented as a deterministic or stochastic factor that creates competitive advantages and appears, depending on the stage of development of the region, an antecedent, current or forward factor, and creates characteristics of the region that distinguish it from others and allow it to grow faster.

A systematic view of innovative entrepreneurship allows us to identify business component, regional component and innovation subsystem, which, in turn, contains the entrepreneurial actor, a portfolio of novations with the potential to transform into innovation, innovation as an object of entrepreneurship, innovation portfolio and innovation as a subject of entrepreneurship.

Considering the strategic management of innovative entrepreneurship as an unalterable condition for its transformation into a competitive advantage, the study has proved the feasibility of using the controlling function, which is a functional and structural element of strategic administration, includes the integration of analysis and forecasting of a) sources, b) organizational forms and c) results of innovative entrepreneurship in the

region, and aims to prepare, implement and monitor adequate internal conditions and external challenges of proactive and interactive strategic decisions of regional authorities.

The diagnosis of innovative entrepreneurship shows a decrease in the volume of sold innovative products as well as in the number of innovatively active enterprises over the past decade. Scientific research in Ukraine is funded at the level of 0.47% of GDP, which inhibits the development of innovative entrepreneurship. Among the factors that led to the deterioration of innovation activity in Ukraine and the Transcarpathian region in particular, we can distinguish three groups. The first are managerial and applied factors that indicate a lack of attention of the leadership of the country and regional authorities to the problems of innovative entrepreneurship, namely:

- lack of a clear government national and regional innovation support strategy that would be understandable for entrepreneurs;
- lack of government financial support for the innovative activity of startups and enterprises that intend to carry out innovative activities;
- ignoring such tools of innovative development as crowdsourcing and fundraising.

The second group consists of analytical and forecasting factors, within which scientists propose models for the development of innovative entrepreneurship on the basis of conclusions made in conditions of information or logical limitations.

The third group includes theoretical and methodological factors resulting from the lack of a systematic approach to the development of innovative business and errors in defining the purpose of economic development and mechanisms.

In this study we propose to apply a systemic defectus (SD), which is manifested in the absence of a systematic approach to the management of innovative entrepreneurship as a factor of regional competitiveness, and also in institutional imperfection and inadequate financial basis for innovative entrepreneurship.

The results of the cost effectiveness analysis of innovation activities show that the dynamics of the share of cost for innovation in the total volume of innovative products in the Transcarpathian region differs significantly from that in Ukraine. The ratio of growth rates of production and growth rates of expenditures in Ukraine was 0.58 in 2019 compared to 2010, i.e. lower than one, which indicates a decrease in the level of efficiency

of the use of costs aimed at innovation. Regarding the Transcarpathian region, the level of innovative products in industry decreased from UAH 879 million in 2010 to UAH 138 million in 2019, i.e. the fall reaches 84.2%. As for the costs of innovation, their level in 2019 was 61.4% of 2010, i.e. the decrease reached 38.6%. The same trend is observable in the level of productivity of costs for innovation activity. In Transcarpathia, this figure is UAH 3,111. with the average 2,409 in Ukraine.

For strategic assessment of the effectiveness of the direction of financial assets of the Transcarpathian region population a multiplier was used, which reached 67 in 2018 in Ukraine. At the same time, in the Transcarpathian region there is a UAH 14492 thousand reduction of the accumulation of financial assets. When using the organizational and financial levers of crowdfunding, following the example of leading countries, the direction of this amount to innovative entrepreneurship has a multiplier effect of UAH 970,964 million, with the volume of gross regional product of UAH 53445 million in Transcarpathia in 2018. The allocation of this amount to innovative entrepreneurship provides the region with an additional volume of sold innovative products in the amount of UAH 45070 million. For effective use of investment support it is recommended to take the following organizational measures: to introduce a system of support for innovative entrepreneurship both in Ukraine and at the regional level, to intensify activities to create regional innovation clusters, to use modern innovation crowdsourcing and fundraising platforms, and to introduce innovative culture of the population and business.

Correlation-regression analysis of scientific and innovative factors and their impact on the level of economic development suggests that the following factors at the level of Ukraine contribute to the increase in gross domestic product: gross costs of R&D; the number of employees with the degree of Candidate of Sciences or Doctor of Philosophy; the number of employees involved in the implementation of research. At the level of Transcarpathia in the stochastic model, the internal costs of R & D were singled out as the factor contributing to the growth of gross regional product.

The thesis presents practical recommendations for the intensification of innovative entrepreneurship as a basis for building and development of a competitive economy of the Transcarpathian region.

An important direction in the development of innovative entrepreneurship in the Transcarpathian region is the use of a mechanism containing a set of levers, the interaction of which encourages this business to acquire the quality of a factor in the formation of regional competitive advantages. Among the wide range of levers within this study are institutional, organizational, political, integral-parametric, marketing, information and controlling, the effective functioning of which is based on regional culture, which in turn is based on 5 Cs: technological culture, information culture, market culture, creative culture and innovation management culture.

Transformation of innovative entrepreneurship into a factor of regional competitiveness requires a comprehensive approach to the interaction of levers of activation, which is implemented through the support system of innovative entrepreneurship in the Transcarpathian region, whose main functions are accelerator, creative and human potential. The operation of the support system for innovative entrepreneurship in the region is based on the following imperatives: strategic orientation (taking into account the trends of internationalization and globalization, transparency of results and democracy, focus on sustainable development of the region); systematicity (emergence, holism, differentiation, lability, hierarchy, autopoiesis); efficiency (efficiency, optimality, dynamism).

The thesis describes the algorithm of formation of the innovative entrepreneurship support system in the region, which contains the following stages: creative philosophy, perspective analysis, system design, practical organization, stage of functioning and controlling, and its functions: accelerator, in the process of which innovative entrepreneurship methods; creative, which involves actions aimed at developing the system or its elements on the basis of innovation; formation of human potential of innovative entrepreneurship, its personnel component.

The introduction of regional strategic management of innovative entrepreneurship, which is implemented through the system of strategic management of innovative entrepreneurship in the region is proposed as an important direction of intensification of innovative entrepreneurship as a factor in the formation of regional competitive advantages of the Transcarpathian region. This system is a holistic set of integrated,

interconnected elements with a certain internal structure that has a connection with the external environment and provides the formation of strategic competitive alphabets of the regional economy. This system has internal qualities, which include purposefulness and harmony, and external, such as adequacy and adaptability. An explicit model of the system is presented, which distinguishes innovative entrepreneurship as an object of management, regional government as a subject of management, competitiveness as a goal of the system, mechanisms and organizational technologies, cybernetic subsystem with proactive and interactive solutions, synergetic subsystem that provides self-development, self-organization and self-learning system; synergy as a result of interaction of levers of development of innovative business.

Key words: regional economy, development of regional economy, competitiveness, innovative entrepreneurship, strategic management, mechanism of potential activation, support system of innovative entrepreneurship, simulation model.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ФАКТОРУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	28
1.1 Теоретичний контент інновації як стратегічної конкурентної переваги регіональної економіки	28
1.2 Сучасні концептуальні підходи до визначення сутності інноваційного підприємництва.....	48
1.3 Інноваційне підприємництво як фактор регіональної стратегічної конкурентоспроможності.....	67
Висновки до першого розділу.....	83
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА СТРАТЕГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	84
2.1 Діагностика інноваційного підприємництва в Закарпатській області	84
2.2 Ефективність інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатті.....	98
2.3 Кореляційно-регресійний аналіз впливу інноваційних і наукових факторів на економіку України та Закарпатської області.....	111
Висновки до другого розділу	125
РОЗДІЛ 3. ВАЖЕЛІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ТРИГЕРУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	127
3.1 Механізм активізації інноваційного підприємництва в регіоні	127
3.2 Алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатській області	144
3.3 Експлікативне моделювання системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва Закарпаття	163
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	182
ВИСНОВКИ.....	184

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
ДОДАТКИ.....	211

Список скорочень

ВВ – внутрішні витрати

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

ІП – інноваційне підприємництво

НДР – науково-дослідні роботи

ПВІ – продуктивність витрат на інноваційну продукцію

СД – системний дефект

СПП – система підтримки інноваційного підприємництва

ССУРІП – система стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна епоха характеризується поглибленням ринкових відносин, посиленням інтеграційних процесів, активною технологізацією та одночасно загостренням конкурентної боротьби, що обумовлює доцільність побудови конкурентоспроможної моделі розвитку регіональної економіки, яка ключовим фактором формування радикальних конкурентних переваг визначає інноваційне підприємництво. Останнє відіграє значну роль у процесі розвитку регіональної економіки та створення конкурентних переваг: під впливом інноваційного підприємництва регіональна економіка реструктурується у бік збільшення обсягів інноваційної продукції, відбувається зростання темпів росту валового регіонального продукту, змінюється якість ринку праці, зростають потреба у креативній та мобільній робочій силі, рівень оплати праці, підвищується ефективність функціонування всієї системи зазначеної економіки.

Досвід розвинених країн доводить, що інноваційне підприємництво суттєво змінює якість життя населення країни та її регіонів, що є довгостроковою метою функціонування економічної системи та одночасно стратегічною конкурентною перевагою.

Вплив інноваційного підприємництва на конкурентоспроможність регіональної економіки значно зростає за умови застосування системного підходу до стратегічного управління, яке через сукупність механізмів перетворить інноваційне підприємництво на тригер випереджального економічного зростання.

Сучасні питання регіональної конкурентоспроможності та факторів її формування знаходяться в центрі досліджень закордонних та вітчизняних науковців О.І. Амоші, Ю.М. Бажала, В.І. Варцаби, В.М. Геєця, В.В. Гоблика, В.В. Готри, В.Ю. Григи, М.І. Долішнього, Ф. Перру, М.М. Пітюлича, М. Портера, В.П. Мікловди, Ю.С. Рогозян, В.П. Семиноженка, І.В. Сторонянської, Е. Хвіздової, Л. Юрковічової, І.Ю. Єгорова та ін.

Разом з тим, наповнення понятійного апарату теорій інновації та інноваційного підприємництва в контексті регіональної конкурентоспроможності не

отримало завершення. Крім цього, архітектоніка механізму активізації інноваційного підприємництва і перетворення його на конкурентну перевагу, питання побудови системи підтримки інноваційного підприємництва, перспективи імітаційного моделювання стратегічного управління інноваційним підприємництвом на рівні регіону не знайшли достатньої уваги з боку науковців.

Актуальність подальшої розробки проблематики теоретико-концептуального наповнення інноваційного підприємництва як визначального фактору створення радикальних конкурентних переваг регіону обумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри економіки та підприємництва економічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за темою: «Інноваційно-інвестиційні засади стійкого розвитку базових галузей національного господарства в умовах євроінтеграції», номер державної реєстрації 0119U101945, в межах якої автором розширено теоретичне наповнення інновації як радикальної конкурентної переваги регіональної економіки, розкрито компонентну будову інноваційного підприємництва, запропоновано погляд на інноваційне підприємництво за допомогою функціонального та факторного підходів. Автором рекомендовано до практичного впровадження систему підтримки інноваційного підприємництва та імітаційну модель стратегічного управління останнім у Закарпатській області.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є розробка й обґрунтування теоретико-концептуальних положень та рекомендацій прикладного характеру щодо активізації інноваційного підприємництва та перетворення його на фактор побудови регіональної конкурентоспроможності.

Мета обумовила доцільність вирішення таких завдань:

1. За результатами критичного огляду сучасних наукових концепцій розкрити теоретичний контент інновації як стратегічної конкурентної переваги регіональної економіки.

2. Виявити сутність інноваційного підприємництва з позиції факторного та функціонального підходів.

3. Дослідити умови перетворення інноваційного підприємництва на чинник формування стратегічних конкурентних переваг у регіоні.

4. Здійснити діагностику стану інноваційної активності в регіоні та окреслити системний дефектус.

5. Провести оцінку ефективності витрат на інноваційну діяльність у Закарпатській області порівняно з аналогічними індикаторами по Україні.

6. Здійснити кореляційний аналіз факторів інноваційної та наукової діяльності та побудувати рівняння регресії, що відображають вплив чинників на рівень розвитку України та Закарпатської області.

7. Окреслити механізм і представити дескрипцію важелів активізації інноваційного підприємництва в регіоні та перетворення останнього на фактор формування регіональної конкурентоспроможності.

8. Обґрунтувати доцільність та можливість створення системи підтримки інноваційного підприємництва та окреслити алгоритм її створення в Закарпатській області.

9. Розробити систему стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в регіоні та представити її імітаційну модель.

Об'єктом дослідження є процеси активізації інноваційного підприємництва як чинника формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні засади впровадження механізмів розвитку інноваційного підприємництва як системного фактору якісних трансформацій регіональної економіки та формування її стратегічної конкурентоспроможності.

Методи дослідження. Теоретичне підґрунтя дослідження охоплює економічні закони, категоріальний апарат економічної теорії та закономірності прикладної економіки. Методологічну основу дисертаційної роботи становлять методи: монографічного дослідження, спрямованого на виявлення сучасних теоретичних дискурсів у сфері регіональної конкурентоспроможності; категоріального аналізу,

застосування якого дало можливість поглибити поняття інновації з позиції її філософського навантаження, в контексті регіонального управління, як економічне явище, в рамках інституційної та культурної дескрипції; наукових абстракцій, який дозволив запропонувати архітектоніку механізму підтримки інноваційного підприємництва. Застосовано метод стохастичного аналізу: на основі кореляційної оцінки факторів побудовано регресійні моделі впливу інноваційних чинників та наукового потенціалу на рівень розвитку України і Закарпатської області зокрема. Для визначення стратегічних можливостей інвестування в інноваційне підприємництво застосовано метод мультиплікатора. Із статистичних прийомів активно застосовано порівняння, динамічні ряди, відносні показники та ін. Метод експлікативного моделювання дозволив сформулювати модель стратегічного управління інноваційним підприємництвом як фактором регіональної конкурентоспроможності.

Інформаційну базу становить масив джерел, які включають законодавчі акти, джерела теоретичного, методологічного, методичного змісту, статистичні першоджерела. У процесі роботи також використано національну та регіональну стратегії, періодичні видання, довідкові ресурси. Обробку даних було проведено за допомогою комп'ютерних програм MS Office.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

вперше:

- побудовано імітаційну модель системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в регіоні, під якою розуміється холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних елементів, до яких віднесено інноваційне підприємництво як об'єкт управління; регіональну владу як суб'єкт управління; конкурентоспроможність як мету дії системи; механізми та організаційні технології; кібернетичну підсистему з преактивними та інтерактивними типами управління та рішеннями; синергетичну підсистему, яка забезпечує саморозвиток, самоорганізацію та самонавчання системи; синергію як результат взаємодії важелів розвитку інноваційного підприємництва;

- описано алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва регіону, який містить такі етапи: креативної філософії, перспективного аналізу, проєктування системи, практичної організації, етап функціонування та контролінгу, – та її функції: акселераторну, в процесі виконання якої інноваційне підприємництво Закарпаття отримує імпульси розвитку за допомогою різноманітних методів; креативну, що передбачає дії, спрямовані на розвиток системи чи її елементів на основі новацій; формування людського потенціалу інноваційного підприємництва, його кадрової складової;

удосконалено:

- архітектоніку механізму підтримки інноваційного підприємництва, до складу якого віднесено інституційні, організаційні, політичні, інтегрально-параметричні, маркетингові, інформаційні та контролінгові важелі; ефективне функціонування останніх відбувається на основі регіональної культури, яка, в свою чергу, базується на принципі 5 «К»;

- тлумачення категорії *інновації*, яка являє собою конкурентну перевагу регіону, де вона продукується або застосовується як основне джерело розвитку (з позиції її філософського навантаження), об'єкт та інструмент управління, що сприяє досягненню стратегічної мети (в контексті регіонального адміністрування), джерело додаткових економічних бонусів підприємств регіону та територіальної економіки в цілому (як економічне явище); спосіб формування нового суспільства через інститути, культуру, цінності інноваційного розвитку, креативу та вдосконалення (в межах інституційної та культурної дескрипції);

отримало подальший розвиток:

- системний погляд на інноваційне підприємництво, що дозволило виділити бізнес-компоненту, регіональну складову та інноваційну підсистему, яка, в свою чергу, містить підприємницького актора, портфель новацій з потенціалом перетворення на інновації, інновацію як об'єкт підприємництва, портфель інновацій та інноваційну діяльність як предмет підприємництва;

- розуміння інноваційного підприємництва з функціонального ракурсу як явища, що забезпечує технологічну, продуктову, ресурсну, ділову та (або)

управлінську конвергенцію, яка проявляється через поєднання креативу з господарською практикою (у сфері підприємницької діяльності), нове комбінування форм та методів ведення бізнесу й управління (в організаційно-економічній площині), злиття інтересів підприємництва та регіону (на рівні регіональної економіки), наслідком чого є перетворення новації в комерційну вигоду і створення стратегічних конкурентних переваг регіонального бізнесу та територіальної економіки;

- теоретичні аспекти стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю, що дозволило розглядати контролінг як функціонально-структурний елемент стратегічного адміністрування, який включає інтеграцію аналізу та прогнозування а) джерел, б) організаційних форм та в) результатів інноваційного підприємництва в регіоні, метою якого є підготовка, імплементація та моніторинг адекватних внутрішнім умовам та зовнішнім викликам преактивних та інтерактивних стратегічних рішень;

- факторний підхід, у межах якого за наявності управлінських, економічних, політичних та культурних умов інноваційне підприємництво представлено як детермінований або стохастичний чинник, що створює конкурентні переваги, виступаючи, залежно від етапу розвитку регіону, анцедентним, поточним або форвардним фактором і формує такі властивості регіону, які відрізняють його від інших і дають можливість розвиватися більш швидкими темпами.

Практичне значення проведеного дослідження. Практична вагомість результатів дисертаційної роботи полягає у діагностиці тенденцій та побудові трендів інноваційного підприємництва в Закарпатській області порівняно з Україною, екстраполяція яких дозволяє прогнозувати сценарії розвитку інноваційної активності в країні та області; розрахунку мультиплікатора, який свідчить про ефективність інвестицій в інноваційне підприємництво й дозволяє визначити їх стратегічну перспективність; обґрунтуванні необхідності та доцільності використання краудфандингу як способу розширення інвестиційної бази інноваційного підприємництва в області; побудові системи підтримки інноваційного підприємництва в регіоні та розробці алгоритму її створення; імітаційному

моделюванні системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва як фактору формування стратегічних конкурентних переваг.

Результати дослідження використано Закарпатським регіональним центром соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (довідка про впровадження № 49/1 від 06.07.2021 р.), ТОВ «Аеро ДС» (довідка про впровадження від 27.10.2020 р.). Матеріали дисертаційної роботи використано також у навчальному процесі ДВНЗ «Ужгородський національний університет» при розробленні методичних матеріалів з курсів «Регіональна економіка», «Підприємництво» (акт впровадження № 147/01-14 від 20.01.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, що підтверджено реалізацією заявленої мети та виконанням поставлених завдань. Викладені у роботі положення та висновки є результатами, що оприлюднені автором особисто та у співпраці у 23 наукових публікаціях.

Апробація результатів. Основні теоретичні, методичні та практичні положення й результати дослідження були обговорені та схвалені на: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні імперативи сучасного менеджменту», КНЕУ, м. Київ, 19-20 квітня 2018 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів», УжНУ, м. Ужгород, 26-27 жовтня 2017 р.; круглому столі «Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та доміанти розвитку», КНЕУ, м. Київ, 15 травня 2018 р.; Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Стратегія бізнесу: футурологічні виклики», КНЕУ, м. Київ, 20-22 листопада 2019 р.; Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи», ХНУБА, м. Харків, 12 листопада 2019 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностні сценарії та перспективи розвитку, ХНТУ, м. Херсон, 28 квітня 2020 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом», УжНУ, м. Ужгород, 28-29 квітня 2020 р.; V Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні імперативи сучасного менеджменту»,

КНЕУ, м. Київ, 23-24 квітня 2020 р.; Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності», ХНУБА, м. Харків, 15 жовтня 2020 р.; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи», ХНУБА, Харків, 24 квітня 2020 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку», ХНТУ, м. Херсон, 28-29 квітня 2021 р.

Публікації. Основні положення дисертації, які є особистим доробком автора, викладено у двадцяти двох публікаціях, з яких дві – у закордонних виданнях, дев'ять – у фахових виданнях України, одинадцять публікацій – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій – 6,48 д.а., з яких особисто авторів належить 4,63 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації українською мовою, анотації англійською мовою, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації містить 231 сторінку, у тому числі основного тексту – 180 сторінок, 33 рисунка, 15 таблиць, з яких 8 займають повний аркуш. Чотирнадцять додатків розміщено на 22 сторінках. Список використаної літератури за темою дисертації охоплює 210 джерел і займає 21 сторінку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ФАКТОРУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Теоретичний контент інновації як стратегічної конкурентної переваги регіональної економіки

Конкурентоспроможність являє собою «властивість об'єкта, що ... визначає здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку»[160] і тим самим передбачає наявність конкурентних переваг. Це підтверджено положеннями Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності України на період до 2030 року, де відмічено, що «розвиток інноваційного потенціалу – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі»[177]. Зазначене в науковому середовищі конвенціонально розглядається за допомогою різних підходів, серед яких найбільшого поширення отримали політекономічний, ресурсний, факторний та полюсів зростання.

У межах першої гілки досліджень вважається, що «конкурентна перевага – це економічні відносини суб'єктів господарювання, які виявляються у перевагах перед конкурентами на ринку в існуючих умовах зовнішнього середовища. Це конкурентна перевага, яка забезпечує конкурентоспроможність»[111].

Одним із засновників ресурсного підходу можна назвати С.Г. Струмиліна, який визначив, що розвиток економіки у «загальному вигляді залежить від кількості дієздатних людей та їх продуктивної сили»[178]. Серед апологетів цієї точки зору доцільно відзначити М.І. Долішнього[67], В.В. Гоблика[17, 56], М.І. Пітюлича[137] та ін. Так, Г.С. Тимофієва на прикладі аграрної сфери регіональної економіки доводить, що конкурентні переваги «характеризуються наявністю в регіоні певних умов (наявність родючих ґрунтів, географічне розташування, природно-кліматичні умови, розвиток інфраструктури ... ринку, наявність переробних підприємств та ін.), що відрізняють його від інших регіонів та дають змогу якісно задовольняти потреби населення світу, вітчизняних та іноземних фірм і підприємств у

сільськогосподарській продукції та сприяють підвищенню рівня розвитку країни в цілому»[182]. На думку Н.В. Ревуцької, ресурсний підхід ґрунтується на ендогенних (внутрішніх) умовах «формування конкурентних переваг, а саме на особливих, унікальних комбінаціях матеріальних і нематеріальних ресурсів та управлінні ними»[158], а стійка конкурентна перевага в цьому контенті – «це результат дії довгострокової вигоди від використання унікальних, рідкісних і складно відтворюваних комбінацій ресурсів, компетенцій та організаційних здатностей ... у процесах створення вищої (нової, інноваційної) споживчої цінності продуктів (послуг)»[149], що підтверджується висновками досліджень Р.М. Грант[62]. Разом з тим, доцільно відмітити, що зазначений ресурсний підхід спростовує практика: по-перше, наявність ресурсів без належного керування призводить до їх нерационального використання та зниження конкурентоспроможності країн і регіонів; по-друге, посилення глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя посилює впливи зовнішніх факторів на рівень розвитку регіону та його конкурентоспроможність.

До факторного підходу слід віднести декларування сутності регіональних переваг у конкурентній боротьбі Міжнародним інститутом менеджменту (Швейцарія), які представлені у вигляді «золотих правил», тобто чинників, описаних С.М. Мошаком та його однодумцями: «стабільне та передбачуване законодавство; гнучка структура економіки; стимулювання приватних заощаджень та внутрішніх інвестицій; агресивність експорту та привабливість внутрішнього ринку; якість, гнучкість та прозорість управління та адміністрування; взаємозалежність заробітної плати, продуктивності праці та податків; скорочення розриву між мінімальними та максимальними доходами, зміцнення середнього класу; інвестиції в освіту та підвищення кваліфікації; баланс переваг глобалізації економіки та національних особливостей»[174]. М. Портер виділяє найбільш вагомі чинники, які не дістаються у спадок (як ресурси), а створюються в межах регіону (країни) за допомогою різних специфічних для кожної території процесів[141]. А. Татаркін пропонує визначення конкурентної переваги як джерела, поштовха конкурентоспроможності, висловлює думку, що «конкурентні переваги регіону являють собою ...фактори, які

допомагають (дають можливість) бізнесу та владі випереджати інших у досягненні поставлених цілей»[179]. Заслуговує на увагу позиція Ю. Савельєва, який стверджує, що «під фактором конкурентоспроможності регіону варто розуміти його певну характеристику, причину і мотив, що визначають ступінь, характер і особливості участі регіону в конкурентних відносинах з іншими регіонами та сприяють виявленню і використанню внутрішніх ресурсів і зовнішніх можливостей його розвитку»[156]. Цей концептуальний ракурс страждає міксуванням понять причини та наслідку: фактор є причиною виникнення переваги. Інноваційне підприємництво є фактором створення інновації, яка за своїм змістом виступає стратегічною конкурентною перевагою.

Теорія полюсів головним чином охоплює проблематику економічного зростання, але в нашому дослідженні «точки» розвитку ми розглядаємо як фактори, чинники формування конкурентоспроможності всього регіону. Серед авторів теорії полюсів просторового економічного росту найбільш авторитетним вважають Ф. Перру[135], який обґрунтував значення «точок» зростання для розвитку регіону та побудови конкурентоспроможності. Львівські дослідники, серед яких В.С. Кравців, І.З. Сторонянська та ін., розвивають цю ідею, стверджуючи, що «міста, значною мірою великі та середні, як центри локального, регіонального та міжрегіонального рівнів, завдяки вищій концентрації економічного, інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку виступають у ролі «полюсів росту». Саме від рівня та вектору розвитку міст, ефективності структурних трансформацій їх економіки, локалізації перспективних та креативних видів економічної діяльності залежить конкурентоспроможність регіонів країни загалом»[181]. При всій правомірності такого підходу неможливо не відмітити, що певні полюси, в яких концентруються наміри побудови конкурентоспроможності, мають локальне значення, якщо їх енергія не поширюється на всю територію.

Стратегічний розвиток сучасних економічних територіальних систем базується на творчості, нових ідеях, які реалізуються на практиці та розширюють коло можливостей, відкривають нові перспективи вдосконалення ділової активності й, відповідно, посилення економічної бази регіону. Перетворення новацій на

інновації є основою підприємницької активності, в межах якої інновації виконують три функції, виступаючи як:

- об'єкт (на що спрямоване підприємництво);
- інструмент (за допомогою якого вирішуються певні завдання регіонального розвитку);
- стратегічна мета діяльності (інновації виступають основою конкурентоспроможності не лише окремого бізнесу, а й територіальних економічних систем).

Комбінування вказаних функцій визначає роль інновації як конкурентної переваги. Цінність інновації як стратегічної конкурентної переваги регіонального розвитку полягає і в її економічному значенні: вона створює принципово нові ресурси, які потрібні економіці регіону для її інтенсивного, якісного зростання. Важливість інновацій підвищується у зв'язку з переходом економіки на інформаційну та водночас інноваційну основу, тобто до таких умов функціонування, коли основним ресурсом та головним продуктом є інформація чи нові знання. За цих умов відбувається суттєве ускладнення змісту та взаємодії всіх процесів людського життя; з'являються нові ціннісні орієнтації, які роблять філософські роздуми необхідними. Інновації як результат продукованих нових знань можуть слугувати на користь людству або на шкоду, навіть якщо це приносить користь конкретному виробнику. У цьому разі потрібно вивчити, чи є в цьому випадку інновація конкурентною перевагою та яка світоглядна платформа лежить в основі визначення конкурентної переваги регіональної економіки. Крім цього, інноваційне суспільство суттєво змінює економічну основу підприємництва, підвищуючи його ефективність та одночасно ризики. Інформаційно-інноваційна економіка формує нові виклики системі управління, докорінно змінює методи мотивації людини як основного генератора нової інформації та нових знань. Питання нових інститутів і, зокрема, нової культури як інтегратора всіх перелічених вище компонентів інноваційно-інформаційної економіки стає дуже значимим через такі причини: захист та повага до інтелектуальної власності, інститути підтримки новаторів, культура розвитку, яка дотримується принципу «не нашкодь».

Крім цього, інновації за змістом є стратегічною цінністю, що спрямована на підвищення рівня життя соціуму регіону, який отримує не лише комерційну або економічну вигоду, а й нові соціальні можливості.

Розуміння сутності нововведень дозволяє визначити, які важелі слід активувати для їх виробництва в регіоні, оцінити можливі наслідки практичного застосування, дослідити перспективи їх використання у різних сферах регіонального життя тощо.

Дослідження сутності інновації, сучасних поглядів на теоретичний контент інноваційної діяльності допомагає виявити не лише суть останньої, а й її правила, закономірності, цілі, що, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності управління регіональною економікою. Сьогоднішній діловий світ характеризується посиленою конкуренцією регіонів як за ресурси, так і за ринки збуту продукції територіальних виробників. Інновації відкривають нові можливості, використання яких дає додаткові переваги. Сьогодні логічно розуміти інновацію як спосіб довгострокової життєздатності, нарощування чи підтримки конкурентоспроможності регіональної економіки, подальший її розвиток. Показники, що характеризують ситуацію в економічно розвинених країнах, підтверджують, що переможцем у конкурсі регіонів є той, хто будує свою діяльність переважно на основі інноваційного підходу.

Інновації відіграють значну роль у формуванні адекватного сучасним вимогам людського капіталу територій, який вимагає не просто інвестицій, а smart-інвестицій, тобто тих, що дозволяють генерувати нові ідеї та втілювати їх у життя. Сучасний працівник також повинен вміти виробляти інноваційну продукцію, що підвищує вимоги до якості робочої сили, її кваліфікації, психологічних особливостей та компетенції.

Важливість інновацій у їх багатогранній експозиції на полі регіональної економіки дозволяє оцінити значення інноваційного підприємництва, його вплив на розвиток регіонального суспільства, економіки, бізнесу та індивіду; це надає можливості для прийняття управлінських рішень у сфері підприємництва, які органічно базуватимуться на системних елементах інновацій.

Інновація є основою майбутніх конкурентних переваг завдяки тому, що вона дає її власникам або користувачам можливості гегемонії в часі, ефективності та новизні.

Все це приводить до доцільності розгляду змістового наповнення інновацій та їх системного прояву в регіональному контенті: як категорії теорії конкурентоспроможності та як практичного інструменту побудови інноваційної територіальної економіки. Крім цього, дослідження сутності інновації дозволяє розвивати категоріальний апарат, що сприяє виявленню природи явища і, відповідно, його більш ефективному використанню на практиці. Значення надання понятійної характеристики, визначення теоретичного контенту інновації як важливого явища не лише в дослідженнях, але і як феномену практичного розвитку підприємств, регіонів, національної економіки, підкреслено Німал Джаяратна, який вважає, що «визначення термінів, які використовуються в дослідженні, є критично важливим, оскільки воно допомагає уточнити спілкування та уникнути зловживання новою термінологією, що призводить до значної плутанини та марнотратства ресурсів»[31].

Спроби систематизувати підходи до сутності інновації, її теоретичного сенсу зроблені сучасними дослідниками. Так, заслуговує на інтерес експозиція сучасних підходів до сутності інновації за визначеними критеріями, запропонована В.В. Кубіній[94]. І.А. Чіков на основі великого обсягу обстежених джерел пропонує провести систематизацію «науково-методичних підходів до розуміння сутності інновації як економічної категорії...у такий спосіб: інновація як результат; інновація як процес;- інновація як зміни; інновація як засіб (інструмент); інновація як відносини»[204].

Розглядаючи роль інновацій в економіці знань, Н.В. Мірошніченко пропонує такі погляди на сутність інновації: «Інновація представляє собою ідею; інновація – це зміна соціально-економічного потенціалу; інновація як інвестиція в новації та наукові дослідження; інновація як інтелектуальний продукт у вигляді нового товару або послуги, об'єкт інтелектуальної власності; інновація як процес покращення будь-чого; інновація як результат нових ідей; інновація як акт впровадження будь-

якого нововведення; інновація як нова форма організації виробництва, праці, обслуговування, управління»[112]. Подальше дослідження наукового тлумачення сутності інновації дозволяє розширити коло концептів останньої, які представлено на рис. 1.1.

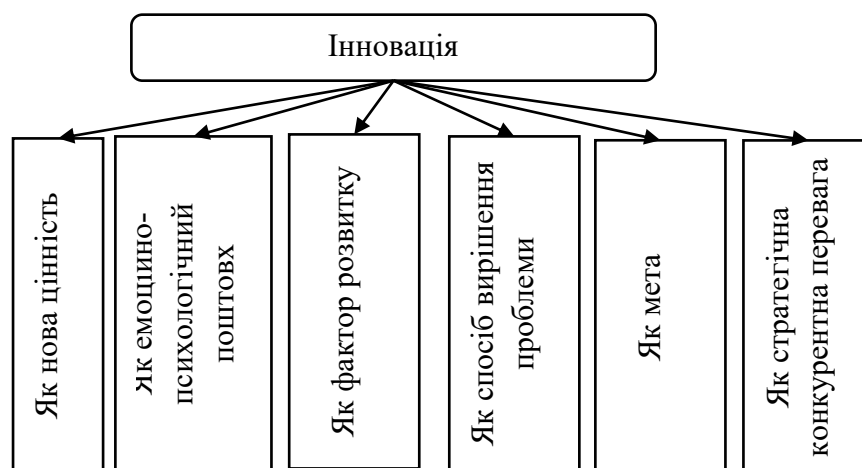

Рис.1.1. Сучасні погляди на сутність інновації (складено автором)

Одним з основних джерел дослідження сутності інновації залишається теорія Й. Шумпетера, який, використовуючи термін «комбінація», фактично окреслив сутність інновації як нову цінність: впровадження нової техніки та технологій, нової продукції, сировини; організація виробництва; поява нових ринків[205]. Ця позиція була взята за основу розробниками OSLO, які декларують, що «інновація – це новий або вдосконалений продукт або процес (або їх комбінація), який суттєво відрізняється від попередніх продуктів або процесів підрозділу і який був наданий потенційним користувачам (продукт) або введений в експлуатацію підрозділом (процес)»[32]. Доцільно відмітити, що визначення OSLO екстраполуює відповідальність за використання нової якості акторами економічної діяльності. Сучасні дослідники продовжують ідею комбінації, так, Г.А. Щербаков підтримує вказані думки і доводить, що інновація «надається як здійснення нових комбінацій: а) виробництво нової споживчої цінності, нової якості зазначеної цінності; б) впровадження принципово нового способу виробництва; в) освоєння нового ринку реалізації продукції; г) освоєння нового джерела поставок напівфабрикатів або

сировини; д) проведення внутрішньокорпоративної реорганізації; підлив монопольного статусу іншого підприємства»[206].

Сучасні дослідники підтверджують позицію Й. Шумпетера, розглядаючи інновацію як нову цінність, але в її ідейному наповненні. Так, J. Bessant стверджує, що «інновація означає створення цінності за ідеями. Хоча великий інтерес викликає комерційна цінність, багато чого можна зробити з соціальною цінністю. Для Червоного Хреста створення соціальної цінності є питанням життя або смерті, і хоча це не створює багато грошей, воно створює реальну цінність із ідей, таких, як прості гігієнічні продукти з низькими витратами, щоб уникнути зараження санітарними засобами...»[22]. Точка зору вказаного автора не дозволяє визначити ідентифікацію нововведення з різних позицій. У цьому разі ми спостерігаємо плутанину концепцій новацій та інновацій. Інновації вважаються категорією ринкової економіки, для якої отримання комерційної вигоди є неодмінною умовою. Тому впроваджувати інновації в соціальній сфері можна умовно.

Е.В. Данілкова розглядає суть інновацій як: «започаткування ідеї ... з інтелектуальної діяльності, ... затребувану та впроваджену на ринку, успішно продану, яка принесла прибуток»[64]. У розвиток вказаної концепції, але з урахуванням психологічно-емоційного навантаження на інновацію, звучать думки Діонісія Амолохіта, який заявляє, що «інновація походить від чудових ідей і перетворює ці ідеї в реальність. Однак, згідно з новими дослідженнями, справжня інновація починається із серця ... Це не просто придумати ефективне рішення вже існуючої проблеми. Йдеться про передбачення та мислення наперед. Йдеться про продумування способів, як удосконалити щось, перш ніж хтось навіть помітить, що потрібні поліпшення. Йдеться про те, щоб думати більше, не примушуючи їх і, найголовніше, йдеться про те, щоб надихнути своїх працівників працювати з вами, щоб придумати ці творчі нововведення. Саме ця здатність надихати доводить, що новаторство починається із серця»[8]. Ця точка зору також сприяє розумінню складності створення інновацій, ролі людського фактору в розумінні потреби в інноваціях. Проте, суть інновацій залишається поза увагою автора.

Наступне відгалуження досліджень доводить, що інновації є поштовхом для розвитку. Так, словацька дослідниця М. Крослакова та її однодумці розглядають інновації як фактор формування «газелей», які, в свою чергу, є двигунами економічного розвитку[27] території, але сама інновація, її сутність як двигуна залишається поза увагою авторів. М. Пашута підтверджує думку про інновації як фактор випереджального розвитку економіки;[134] Н.Ю. Кубіній також пропонує розглядати інновацію як фактор розвитку, що доводить на прикладі організаційного тріумвірату економіки, культури і туризму[29] та висвітлення ролі інновацій у створенні стратегії управління[93], але зміст інновацій як визначального повідомлення про сутність інновації, інноваційного підприємництва та управління інноваціями не розкривається.

Ряд авторів стверджує, що інновація – це вирішення певних проблем[15], [9], [7] що також не розкриває сутності цього явища. Ми погоджуємось з Л. Мілером, котрий заперечує такий підхід, аргументуючи це тим, що акцептувати інновації з такого ракурсу означає, що «новатор дискримінує, які проблеми слід взяти та як слід розробити і застосувати рішення... Джо Рендольф, генеральний директор Інноваційного інституту в Ла-Пальма, штат Каліфорнія, зауважує: «Проблеми створюють необхідну нагальність для впровадження інновацій, але вони також можуть її перебороти. З мого досвіду, понад 90% працівників орієнтуються на щоденне навантаження та надзвичайні ситуації, а не на майбутнє»[30]. Проблема, звичайно, може стати поштовхом до інновацій, але дослідження та практика показують евристичний характер багатьох ідей, що в майбутньому веде до їхньої комерційної реалізації.

В якості мети пропонують розглядати інновацію певні західні дослідники. Так, Д. Фармер підтримує цю думку та стверджує, що саме цілі розвитку «вимірюють інноваційні зусилля.»[11] Разом з тим, заперечення інновації як мети діяльності звучить у такій тезі: «Інновації в цьому контексті розглядаються не як самоціль, а як інструмент стимулювання зростання та розвитку. Концепція «сталого розвитку» надає цьому питанню додаткової важливості: якщо зростання повинно забезпечуватись протягом тривалого періоду часу, то політика зростання повинна

надавати достатньо уваги факторам, що обмежують зростання: навколишньому природному середовищу, вичерпанню сировинних ресурсів, енергетиці, людям тощо. Європа, намагаючись поєднати існуюче спрямування на зростання з «новими» проблемами, що виникли внаслідок зміни клімату та вичерпання природних ресурсів, повинна створити істинні «моделі сталого інноваційного зростання»[81]. Тобто, згідно з наведеною точкою зору, метою є розвиток, а інновація є фактором, інструментом радикальних, прогресивних перетворень.

Розглянуті підходи дозволяють визначати інновацію з різних, але односторонніх позицій, що не охоплює всю глибину розглядуваного феномену та надає певною мірою обмежену експлікацію інновації саме в контексті регіональної економіки. Це підкреслюється тим, що останнім часом дедалі частіше вживається термін «регіональні інновації». Так, Д.О. Рубан правомірно підкреслює традиційне застосування зазначеного терміна в двох контекстах: як інновації, що впроваджуються підприємствами, прив'язаними до певного регіону, або інновації регіонального масштабу, що є результатом регіональних ініціатив (частіше за все інфраструктурні регіональні інновації[155]. Вказаний дослідник також пропонує розглядати регіональні інновації в широкому (*sensu lato*) сенсі та вузькому (*sensu stricto*). До першої групи віднесено а) сукупність інновацій у регіоні, що виступає кумулятивною інноваційною активністю; б) механізми та інфраструктуру підтримки інноваційної активності, створені в регіоні. До другої групи Д. Рубан відносить 1) інноваційні проекти, що координуються регіональною владою; 2) інноваційні проекти, що здійснюються декількома регіональними організаціями; 3) локальні проекти, які реалізуються за регіональною ініціативою[155]. Неможливо не відмітити, що в цьому описі регіональної інновації та її варіантів відсутнє розкриття саме квінтесенції поняття, його категоріальне визначення. Недоліком є й те, що автор під інновацією пропонує розуміти інноваційний проект, механізм, інфраструктуру й т.п., що завуальовує сутність поняття «інновація». Механізмом є регіональна інноваційна система, проект не є інновацією, а лише маршрутом її створення, інфраструктура регіону може бути й інновацією, й умовами її забезпечення. Складність визначення теоретичного контенту інновації та одночасно

її велике значення для регіонального розвитку вимагає системного підходу до визначення її сутності, для чого, синтезуючи вказані вище підходи, доцільно визначити такі функції в регіональній інновації:

- виступати джерелом розвитку території;
- формувати нову якість життя (в тому числі й економічного життя);
- мотивувати креативну активність, новаторство в регіоні;
- виступати способом вирішення проблем;
- формувати цілі регіонального розвитку.

Вказані функції інновації дозволяють стверджувати, що в своїй комбінації вони надають інновації контенту стратегічної конкурентної переваги економічної системи, що продукує та використовує інновації.

Таким чином, регіональна інновація, вбираючи всі вказані ракурси, являє собою таку інновацію, що реалізується в регіоні, виступає як регіональна стратегічна конкурентна перевага і впроваджується через інноваційне підприємництво.

Як стратегічну конкурентну перевагу [24], інновацію в нашому дослідженні обґрунтовано з різних позицій, (рис. 1.2).

Рис.1.2. Інновація як конкурентна перевага регіонального розвитку (складено автором)

1. Філософська перспектива. Вивчення теоретичного змісту інновації дозволяє визначити її як явище, що належить до категорії розвитку, незважаючи на те, що «у філософії існує два погляди на стан та розвиток світу: діалектичний і метафізичний. Діалектика вважає, що всі предмети та явища взаємопов'язані, рухаються,

розвиваються; розвиток тлумачиться як якісна трансформація одних речей і явищ в інші, як руйнування старого і ствердження, розвиток нового. Джерелом розвитку є внутрішня суперечність, властива всьому світові, тобто визнається саморух, саморозвиток природи та суспільства. З точки зору метафізичного методу і в природі, і в суспільстві, і в духовній сфері предмети, процеси і явища існують ізольовано, без взаємного органічного зв'язку. Хоча в них є деякі зміни, вони, однак, не призводять до якісно нового. Джерелом змін метафізики вважають зовнішній удар або зіткнення різних об'єктів»[65].

У той же час не можна не відзначити, що розвиток філософи визначають подеколи дуже обмежено. Так, Е.Г. Юдін стверджує, що «розвиток – це незворотна, спрямована, природна зміна матеріальних та ідеальних предметів. Тільки одночасна наявність усіх трьох цих властивостей відрізняє процеси розвитку серед інших змін: оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій); недостатня регулярність характерна для випадкових процесів катастрофічного типу; за відсутності напрямку зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає єдину, внутрішньо взаємозалежну лінію»[209].

На нашу думку, у цьому твердженні є два недоліки.

По-перше, розвиток може бути неконтрольованим, як це відбувається у синергетичних системах;

по-друге, у визначенні немає такої особливості розвитку, як перехід об'єкта на більш високий рівень функціонування, тобто оволодіння якостями, які були відсутні в минулому і дозволяють виконувати нові функції для об'єкта розвитку.

Більш науково обґрунтованим та змістовним є твердження С. Сегеди, що «як розвиток філософська категорія відображає системний процес нескінченності та безперервності природних якісних змін, що відбуваються у природному середовищі та суспільстві під дією об'єктивних законів природи та суспільства, - закон єдності та боротьби протилежностей, закон заперечення, закон рівноваги, закон переходу від кількості до якості»[157].

У цьому визначенні розвиток набуває таких якостей, як:

- систематичні зміни;
- якісні зміни;
- результат впливу законів діалектики.

О.Г. Данилян розширює коло ознак, властивих розвитку, стверджуючи, що «розвитку властиві такі особливості (саме вони відрізняють його від явища руху):

- а) спрямованість у часі - від минулого через сучасність до майбутнього;
- б) незворотність процесу, тобто реальні об'єкти, що змінюються, унікальні за своїми індивідуальними ознаками;
- в) поява в процесі розвитку нового, тобто того, чого раніше не існувало;
- г) природний характер розвитку, його підпорядкованість певним законам»[65].

Виходячи з вищенаведених філософських постулатів, інновації доцільно розглядати як іманентне розвитку явище, яке має такі особливості:

- новизну (інновація передбачає технологію або продукт, який освоїв нові, неіснуючі в минулому функції);
- системність (інновації охоплюють кілька сфер життя: технічну, культурну, соціальну, інституційну, економічну тощо). Як свідчать рекомендації OSLO, «інновації є центральними у покращенні рівня життя та можуть впливати на людей, установи, цілі економічні сектори та країни по-різному»[32]. Так, інноваційні комунікації підвищують швидкість спілкування, що має великий економічний ефект, надає нові технологічні можливості, які поліпшують якість життя людей, формують нову культуру спілкування тощо.
- цінність для розвитку людини.

Отже, в контексті філософського підходу доцільно розглядати інновацію як явище, яке має системний ефект, містить новизну, формує культурні та інституційні норми життя, відіграє дуалістичну роль: це наслідок розвитку й одночасно – джерело подальших перетворень.

У результаті впровадження інновація набуває форми конкурентної переваги суспільства, регіону чи підприємства, яким вона належить та які використовують цю інновацію.

2. З позиції управління існує багато дескрипцій інновацій, які включають погляд на інновацію як на об'єкт управління та виробництва; також можна розглядати інновації з точки зору поширення знань та управління ідеями або, наприклад, з точки зору управління знаннями тощо.

У цьому дослідженні ми зупинимось на інноваціях як на конкурентній перевазі, обґрунтовуючи це наступним аргументом. Мета управління у спрощеному варіанті – побудувати конкурентну систему, яка матиме поточну ефективність та стратегічну життєздатність. Поточна ефективність необхідна для отримання прибутку як джерела майбутнього розвитку. Стратегічна життєздатність – це набір побудованих у сучасних умовах, але таких конкурентних переваг, які будуть реалізовані в майбутньому. Для формування конкурентоспроможності необхідно створити набір конкурентних переваг, однією з яких є інновації.

Конкурентна перевага – це і просте, і складне явище, розуміння якого сприяє формуванню системної конкурентоспроможності. Системна конкурентоспроможність означає стан економічного суб'єкта, в якому:

а) суб'єкт господарювання успішно конкурує з конкурентами;

б) всі елементи системи працюють на успіх;

в) конкурентоспроможність складається з конкурентних переваг, які є елементами системи та об'єднані в систему, їх взаємодія підвищує активність та ефективність інших елементів та системи в цілому.

Для загального розуміння суті інновацій в процесі стратегічного аналізу та прийняття управлінських рішень Європейський Союз запропонував Рекомендації OSLO, в яких пропонується розглядати інновації як результат та як процес: «Основне визначення (бізнес) інновацій полягає в наступному: інновація включає всю розробку, фінансову та комерційну діяльність, яку здійснює фірма, яка має на меті привести до інновацій для фірми»[32], що вказує на ще один управлінський аспект: широту компетенцій менеджерів, які беруть участь у сфері інновацій.

Управлінський підхід до інновації дозволяє визначити його функції у формуванні конкурентних переваг, до яких належать:

- функція участі у стратегічному управлінні регіоном, економікою країни в цілому та відповідно у формуванні стратегії. Як відомо, стратегії в основному діляться на наступальні та оборонні. Наступальні направлені на створення нових, раніше невідомих переваг, яких неможливо досягти за відсутності інноваційних настанов. Кожна стратегія має свій життєвий цикл і етап відмирання актуальності. Саме інновації дозволяють нам переходити від лінійних стратегій до матричних, багатокомпонентних, системних, нівелюючи можливості зниження стратегії та наслідків стратегічного управління;

- функція стимулювання всіх учасників подальшого розвитку регіональної економіки. У цьому разі телеологію можна навести як аргумент із своїм постулатом мети як мотиватора дії. Інновація як мета сприяє вдосконаленню організаційної структури, технологічної бази, поліпшенню якості робочої сили тощо. Зосередження уваги на інноваціях мобілізує ендогенні фактори економічного суб'єкта, що спричиняє синергію розвитку;

- функція формування нових інститутів. Прикладом виконання цієї функції є інститут довіри, який значно вищий у високотехнологічних видах бізнесу, орієнтованих на інновації, ніж у традиційних. Інноваційну діяльність дуже важко контролювати, що розуміють усі учасники процесу;

- функція активізації грошових потоків та їх вибіркова спрямованість: а) до науки, б) до науки та інновацій, або в) лише до інновацій. Як відомо, існує дві моделі інноваційного розвитку. Перший спрямований на створення нових знань у межах підприємства чи національної економіки та розвиток інноваційного виробництва на основі результатів власних досліджень. Друга модель називається адаптивною і приваблює нові ідеї ззовні або готові нововведення. Вибір конкретної моделі інноваційної діяльності, формування інноваційних систем у країнах та регіонах залежить від багатьох факторів, властивих діяльності конкретного економічного суб'єкта. І це насамперед фінансові можливості, ефективність управління фінансами, фінансова стабільність тощо.

Таким чином, з позиції менеджменту ми розглядаємо інновації як конкурентну перевагу, що забезпечує оволодіння стратегічними лідерськими

позиціями в конкурентному середовищі, створює системні вимоги до управління (компетенцій, знань, технології, інноваційного регіонального продукту, територіального маркетингу тощо) та виконує визначені функції, які ведуть до досконалості в управлінні регіоном.

3. З точки зору економіки інновації можна розглядати як принципово новий ресурс, важіль, спосіб виробництва чи надання послуг, що виключає фактор обмежених ресурсів і збільшує продуктивність, підвищує прибутковість.

Н. Іванова представляє економічну перспективу щодо інновацій та визначає, що «кореляція результатів та витрат, що зумовлює реалізацію інновацій, відбувається в таких ситуаціях: попит і пропозиція рівні – джерелом прибутку є зниження собівартості продукції, а інновації використовуються на недостатньому рівні з точки зору підприємств, які отримують прибуток; збільшення сукупного попиту над пропозицією, що веде до залучення резервів та інновацій у виробництві, зростання додаткових витрат, які покриваються збільшенням обсягів виробництва; попит нижчий, ніж пропозиція - знижуються ціни та кошти на інновації, застарілі (неефективні) фактори виробництва вилучаються з обігу; досягнутий рівень прибутку утримується лише за рахунок зниження витрат»[76].

Крім того, інновації відіграють важливу роль у зменшенні виробничих витрат (це стосується і часу, і матеріальних витрат), що підвищує ефективність всієї економічної системи. Таким чином, інновація стає ресурсом, важелем, способом формування конкурентної переваги економічної системи.

4. В інституційній та культурній площині інновації доцільно розглядати як конкурентну перевагу регіонального розвитку через наступну аргументацію. Суспільство зі своєю культурою створює певне середовище, яке може підтримувати або, навпаки, гальмувати творчу діяльність, розвиток індивідів чи груп. У той же час важко погодитися з позицією S. Shane щодо здатності різних суспільств, з різним ставленням та культурою, до інновацій [34]: «Індивідуалістичні товариства повинні бути більш винахідливими, ніж колективістські. Індивідуалістичні товариства цінують свободу більше, ніж колективістські товариства, а свобода необхідна для творчості. ... Індивідуалістичні товариства ... здатні зібрати більше інформації,

необхідної для винаходу... Винахідників потрібно стимулювати за свої винаходи готівкою та визнанням. Це, швидше за все, в індивідуалістичних суспільствах, які охоче вирізняють людей... Нарешті, психологічні характеристики незалежності, досягнень та неузгодженості, виявлені для стимулювання інновацій, дедалі частіше зустрічаються в індивідуалістичних суспільствах»[34]. Доцільно зазначити, що ця теза спростовується сучасним досвідом багатьох країн, у тому числі ієрархічних, таких, як Японія, Китай, Об'єднані Арабські Емірати, Корея, продукція яких є інноваційною та має значну конкурентну перевагу.

Більший вплив на інновації, їх створення та впровадження справляє не архітектура культури, а цілі та цінності, які в цій культурі є основними. Доцільно зазначити, що зміст інновацій визначає культурну та інституційну трансформацію. Інновації створюють нові інститути, включаючи законодавчий порядок у країні або регіоні, а також культуру. Наприклад, винахід Інтернету привів до переходу суспільства в нову еру з новим культурним кодом, який втілювався у всіх сферах життя: економіці, торгівлі, освіті, театрі, праві.

В контексті інституційного та культурного аспекту доцільно зосередити увагу на збільшенні довіри в умовах інноваційного регіонального суспільства.

З погляду споживача, інновації формують довіру до:

- нового пристрою, процесу щодо його безпеки та корисності;
- реклами, яка сприяє доведенню інновації для споживача.

На рівні бізнесу:

- до персоналу, який здатний створювати чи обробляти ідеї для комерційної вигоди;

- до управління, яке сприятиме тому, що інновації принесуть працівникам як професійне задоволення, так і економічне стимулювання.

На рівні регіону чи національної економіки:

- довіру інноваторів до захисту інтелектуальної власності в державі, до інститутів захисту інновацій;

- довіру держави до підприємств щодо їх здатності організовувати інноваційний бізнес.

Культурно-інституційний компонент сутності інновацій тісно поєднується з філософським, економічним, управлінським, тобто культура інновацій сприяє побудові високорозвиненого суспільства, в якому інновації визначаються як явища, спрямовані на вирішення економічних, соціальних, управлінських проблем та форм, як цінності, творчість, підтримка інноваційного підприємництва.

Отже, інновація являє собою конкурентну перевагу регіону, де вона продукується або застосовується, як основне джерело розвитку (з позиції її філософського навантаження), об'єкт та інструмент управління, що сприяють досягненню стратегічної мети (в контексті регіонального адміністрування), джерело додаткових економічних бонусів підприємств регіону та територіальної економіки в цілому (як економічне явище); спосіб формування нового суспільства через інститути, культуру, цінності інноваційного розвитку, креативу та вдосконалення (в межах інституційної та культурної дескрипції).

Інновація проявляється як конкурентна перевага за умови системного, а не епізодичного її продукування й застосування, що формує кумулятивний ефект та сприяє переходу економіки регіону на інший, більш високий рівень функціонування.

Як інновації набувають форми та змісту конкурентних переваг, свідчить досвід Ізраїлю. Ця країна реструктурувала систему освіти для подальшого інноваційного розвитку: сьогодні вона спрямована на пошук талантів; сформувався тандем армійського інституту та інституту науки, а результати інноваційного розвитку, які мають цивільне значення, активно продаються за кордон та приносять відчутний дохід; створили так звану ізраїльську Силіконову долину. Державна політика спрямована на всебічну підтримку інноваційного підприємництва. Ізраїльська інноваційна система спрямована на створення кардинальних інноваційних винаходів, тому фундаментальні дослідження є пріоритетними напрямками фінансування. Це дозволяє Академії наук активно працювати, організовуючи та керуючи науково-дослідним сектором країни. Доцільно відзначити довіру, взаєморозуміння, яке було встановлено між університетами, які виступають генераторами ідей, та підприємницьким сектором, що ці ідеї практично реалізує.

Ці та інші приклади показують, що інновація стає конкурентною перевагою при дотриманні таких принципів (рис. 1.3):

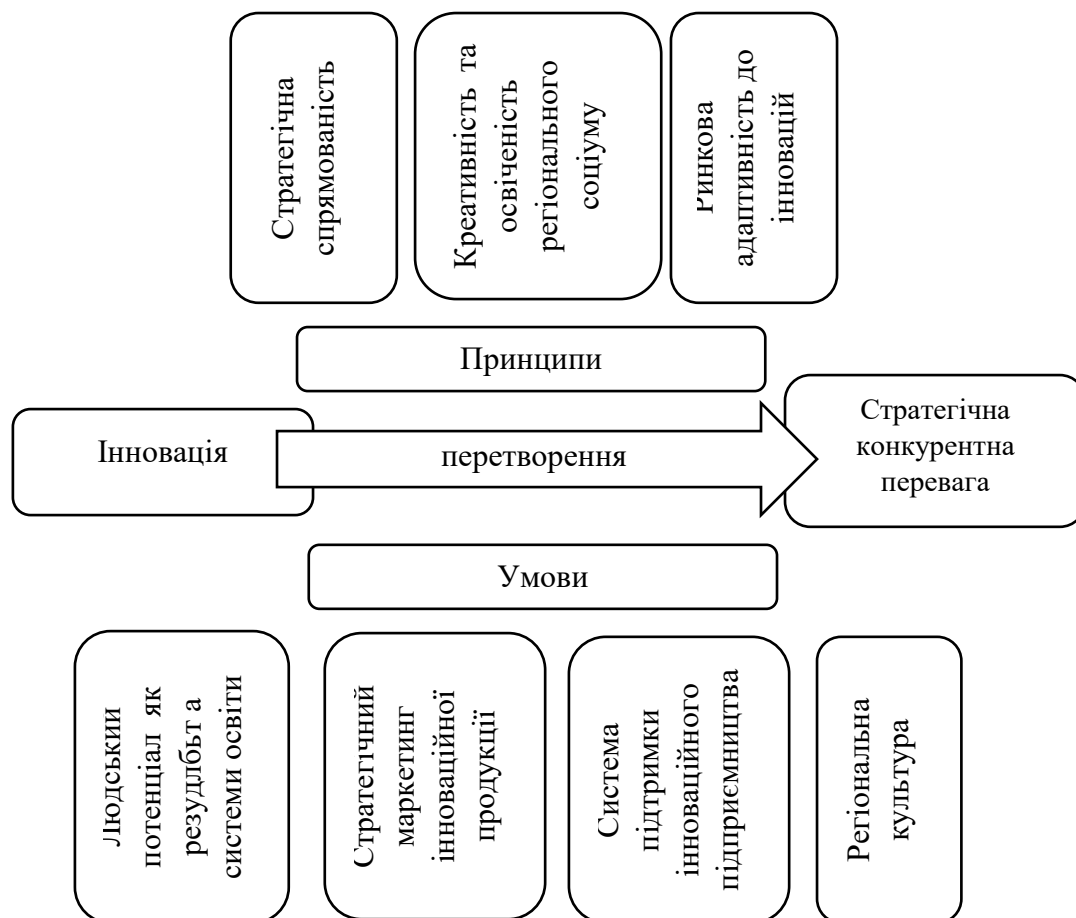

Рис.1.3. Принципи та умови перетворення інновації на стратегічну перевагу регіонального розвитку (складено автором)

- наявність державної та регіональної стратегії інноваційного розвитку, яка визначає внутрішню політику країни та регіону;
- перетворення вищих навчальних закладів у храми творчості, науки та досліджень;
- формування суспільства для споживання високотехнологічної продукції.

Врахування вказаних принципів перетворення інновації на конкурентну перевагу обумовлює необхідність створення таких умов:

- наявність трудового потенціалу в регіоні, здатного функціонувати в інноваційному середовищі, з якого формується як клас підприємців, так і наймана робоча сила; освітньої системи в регіоні, метою якої є отримання фахівцями певних

компетентностей та формування у робочій силі психологічних особливостей, які забезпечують комфорт роботи у світі, що швидко змінюється [116];

- підтримка державою та регіональною владою інноваційного підприємництва (організаційна, фінансова, інституційна);

- наявність попиту на інноваційну продукцію.

Практика доводить, що організаційні умови є дуже важливим фактором для перетворення інновацій на конкурентну перевагу. З-поміж цих умов можна відзначити наявність кластерів, які поєднують дослідження, науку, виробництво та просування інноваційної продукції; вони посилюють системний ефект від інновацій. Кластер може бути частиною регіональної (національної) системи синхронізації, метою якої є прискорення інноваційного процесу.

Отже, інновація як системне явище, включаючи філософські, управлінські, економічні та інституціонально-культурні компоненти, є результатом конвергенції продуктів, ресурсів, адміністративного, ділового характеру, що відбувається в процесі підприємницької діяльності; а за сприяння держави та регіональної влади інновації стають ключовою конкурентною перевагою.

Тому можна дати визначення інновації як нової якості життя внаслідок придбання та використання товарів, вироблених у результаті інноваційної діяльності. Крім того, використання інноваційних продуктів – це практика, яка підтверджує життєздатність інновацій. По-третє, саме використання на практиці інноваційних продуктів служить імпульсом для появи нових ідей і запуску нового інноваційного процесу. Таким чином, інновація набуває форми стратегічної конкурентної переваги, і як конкурентна перевага в системному застосуванні створює нову якість життя, що приваблює в регіон нових інвесторів, бізнесменів, висококваліфіковану, мобільну, креативну робочу силу. Але для того, щоб інновація набула форму стратегічної регіональної конкурентної переваги, необхідно створити систему інноваційного підприємництва в регіоні, сутність якої висвітлено в наступному параграфі.

1.2. Сучасні концептуальні підходи до визначення сутності інноваційного підприємництва

Новація являє собою потенційну конкурентну перевагу, для її перетворення на реальну потрібні певні дії, які виступають предметом інноваційного підприємництва (ІП). Інноваційне підприємництво, трансформуючи новації в інновації, реалізуючи їх на благо регіонального суспільства або окремих споживачів, виступає важливим фактором формування конкурентоспроможної економічної системи.

Проблематика інноваційного підприємництва привертає увагу широкого кола вітчизняних та закордонних науковців. Серед останніх публікацій доцільно виділити праці словацького економіста Е. Hvizdova, яка доводить, що інновації та технології становлять фактор формування високого рівня конкурентних переваг економічної системи[18], та разом з В. Blogova у подальших дослідженнях показує значення креативних індустрій та інноваційного бізнесу в економічному розвитку[19].

Під поняттям «інноваційне підприємництво», на думку В.В. Зянько, «треба розуміти економічну діяльність зі створення та управління інноваційним підприємством з метою розробки, впровадження і комерційного використання різного роду інновацій. Інновації в цьому разі виступають специфічним інструментом інноваційного підприємництва»[75].

П. Канапухін, дослідивши сутність інноваційного бізнесу, в якості основної риси виділяє новаторство, стверджуючи, що «інноваційне підприємництво пов'язують зі створенням і впровадженням нових видів продукції (товарів, послуг, технологій і т.п.), з виготовленням і створенням інтелектуальних цінностей (програм, алгоритмів обробки інформації і т.д.); при цьому автор розширює трактування інноваційного підприємництва: «по-перше, всі компанії, метою функціонування яких є виробництво продукції, змушені займатися і займаються інноваційною діяльністю з метою підтримки конкурентоспроможності самої продукції і компанії в цілому... По-друге, інноваційне підприємництво в цілому характеризується особливим різноманіттям інноваційних процесів, що охоплюють науково-дослідну, науково-технічну, виробничу діяльність, а також маркетинг,

фінансування та інвестування розробок і поширення нового виду продукту або послуги»[85].

Заслугує на увагу погляд на інноваційне підприємництво з позиції політичної економії. Доведено: як економічна категорія «інноваційне підприємництво виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, спрямованої на оптимізацію потенціалу прибутковості завдяки застосуванню нових, нетрадиційних підходів, пошуку нових ресурсів та їх комбінацій, нових систем управління, заінтересованості, творчості, новаторства, ініціативи тощо. Інноваційне підприємництво зорієнтоване на одержання інноваційного прибутку, який в умовах розвиненого ринку і конкуренції є найнадійнішим джерелом завоювання монопольної влади, дозволяє підприємцеві максимально реалізувати власницьку мотивацію та інтелектуальний потенціал»[75]. Це вимагає від підприємця-власника «самостійної, ініціативної, творчо-пошукової, ризикової новаторської діяльності, в якій реалізується його підприємливість. Зрештою, до інноваційної діяльності підприємця підштовхує складний мотиваційний механізм, що включає різноманітні внутрішні і зовнішні спонукальні мотиви та стимули підприємницької діяльності»[75].

Мультиспрямованість ІП відображається в точці зору О.Ю. Івченкової, яка стверджує, що «інноваційне підприємство слід розглядати як підприємство, що: здійснює комплексне новаторство; здійснює науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, та / або здійснює закупівлі нових продуктів та / або технологій; на систематичній основі впроваджує нові науково-технічні рішення у новий чи удосконалений продукт та / або технологічний процес, та / або організацію діяльності; має високий рівень фінансування інноваційної діяльності; володіє правами інтелектуальної власності; розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти, обсяг випуску яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу виробництва»[79].

Інноваційне підприємництво як креативний процес розглядають автори видання під редакцією Ю.М. Бажала[83], що впливає з висновку О.С. Богма та О.В. Болдуєвої про умову бути конкурентоспроможним: «Підприємства-лідери

досягають конкурентних переваг завдяки інноваціям – шляхом використання як нових технологій, так і методів роботи, але після досягнення переваг утримання їх стає можливим тільки шляхом постійних вдосконалень, тобто безперервних інновацій. ...Головною ознакою конкурентоспроможності стає її інноваційність, тобто здатність системи до безперервного розвитку, оновлення та змін діяльності на основі засвоєння нововведень. Інноваційність також означає використання наявного науково-технічного, інформаційного та інтелектуального потенціалу з метою подальшого розвитку, підвищення результатів діяльності та якості життя»[44].

Суто економічний погляд на ІІ пропагує А.В. Соловйчик, пропонуючи розуміти під інноваційним підприємництвом «бізнес, який для одержання прибутків застосовує якісно нові підходи, сировину, ідеї, продукцію з метою задоволення попиту споживачів. Інноваційне підприємництво включає такі стадії: пошук інноваційної ідеї, оцінку ідеї, розробку бізнес-плану інноваційного проєкту, пошук необхідних ресурсів, управління створеним нововведенням»[163]. Прибуток як стимул інноваційної діяльності також фігурує в публікаціях Д.М. Черваньова та інших, які визначають інноваційне підприємництво як спеціалізовану форму «підприємницької діяльності, мотивовану бажанням привласнення інноваційної квазіренти, що полягає у цілеспрямованому пошуку неусвідомлених потреб та створенні, виробництві і реалізації нової, у т.ч. наукоємної, продукції інвестиційного та кінцевого споживання, або задоволенні існуючих потреб шляхом створення кращих за своїми властивостями продуктів чи поліпшення процесів»[113]. А.Ф. Острякова також вважає, що «підприємництво є інноваційним, тільки якщо дозволяє одержати підприємницький дохід у результаті створення інноваційного виробництва або використання інноваційного продукту»[131].

Разом з тим, вказані науковці не охоплюють дослідженнями практичні шляхи підвищення ефективності інноваційного бізнесу та ігнорують роль регіональних факторів та умов в активізації підприємницької інноваційної діяльності. Залишаються поза увагою організаційно-економічні важелі регіональної активізації інноваційного підприємництва, що гальмує формування системної конкурентоспроможності. Однією з причин такої ситуації є відсутність

загальноприйнятої теоретичної платформи стосовно підприємництва, предметом якого є інноваційна активність.

Інноваційне підприємництво, виступаючи фактором побудови конкурентоспроможності як на мікро-, так й на мезо-рівнях, являє собою системний чинник з різноманітним набором елементів. У контексті регіональної економіки інноваційне підприємництво включає такі підсистеми (рис. 1.4):

- інноваційну;
- організації та ведення бізнесу;
- регіональну.

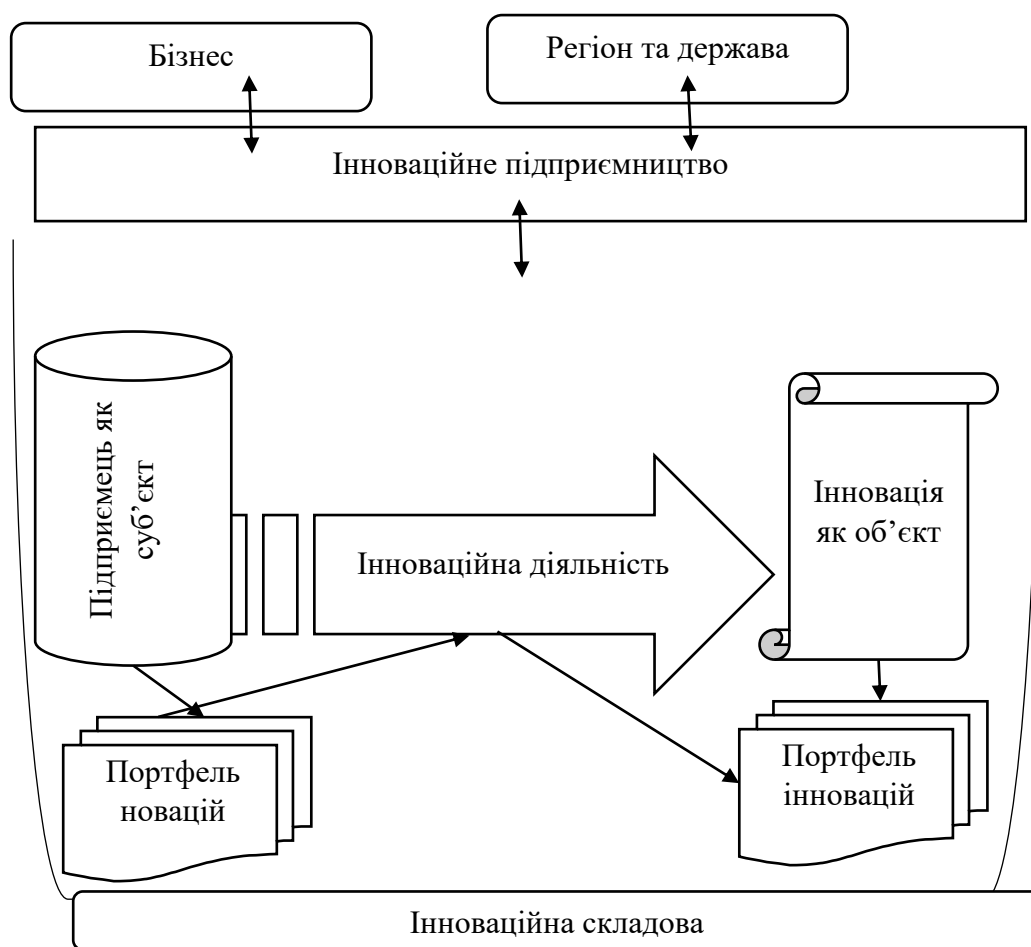

Рис.1.4. Система інноваційного підприємництва в регіоні (складено автором)

У першу чергу в системі ІП виділено ділову складову, яка концентрується на організації та веденні бізнесу і є первинною для здійснення інноваційної активності. Бізнес-підсистема відповідає за організацію та управління діловим актором незалежно від ступеня інноваційності його діяльності. Підсистема організації та

ведення бізнесу включає вибір стратегії функціонування та поведінки на ринках збуту, кадровий набір, культуру, політику бізнесу.

Особливого значення набуває регіональна підсистема інноваційного підприємництва. Для створення відповідних умов функціонування інноваційного підприємництва існує широке коло методів та важелів на різних рівнях економіки, але в умовах Закарпаття результати проведеного аналізу дозволяють стверджувати, що методи, механізми та суб'єкти повинні отримати підтримку на системній основі. Регіональна підсистема включає сукупність інструментів підтримки інноваційного підприємництва (наприклад, регіональна інноваційна система; регіональна система підтримки новаторства й інноваційної активності; організація підготовки в регіоні кадрів, здатних працювати в умовах інноваційної економіки; культура в регіоні і т.д.). Роль регіонального середовища в широкому його розумінні доведена досвідом Каліфорнії, яка є штатом-локомотивом інноваційного розвитку не лише США, але й усього світу. Відповідно інноваційне підприємництво функціонує і в межах національного оточення, тому політика держави, її пріоритети суттєвим чином обумовлюють перетворення інноваційного підприємництва на фактор конкурентної переваги не лише на мікрорівні, але і в регіональному вимірі.

Інноваційна підсистема підприємництва охоплює:

1. Підприємницького актора з певним набором мотивів, здібностей та економічних ресурсів. Функції актора як системного елементу інноваційного підприємництва в регіоні полягають у наступному:

- пошук нових ідей, здатних бути трансформованими в інновацію;
- формування портфелю новацій як способу досягнення нових конкурентних переваг бізнесу та регіону, в межах якого він здійснює діяльність;
- організація інноваційної діяльності;
- створення попиту на інноваційну продукцію, що приводить до якісних змін як регіонального ринку, так і якості життя регіонального соціуму;
- здатність ризикувати власним капіталом, часом та здоров'ям для досягнення успіху у впровадженні інноваційної діяльності;

- здатність бути активним гравцем регіональної економіки та формувати інноваційне територіальне середовище.

В якості підприємця може виступати як фізична особа, так і юридична, що впливає з положень Господарського кодексу: «Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями»[59].

Господарський кодекс також декларує принципи функціонування підприємницької структури, які полягають у можливості «вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд»[59].

2. Портфель новацій, які:

- а) мають потенціал перетворення в інновації;
- б) диверсифікують підприємницький потенціал (під потенціалом розуміємо явні та латентні можливості регіонального бізнесу розширювати діяльність);
- в) сприяють розвитку регіональної економіки.

Доцільно в процесі інноваційного підприємництва не обмежуватися однією новацією, а формувати їх перелік, впровадження якого забезпечить перманентність інноваційного процесу і перехід від лінійної до матричної моделі інноваційної активності.

Портфель новачій пов'язаний з креативною складовою бізнесу, яка може слугувати внутрішнім джерелом створення нових ідей, що мають потенціал інновації.

Також новачії можуть бути залучені із зовнішнього середовища, для чого підприємець повинен створити інструмент пошуку та аналізу перспективності нових ідей.

3. Інновацію як об'єкт підприємництва, на який спрямована активність підприємця і що є основою формування регіональних та ділових конкурентних переваг (зміст, роль та функції представлені у попередньому параграфі).

4. Портфель інновацій, які можуть включати як споріднені, так і різноспрямовані. Спорідненими визначаємо інновації, які впроваджуються в певній сфері або можуть здійснювати взаємний вплив, підтримуючи одна другу. Прикладом першого виду споріднених інновацій можна назвати інновації в автомобілебудуванні (продукція заводу «Сврокар» у Закарпатті), коли інновації двигуна підкреслені інноваціями кузова з певними аеродинамічними якостями. Прикладом другого виду споріднених інновацій ми вважаємо такі, що здійснюються суб'єктом підприємницької діяльності і стосуються одного продукту, наприклад діють у сфері маркетингу та у сфері виробництва.

5. Основою інноваційного підприємництва є його іманентний предмет – саме інноваційна діяльність, що вимагає особливої уваги до цього явища і обумовлює доцільність інституційного та теоретико-практичного її розгляду. Саме інноваційна активність як системоутворюючий елемент забезпечує перетворення традиційного бізнесу на інноваційний.

Законодавче трактування інноваційної діяльності сягає корінням у 1991 рік, коли було прийнято Закон України «Про інвестиційну діяльність», в якому вперше окреслено визначення цього виду активності як «сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності»[146]. При цьому саме поняття інновацій у законі передбачено не було.

Логічного розвитку отримало визначення інноваційної діяльності в нормативному акті 2002 року – Законі України «Про інноваційну діяльність», який тлумачить цей феномен як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг»[147]. Наведене визначення є результатом розуміння законодавцями ролі новацій та інновацій у формуванні ключових переваг країни або регіону, що визначають лідерство останніх у конкурентній боротьбі, які одержують більш потужні імпульси внаслідок глобалізації економічних та ринкових відносин.

Наступним кроком у розвитку законодавчого ракурсу щодо інноваційної діяльності є прийняття Господарського кодексу, метою якого є приведення нормативних актів, що регулюють різноманітні аспекти економічної активності, до системного впорядкування. Стаття 325 Господарського кодексу України визначає сутність інноваційної діяльності у сфері господарювання як «діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя»[59]. Напрямами інноваційної діяльності Кодекс передбачає: виконання НДР; розробку, освоєння, випуск і поширення принципово нових видів техніки і технології; створення нових ресурсозберігаючих технологій; технічне переозброєння, реконструкцію, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології[59].

Одним з недоліків юридичного трактування інноваційної діяльності вважається недооцінка саме ролі науки як генератора фундаментальних ідей, що лежать в основі продуктивної інноваційної активності. Один з провідних вчених-юристів С.Г. Гордієнко вважає, що «головним джерелом загроз існуванню України як держави, вбачається ... різке падіння наукового й інтелектуального рівня суспільства... Країна, яка не береже й не підтримує свою науку, потрапляє у васальну залежність від науки та економіки інших країн і втрачає здатність більш-

менш самостійно гарантувати свою безпеку»[58]. Таким чином, за висновками цитованого дослідника, наукова складова інноваційної активності не охоплена законодавчо в необхідній мірі.

Не можна не відмітити, що, за думкою українських аналітиків, «відсутнє чітке визначення високотехнологічності та наукоємності в нормативній базі України. Законом України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004р. №1676-IV «високі наукоємні технології» інтерпретуються як технології, що створюються на підставі результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок, забезпечують виготовлення високотехнологічної продукції, сприяють запровадженню високотехнологічного виробництва на підприємствах базових галузей промисловості. Далі наведено визначення високотехнологічної продукції. «Високотехнологічна продукція - продукція, виготовлена вітчизняними підприємствами із застосуванням наукоємних технологій, конкурентоспроможна з кращими зразками аналогічної продукції іноземного виробництва». Таким чином, створюється замкнене коло із цих двох визначень, тому що вони спираються одне на друге. Інші нормативні акти посиляються на них»[207]. Відсутність уваги та поваги до науки в законодавчому колі проєктує відсутність поваги до досліджень та винахідництва у суспільстві. Так, професію вченого вважають престижною лише 1,2 % громадян України, серед молоді – менше одного відсотка[132].

Другим недоліком слід назвати велику кількість нормативних актів, що регулюють інноваційну діяльність. За даними Повного зібрання нормативно-правових актів[82] на момент його написання інноваційної активності стосувалося 200 документів.

З позиції теоретико-практичного розуміння інноваційної активності важко не погодитися з позицією Д.М. Степаненка, який стверджує, що «зокрема, в залежності від об'єкта і предмета дослідження зазначену діяльність можна розглядати як процес, як систему, як зміну. Одні фахівці акцентують основну увагу на творчій складовій інноваційної діяльності, інші - на її виробничій складовій, треті кладуть в основу її націленість на смаки і переваги споживачів»[171].

На підтвердження описаної парадигми в нашому дослідженні виокремлено такі підходи до тлумачення сутності інноваційної діяльності:

- процесний;
- системний;
- дієвий;
- як фактор формування конкурентоспроможності регіональної економіки.

Найбільш поширеним є процесний підхід, згідно з яким «інноваційна діяльність — процес, спрямований на реалізацію результатів завершених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, що реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також супутні наукові дослідження і розробки. Інноваційна діяльність розпочинається з виникнення науково-технічної ідеї і завершується розповсюдженням продукту»[161]. П.М. Коюда підтверджує правомірність процесного підходу до інноваційної діяльності, яку визначає як «процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, реалізований на ринку, в новий або вдосконалений процес, використовуваний в практичній діяльності, а також пов'язані з ними додаткові дослідження і розробки»[91]. З позиції процесного підходу В.П. Соловйов рекомендує описувати зміст не тільки інноваційної діяльності, але й інновації. Вчений стверджує, що «в нашій термінологічній практиці краще під інновацією розуміти процес, який, взагалі кажучи, може і не закінчитися результатом, тобто успішним введенням нововведення. Однак сам процес існує деякий час і може мати різні характеристики, які в процесі цього часу можуть змінюватися, як мимовільно, так і під впливом керуючих впливів»[165]. Д.М. Степаненко підтримує процесний підхід: «Інноваційний процес являє собою комплекс дій, необхідних для підготовки та практичного використання нових технічних, організаційних, економічних, соціальних та інших рішень. Мова в цьому разі йде про процес послідовного перетворення ідеї в інновацію. Період часу здійснення інноваційного процесу може бути охарактеризований як інноваційний

цикл»[171]. П.В. Машковцев пропонує розглядати інноваційну діяльність як один з бізнес-процесів, доводячи, що «є також ряд операцій (дослідження, проєктні роботи, виробництво продукту і його реалізація), що перетворюють отриману інформацію про потреби ринку і ресурси у вигляді технологій в інноваційний продукт[107].

Системний підхід, у межах якого розглядуваний вид діяльності виступає елементом системи підприємництва й одночасно формує власну системну конфігурацію, займає важливе місце в ландшафті концептів інноваційної діяльності. З позиції системного підходу Т.В. Близнюк стверджує, що «інноваційна діяльність – це складна динамічна система заходів з використання результатів закінчених науково-технологічних досліджень, організаційно-економічних розробок або інших науково-технологічних досягнень, яка функціонує під впливом факторів середовища усіх рівнів (зовнішнього та внутрішнього) з метою задоволення мінливого індивідуального попиту і потреб суспільства в цілому в конкурентоспроможній продукції (товарах, роботах, послугах)»[43]. В.І. Павлов також поділяє зазначену точку зору, доводячи, що інноваційна діяльність – це «складна динамічна система дій і взаємодії різних методів, факторів і органів управління, які займаються науковими дослідженнями, створенням нових видів продукції, удосконаленням обладнання і предметів праці, технологічних процесів, форм організації виробництва на основі найновітніших досягнень науки і техніки; плануванням, фінансуванням і координацією науково-технічного прогресу; удосконаленням економічних важелів і стимулів; розробкою системи заходів з регулювання комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на прискорення інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу і підвищення його соціально-економічної ефективності»[133].

О.Н. Горбунова у співавторстві декларує пріоритетність системного підходу порівняно з процесним так: «Якщо розглянути дві властивості інноваційної діяльності – новизну кінцевого результату інноваційного процесу та системну цілісність, то повинна діяти наступна пріоритетність; спочатку системна цілісність, а потім новизна кінцевого результату. Системна цілісність в цьому разі поширюється переважно на всі стадії організаційних процесів, тому що інновації

для впровадження можуть бути отримані найрізноманітнішими шляхами, а здатність організації до швидкої і практичної реалізації, в тому числі надання опрацювання, залишиться фундаментальною передумовою, від якої залежить кінцевий успіх. Отримуючи на вході ринкову можливість, організація переробляє її з урахуванням факторів зовнішнього середовища і доступних ресурсів і видає ринку інновацію»[57].

Існує погляд на інноваційну активність як на певний вид діяльності. Р.А. Фатхутдінов пропонує під інноваційної активністю розглядати «діяльність, спрямовану на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення і оновлення номенклатури і поліпшення якості продукції (товарів, послуг), вдосконалення технології їх виготовлення з наступним впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому і зарубіжному ринках»[187]. М.А. Йохна та колеги вважають, що «інноваційна діяльність - це діяльність, яка спрямована на використання та комерціалізацію результатів із стратегічного маркетингу, наукових досліджень, організаційно-технологічної підготовки виробництва, виробництва й оформлення новацій, їх впровадження і поширення на інші сфери (дифузія)»[84]. Д.М. Степаненко пропонує розглядати інноваційну діяльність як таку, що «орієнтована, перш за все, на створення і (або) впровадження прогресивних нововведень»[171], і це підтверджує Ю.А. Варфоломеева, вважаючи, що «провідною характеристикою інноваційної діяльності є те, що ця діяльність так чи інакше пов'язана зі створенням і (або) реалізацією нового знання незалежно від сфери її здійснення»[48].

Підхід з позиції діяльності при всій його правомірності існування страждає відсутністю основних складових діяльності: об'єкта та суб'єкта, відсутність теоретичного опису яких завуальовує сутність напряду дослідження. Справа в тім, що всі прибічники підходу з позиції діяльності залишають поза увагою її мету, зупиняючись лише на спрямованості. Мета інноваційної діяльності полягає у формуванні такого стану регіональної економіки, яка порівняно з іншими економічними системами, опанувала провідні продукти або технології, відсутні у

конкурентів. Логічним є перехід від розглядання сутності як цілеспрямованої діяльності до тлумачення її як фактору конкурентоспроможності.

Так, Ю.М. Бажал розглядає інновації та інноваційну діяльність як фактор економічного зростання та формування конкурентоспроможної економіки. Автор доводить, що «розуміння «інновацій Шумпетера» ізольованим фактором економічного зростання, який збільшує агреговану додану вартість країни окремо від процесів, пов'язаних зі зростанням продуктивності традиційних існуючих у попередній період виробничих ресурсів, дозволяє будувати політику «наздоганяння» розвинутих країн на базі інноваційної моделі економічного зростання»[42]. Н.В. Лепетюха, розглядаючи інноваційну активність у контексті територіального розвитку, доводить, що «інноваційна активність регіонів сприяє збільшенню обсягу конкурентоспроможної продукції, подальшому розвитку регіону та країни загалом на національному та міжнародному рівні, збільшенню наукових робіт для вирішення економічних, соціальних, технічних проблем на національному та регіональному рівні»[100]. О. Попело доводить, що «в умовах падіння економічних показників гостра конкурентна боротьба диктує необхідність активізації інноваційної діяльності промислових підприємств як домінуючої складової модернізації продуктивних сил регіонів, найбільш ефективного способу підвищення їх конкурентоспроможності та подальшого розвитку на інтенсивній основі»[140]. О.І. Амоша визначає інноваційну діяльність ключовим фактором розвитку території, аргументуючи висновком про регіональний аспект інноваційного розвитку, який «пояснюється тим, що на місцях найчіткіше простежуються труднощі та проблеми активізації інноваційної діяльності. ...Актуальність цього положення зумовлена тим, що, з одного боку, розвиток підприємств спирається на ресурсний, виробничий і споживчий потенціали регіону, а з іншого – за сприятливих умов і адекватних заходів державної підтримки вони здатні зробити істотний внесок у подальше нарощування загального потенціалу регіону, модернізацію регіональної ланки економіки в цілому»[38].

Звичайно, інновації та інноваційна діяльність як предмет підприємництва є сторонами однієї медалі, тому доцільно розглядати їх у методологічній взаємодії, що показано на рис. 1.5.

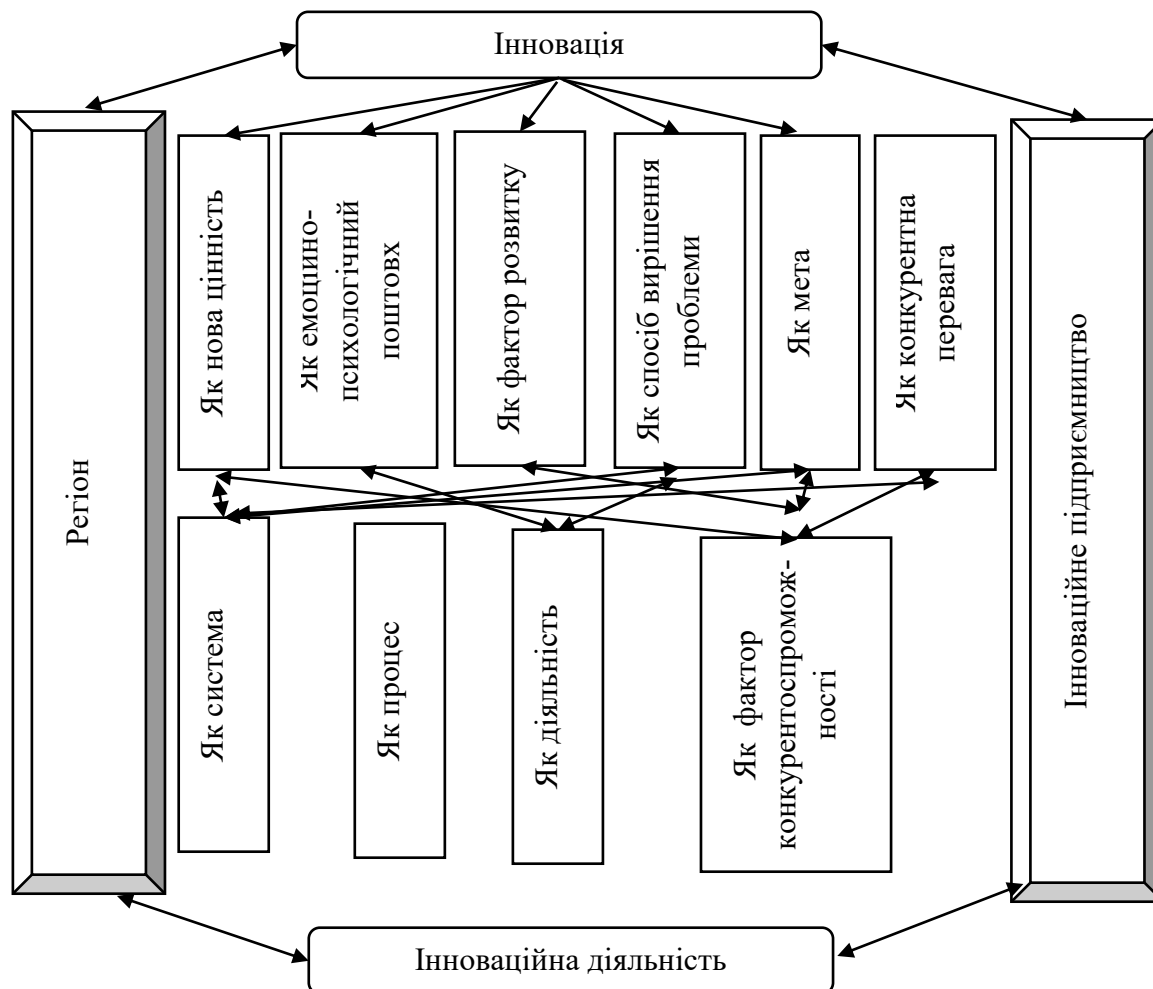

Рис.1.5. Методологічні взаємозв'язки інновації та інноваційної діяльності та їх практичне значення для підприємництва в регіоні (складено автором)

У процесі дослідження виявлено вплив таких взаємозв'язків між інновацією та інноваційною діяльністю, які суттєво визначають практичні регіональні дії стосовно вибору інноваційної стратегії та підтримки бізнес-структур, що в свою чергу відіб'ється на регіональній конкурентоспроможності.

При методологічному підході до інноваційної діяльності як системи інновація може бути в регіональному управлінні застосована у вигляді:

- нової цінності, що створюється підприємництвом і забезпечує зміну якості регіональної економіки та соціуму (застосовується в процесі реалізації регіональної

стратегії, яка визначає напрям розвитку регіону, стратегічні цілі та, відповідно, цінності, що будуть сформовані в економіці і соціумі цієї території);

- способу вирішення регіональних проблем (які діагностуються в процесі стратегічного або поточного аналізу регіонального розвитку: міграції інтелектуальної робочої сили, формування адекватного сучасним умовам ринку товарів та послуг; зміни рівня доходів внаслідок того, що в інноваційному підприємстві рівень оплати праці вищий, ніж у традиційному й т.д.);

- мети, мотиватора підприємницької діяльності, що приводить до опанування регіональними підприємницькими структурами новітніх технологій і продуктів;

- конкурентної переваги, у певний період часу недоступної для інших територіальних економік, що створює додатковий стратегічний потенціал розвитку цієї регіональної економіки.

Інноваційна діяльність як процес сприяє регіональному розвитку, розглядаючи інновацію як:

- фактор розвитку (чинник, що визначає орієнтири розвитку регіональної економіки та визначальної маси її інноваційного підприємництва (наприклад, визначальні види діяльності, машинобудування або/та туризм, процес в інноваційній сфері вже апріорі розвиток);

- мету, що дозволяє встановити орієнтири та маркери її досягнення на різних етапах втілення регіональної стратегії розвитку в русі процесного управління;

- конкурентну перевагу, яку заплановано вибудувати в процесі розвитку регіональної економіки.

Інноваційна діяльність як сукупність дій розглядає інновацію у вигляді:

- емоційно-психологічного поштовху (сукупність культурних, соціальних та психологічних аспектів, активно впливаючих на формування конкурентоспроможної регіональної економічної системи);

- мети (конкретне наповнення дій, функцій, орієнтованих на досягнення цілі розвитку регіональної економіки. Наприклад, введення регіонального контролінгу як функції стратегічного управління розвитком регіону);

- конкурентної переваги, що визначає спрямованість дій різних ланок регіонального управління.

Інноваційна діяльність як фактор конкурентоспроможності використовує на практиці інновацію як:

- нову цінність (вплив конкретної інновації на якість життя та ведення бізнесу в регіоні, наприклад, інноваційний транспорт у регіоні сприяє якості регіональної логістики);

- фактор розвитку (інновація як новий чинник, стимулятор якісної регіональної трансформації: інноваційні транспортні засоби покращують логістику, яка, в свою чергу, сприяє економії робочого часу та підвищенню ефективності функціонування регіональної економіки, а також спрямуванню міжнародних перевезень через територію регіону. При цьому доцільно зважити сукупність бонусів та групу викликів для регіону);

- мету (інноваційні засоби вдосконалення логістики слугують отриманню економічного ефекту у вигляді збільшення валового регіонального продукту або підвищення рівня продуктивності праці; спрямування інноваційної активності на впровадження соціальних інновацій, екологічних інновацій (застосування засобів очищення вулиць від відходів автотранспорту сприяє очищенню повітря та покращенню здоров'я в місті та регіоні);

- конкурентну перевагу – такий підхід дає мультиплікативний ефект: не тільки сама інноваційна діяльність розглядається в регіональній економіці як конкурентна перевага, але й вибір інновацій базується на критерії посилення регіонального конкурентного потенціалу).

У процесі дії інноваційного підприємництва створюється новий продукт, який є за суттю новою іпостассю, яка утворюється двома шляхами:

- конвергенцією;
- дивергенцією.

На наш погляд, дивергенція є зворотнім змістом конвергенції, являє собою розходження контентів, атрибутики, рухів та їх напрямків. Важливість дивергенції в тому, що вона надає можливість виявити те, чим вони відрізняються.

Конвергенція – це процедура зближення, поєднання ідей, практичних якостей, процесів. Таким чином, система інноваційного підприємництва в процесі функціонування виконує специфічні дії – конвергенцію різноманітних ідей, факторів, механізмів і т.д. залежно від того, яка якість є об’єктом інноваційного підприємництва.

Нова якість, нова іпостась є ціллю, завданням та, відповідно, результатом інноваційного бізнесу і виникає внаслідок генерування нових ідей та можливостей їх практичної імплементації підприємницькою структурою з подальшою їх конвергенцією [192] в процесі новаторства та ділової активності. Поштовхом до ідеї конвергенції як іпостасі інноваційного підприємництва слугує теорія Росса Ешбі (W.Ross Ashby), який, досліджуючи кібернетику як основу управління, довів, що «найбільш фундаментальним поняттям у кібернетиці є поняття «різниці», або те, що дві речі впізнавано відрізняються, або що одна річ змінилася з часом. ... Отже, нашим першим завданням буде розробити цю концепцію «змін», не лише зробити її більш точною, але і збагатити, перетворивши її у форму, яка, як показав досвід, необхідна для досягнення значних зрушень»[36].

Інноваційне підприємництво, по суті, вимагає наявності та поєднання трьох складових:

- а) креативу, що створює нові ідеї;
- б) бізнесу як організаційно-економічного майданчика, на якому ідея перетвориться на нову якість;
- в) територіального оточення, яке впливає на бізнес, інновації та регіональний ринок інноваційних продуктів. Відповідно проявляється у сфері підприємницької діяльності, ведення та управління бізнесом та регіональному середовищі.

Едність вказаних складових є умовою системного погляду на інноваційне підприємництво.

Іншими словами, конвергенція в інноваційному підприємстві в контексті регіональної економіки відбувається у трьох сферах (рис. 1.6):

Рис.1.6. Сфери конвергенції як сутності інноваційного підприємництва (складено автором)

1. У процесі підприємницької діяльності відбувається злиття ідей, що мають інноваційний потенціал, та практики; відбувається конвергенція ідеального, креативного з практичним, виробничим, економічним наповненням.

Як сукупність ідей підприємництво являє собою віртуальну модель економічної діяльності, що містить мету, важелі її досягнення.

Прикладом такого дуалізму можуть бути інноваційні ліки, які є складовою місії покращення здоров'я нації, а з другого боку – саме через їх виробництво, або за допомогою виробництва мета бізнесу може бути реалізована. Цей дуалізм визначає діалектичну єдність генерування ідеї та її практичне впровадження.

Мета та важелі у віртуальній моделі інноваційного бізнесу пов'язані саме новацією, яка виконує одночасно дві функції:

- стимулюючу – залучення інвестицій, інтелектуального капіталу, креативного людського потенціалу;
- контролюючу – перехід інновації в традиційний продукт або процес вимагає необхідності сконцентрувати, перемістити увагу підприємців, ресурси зі сфери виробництва у сферу креативу. Якщо перехід інновації в традиційний продукт залишається непоміченим, підприємництво автоматично втрачає зміст інноваційного.

2. Конвергенція включає ділову складову, тобто відбувається безпосередньо у сфері інноваційного бізнесу через розширення його наповнення та варіанти управління, що в подальшому надає можливості для злиття і формування нових форм і методів підприємницької активності або її адміністрування. Прикладами зміни ділової форми або управління інноваційним підприємництвом можуть слугувати інноваційні кластери, акселератори, приватно-державні партнерства та ін. Крім цього, Ashby на підтвердження цієї думки відмічав, що «кібернетика передбачає набір можливостей набагато ширших, ніж реальні, а потім запитує, чому конкретний випадок повинен відповідати своєму звичайному обмеженню»[36].

3. Регіон являє собою третю складову конвергенції, де в процесі інноваційного підприємництва відбувається злиття інтересів бізнесу та намірів територіальних соціуму й економіки. Регіон зацікавлений у розвитку інноваційного підприємництва внаслідок необхідності забезпечення стратегічної конкурентоспроможності та виробництва й впровадження інновацій, що являють собою стратегічні конкурентні переваги.

Конвергенція, яка є сутністю інноваційного підприємництва, включає і види:

Технологічна конвергенція розглядається як поєднання різних технологій, внаслідок чого з'являється know-how.

Продуктова конвергенція – аналіз та синтез різних якостей тих самих чи різних продуктів. Вказані дії приводять до моделювання нових споживчих якостей, сукупність яких формує новий продукт.

Ресурсна конвергенція – комбінування різних ресурсів, у тому числі інтелектуальних, для генерування можливих економічних та виробничих дій, процесів, продуктів. Маркетингова конвергенція може поєднувати різні види попиту, формуючи попит на нову якісну продукцію[106].

Управлінська конвергенція – поєднання різних форм, методів управління. Наприклад, поєднання стратегії інноваційної діяльності з її тактикою. Прикладом управлінських конвергенцій у стратегічному аналізі є, зокрема, метод Форсайту, в процесі якого об'єднуються не тільки різні способи аналізу, але й фахівці різних галузей, сфер діяльності.

Ділова конвергенція – це поєднання бачення можливих шляхів розвитку бізнесу на основі аналізу ринків, трендів технологічних, споживчих очікувань і т.п. На основі ділової конвергенції виникають нові форми бізнесу.

Отже, інноваційне підприємництво з позиції функціонального підходу являє собою технологічну, продуктову, ресурсну, ділову та (або) управлінську конвергенції, які проявляються через поєднання креативу з господарською практикою (у сфері підприємницької діяльності), нове комбінування форм та методів ведення бізнесу й управління (в організаційно-економічній площині), злиття інтересів підприємництва та регіону (у сфері регіональної економіки), наслідком чого є перетворення новації на комерційну вигоду і створення стратегічних конкурентних переваг регіонального бізнесу і територіальної економіки.

1.3. Інноваційне підприємництво як фактор регіональної стратегічної конкурентоспроможності

Фактор являє собою причину, поштовх до певних дій чи результатів. Інноваційне підприємництво набуває субстанції фактору конкурентної переваги за наявності таких умов (рис. 1.7.)

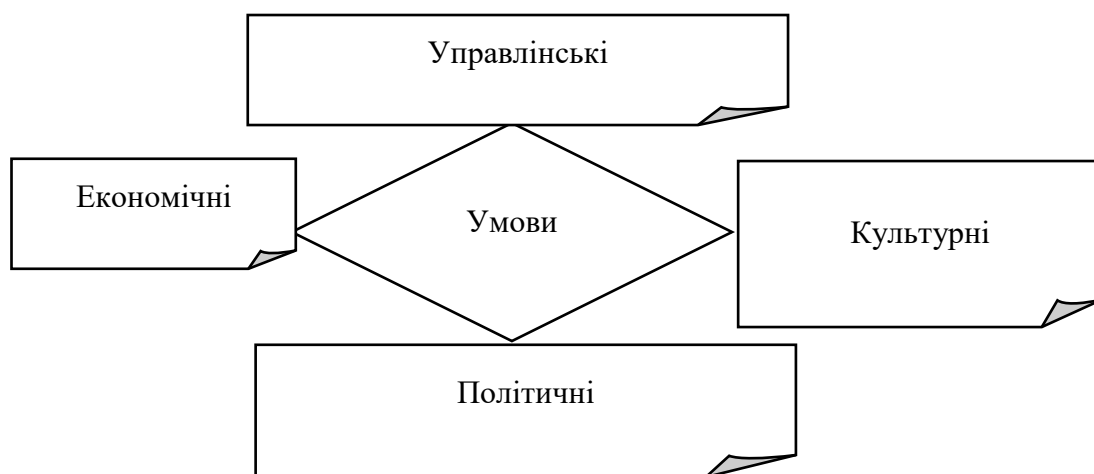

Рис.1.7. Умови перетворення інноваційного підприємництва на фактор конкурентоспроможності (складено автором)

Управлінські умови відіграють провідну роль у перетворенні ІП на фактор конкурентоспроможності. Значення створення належної системи адміністрування регіонального розвитку та формування довгострокових конкурентних переваг, її

поточної і стратегічної складових, впливає з твердження С. Дохолян та ін. про конкурентоспроможність регіону як «здатність місцевих органів влади на основі використання функцій управління і регулювання створювати умови раціонального використання економічного потенціалу регіону для більш повного задоволення потреб суспільства»[68]. При цьому адекватний сучасним викликам регіональний стратегічний менеджмент є умовою, коли регіональні рішення та їх втілення в життя сприятимуть підтримці інноваційного підприємництва, яке буде створювати інновації як детермінантну конкурентну перевагу регіональної економічної системи. Саме стратегічне управління дозволяє виявити не лише шляхи розвитку інноваційної активності, але й передбачити можливі наслідки. Механізм стратегічного управління ІП в регіоні визначає панування та взаємодію преактивного та інтерактивного типів менеджменту в процесі прийняття стратегічних рішень (рис. 1.8).

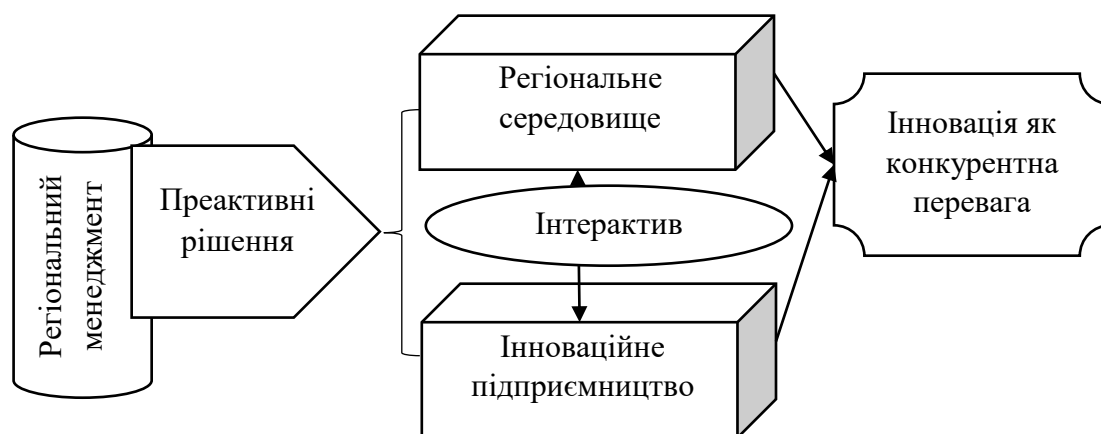

Рис.1.8. Ланцюг впливу регіонального управління як умови перетворення інноваційного підприємництва на конкурентну перевагу (складено автором)

Системи різноманітних типів поведінки бізнесу в процесі довгострокового або стратегічного управління показують, що рішення влади регіону повинні носити преактивний характер, при тому, що між регіональним середовищем та підприємництвом має відбуватися постійний інтерактив.

Важливим прикладом преактивних рішень є інноваційна стратегія регіону, яка «повинна складатися з кількох пріоритетних напрямів, на основі яких здійснюється планування конкретної діяльності з реалізації інноваційної стратегії:

1) стимулювання використання інновацій, посилення уваги до результативної складової інноваційного процесу; 2) розвиток малого і середнього бізнесу; 3) підвищення інвестиційної привабливості (переважно високотехнологічної сфери); 4) створення ефективної інфраструктури національної економіки; 5) підвищення рівня інноваційної активності та інноваційної культури в регіоні. Ключовим елементом механізму управління інноваційними процесами на рівні регіону є узгодження різних стратегічних напрямів та ініціатив (державні, регіональні програми і проекти), що виконуються різними учасниками у рамках інноваційної стратегії, використання і одночасне посилення можливостей, концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках»[184].

Наступним елементом преактивних рішень є побудова регіональної інфраструктури ринку інноваційної продукції. «Ринок інновацій, як і будь-який інший ринок, – це економічна система, у рамках якої відбувається узгодження і реалізація економічних інтересів між продавцями і покупцями за допомогою механізму ринкових цін»[86], тому його роль у перетворенні інноваційного підприємництва на конкурентну перевагу полягає в наступному: від ринку залежить попит, а відповідно й результативність бізнесу.

Інфраструктура ринку обумовлюється системою трансферу новацій в інновації. В.Ю. Грига визначає обструкції, що виникають на шляху впровадження інноваційних систем, стверджуючи, що «хоча сьогодні в Україні й сформовано основні елементи НІС, суттєвою проблемою залишається встановлення та забезпечення системних взаємозв'язків між ними. Крім цього, недостатньо використано можливості технологічного навчання, що має стати предметом державної політики у сфері інноваційної та науково-технологічної діяльності»[63].

Фінансова сторона регіонального адміністрування у сфері підтримки інноваційного підприємництва означає «упровадження пільг у системі оподаткування прибутку (у частині, що надходить до місцевих бюджетів); передбачення аналогічної можливості для інвесторів; співпрацю із фінансово-кредитними установами – шляхом створення бюро кредитних історій для

встановлення надійності потенційних позичальників та вироблення методів безпосереднього впливу з метою розвитку галузей промислового сектору»[52] та ін.

Інтерактив виступає основним правилом взаємодії між регіональним середовищем, владою та інноваційним підприємництвом, що забезпечує соціальну, культурну, економічну узгодженість інтересів різних учасників регіонального стратегічного розвитку.

Серед функцій стратегічного управління розвитком регіону та його інноваційним наповненням особливого звучання набуває контролінг. Відносна новизна стратегічної функції та механізму контролінгу обумовила поліваріантність підходів до його визначення. Так, Н.С. Брехун систематизувала сучасні підходи так: «Більшість вчених – 27% – схиляються до думки, що «контролінг» – система управління, що включає аналіз, управлінський облік, внутрішньогосподарський контроль. 18% науковців розглядають контролінг як концепцію управління та як контроль за рівнем доходів і витрат. Що контролінг – це елемент управління, вважають 14% науковців. На визначення «процес управління» та «синтетична дисципліна, що включає менеджмент, маркетинг, планування, облік і контроль», припадає по 9%, 5% науковців вважають, що контролінг – це реалізація фінансово-економічної функції»[45].

В.П. Мікловда, Н.Ю. Кубіній висувують ідею необхідності рефреймінгу економічних систем на засадах контролінгу, визначаючи останній як «базову функцію стратегічного управління»[89]. Вказані автори разом з Р.І. Завадяком доводять, що контролінг є «умовою забезпечення конкурентоспроможності»[172]. Разом з тим, вказані дослідники не охопили дослідженням контролінг у процесі стратегічного управління регіональною конкурентоспроможністю.

Висока інвестиційна потреба інноваційної діяльності вимагає доцільності висвітлення контролінгу у сфері фінансового передбачення поведінки «дуету» витрати-результат. У контексті управління як умови перетворення інноваційного підприємництва на фактор стратегічної конкурентоспроможності запропоновано розглядати контролінг як функціонально-структурний елемент стратегічного адміністрування, який включає інтеграцію аналізу та прогнозування а) джерел,

б) організаційних форм та в) наслідків інноваційного підприємництва в регіоні, метою якого є підготовка, імплементація та моніторинг адекватних внутрішнім умовам та зовнішнім викликам преактивних та інтерактивних стратегічних рішень [12].

Проблематика управління безумовно корелює з економічними аспектами та ефективністю, внаслідок чого наступною умовою перетворення інноваційного підприємництва на фактор стратегічної конкурентоспроможності виступають економічні засади функціонування останнього в регіоні. Також серед широкого кола механізмів особливе місце займають економічні важелі, спрямовані на активізацію як цінових, так і нецінових методів конкурентної боротьби, концентрація дії яких відбувається у площині ефективності. Саме ефективність визначає не лише цінову політику, а і стратегічні можливості розвитку економічної системи, які закладають можливості її майбутнього функціонування та розвитку. Іншими словами, ефективно працююча система опановує можливості впровадження інновацій, підвищення кваліфікації персоналу, захоплення нових ринків і т.д. Крім цього, ефективність являє собою одну з основних категорій ринкової економіки (що дозволяє використовувати як принцип у моделюванні бізнесу) та одночасно виступає оціночним показником, а це дає можливість оцінити стан та можливі перспективи діяльності, фінансово-економічну диспозицію господарюючого агента. Значення ефективності декларовано В.Мадзігоном, який підкреслив, що «система управління може істотно впливати на ефективність підприємницької діяльності лише тоді, коли її належним чином адаптовано до ринкових умов господарювання. Як свідчить світовий досвід, 70% неефективності підприємницької діяльності фірм зумовлені браком досвіду управління та недостатньою інформацією»[102].

На увагу світової наукової спільноти до проблем ефективності вказує Т. Archer, який стверджує, що «ефективність – термін, який нещодавно вийшов на перший план у науковому світі. Оскільки світ намагається пристосувати величезний приріст населення та керувати розподілом ресурсів, зусилля, спрямовані на підвищення ефективності, стають дедалі актуальнішими»[2].

Таким чином, ефективність має широку змістову та практичну колористику у всій повноті її гармонії та наборах контрастів, дослідження чого в контексті перетворення інноваційного підприємництва на конкурентну перевагу становить як науковий, так і практичний інтерес.

Проблема ефективності як умови перетворення інноваційного підприємництва на фактор стратегічної конкурентоспроможності, її змісту та методів вимірювання охоплює два основні напрями: ефективності управління інноваційним підприємництвом в регіоні та ефективності інноваційної діяльності.

Перша сфера наукового інтересу, тобто ефективність управління, в нашому дослідженні – управління перетворенням інноваційного підприємництва на фактор стратегічної конкурентоспроможності території – охоплює діапазон підходів від ефективності як результату досягнення компромісу інтересів до точки зору на ефективність управління з позиції системи. Наприклад, Н.Ю. Подольчак, розглядаючи мікрорівень, стверджує, що «відмовившись від технічного трактування поняття ефективності, яке домінує у вітчизняній економічній теорії (відношення результату до затрат), удосконалено термін СЕЕСМП (соціально-економічної ефективності систем менеджменту підприємств), що характеризує стан керуючої системи, яка своїми досягненнями та результатами впливу на керовану систему (виражаються у цілях, управлінських рішеннях, методах менеджменту, тобто діях і бездіяльності) забезпечує баланс інтересів зацікавлених груп у встановленні та досягненні цілей підприємства з урахуванням інституційних обмежень і чинника часу»[139]. Ю.О. Дідович та інші вважають, що «важливим принципом управління є системність. Згідно з ним, , критерієм ефективності управління підприємницькою діяльністю є здатність господарської системи відповідати викликам екзогенних факторів та адаптація до них»[95].

При всій правомірності вказаних підходів неможливо не відмітити, що ефективність за семантикою відображає досягнення певного ефекту, який має більш широке значення, ніж інтереси або здатність системи реагувати на певні виклики. С.М. Мошак та його однодумці вважають ефективність важливим а) фактором забезпечення конкурентоспроможності, б) регулятором підприємницької

діяльності[174], але при цьому не пояснюють її роль як регулятора. Для регіональних систем, як підкреслює О.В. Зарічна, «ефективність виступає не лише фактором, але й умовою їх конкурентоспроможності»[73]. Ефективність виступає як умова регіональної конкурентоспроможності вже як наслідок діяльності інноваційного підприємництва, при цьому дія цієї умови автором не описана.

Ефективність також становить собою практичний важіль управління перетворенням підприємництва на фактор конкурентоспроможності. Cambridge Dictionary пропонує розглядати ефективність як «умову чи факт отримання бажаних результатів без втрат або конкретний спосіб, яким це робиться»[4]. Це свідчить, що світова позиція – розглядати ефективність не лише як результат, а й як спосіб організації економічної системи, чи то підприємства, чи регіону. Внаслідок цього ефективність доцільно розглядати в єдності її теоретичного та практичного змістового навантаження, не лише як результат діяльності (поточний чи стратегічний), але й як спосіб організації та ведення справи (рис. 1.9).

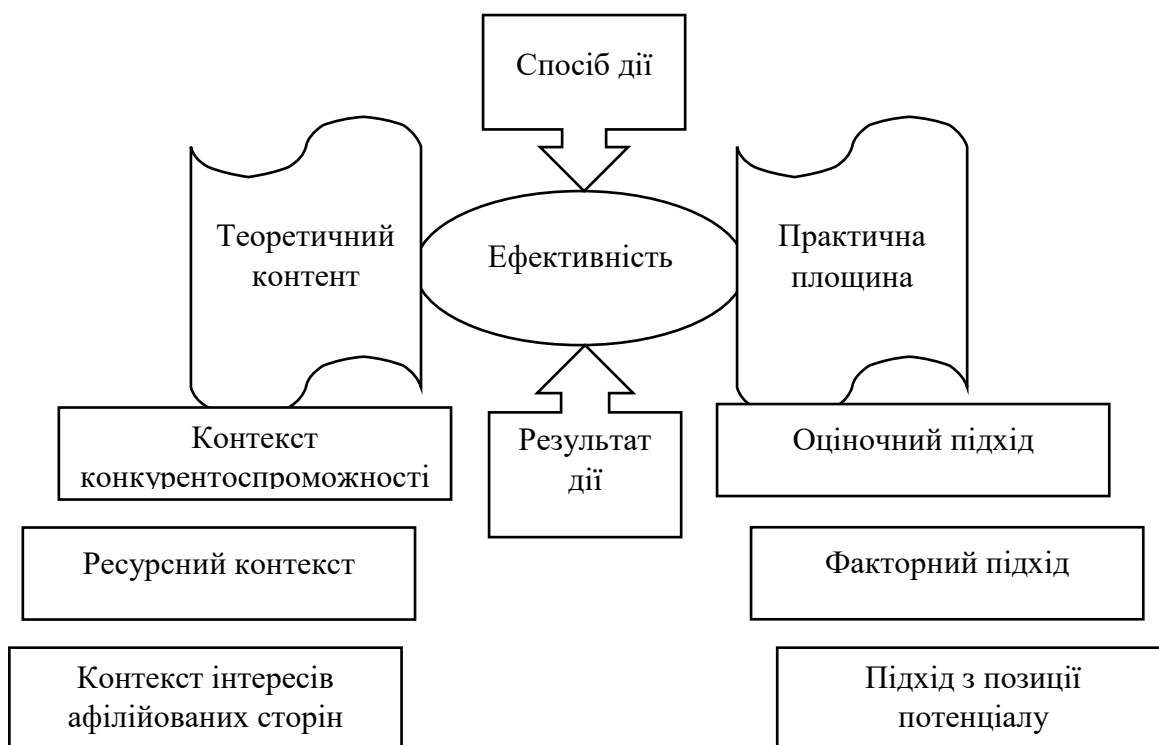

Рис.1.9. Сучасні підходи до сутності ефективності (складено автором)

Теорія ефективності – це наслідки наукової думки, що становлять продукт інтелектуального та духовного виробництва і визначають закономірності

функціонування економічних систем, їх принципи, засоби та форми діяльності, які в комплексі забезпечують певний заданий результат. Категорія ефективності в цьому розумінні становить собою явище, теоретичний контент якого базується на певних принципах. Іншими словами, контент ефективності залежить від підходу, який закладає принципи цього явища.

Виділено такі теоретичні контенти.

А. Контент конкурентоспроможності, концептуальний опис якої представлено вище. В цьому разі доцільно відмітити, що конкурентоспроможність економіки становить, на думку академіка НАН України В. Геєця та його однодумців, здатність останньої створювати системні конкурентні переваги, що забезпечують перехід економічної системи на більш високий рівень розвитку[175], [176]. Конкурентоспроможність є продуктом управління, як стратегічного, так і управління оперативною діяльністю, тактики управління, в тому числі – інноваційним підприємництвом у регіоні. Підхід до ефективності з позиції стратегічного управління формуванням конкурентоспроможності базується на принципі – організація інноваційного підприємництва та управління ним для досягнення довгострокових регіональних результатів розвитку. В цьому разі під ефективністю розуміємо міру досягнення мети розвитку регіональної економічної системи або результати вирішення проміжних стратегічних завдань. Діапазон наповнення ефективності при цьому підході достатньо широкий. Так, словацькі дослідниці надають великого значення ефективності, яка з метою підтримки конкурентоспроможності вимагає проводити диспозицію інновацій[27]. Другим підходом визначаємо підхід з позиції поточного управління інноваційним підприємництвом у регіоні, що базується на принципі застосування тактики, спрямованої на втілення стратегії розвитку: ефективність становить ступінь вирішення завдань тактики та оперативного управління перетворенням інноваційного підприємництва на фактор конкурентоспроможності.

Б. Контент ресурсного підходу головним вважає принцип доцільності залучення та використання певного ресурсу для здійснення інноваційного підприємництва в регіоні. Цей контент включає: 1. Підхід з позиції виробництва.

Ефективність визначено як досягнення певного рівня виробництва порівняно з його витратами. 2. Підхід з точки зору використання праці – ефективність знаходить відображення у категорії продуктивності праці. 3. Ефективність креативних ресурсів – ефективність представляє собою результат, що показує здатність системи генерувати та втілювати інновації.

В. Відповідно в теоретичному плані ефективність може бути представлена як механізм, що забезпечує узгодженість та збалансування інтересів всіх учасників регіонального життя.

Як інструмент практики ефективність являє собою:

1. Оціночний важіль ретроспективи або плану функціонування інноваційного підприємництва. В цьому разі можна застосовувати широке коло показників, вибір яких залежить від задач аналізу та інформаційної доступності. Так, В.П. Мікловда доводить, що: «одним з основних критеріїв конкурентоздатності економіки виступає саме ефективність праці»[114]. Крім узагальнюючого значення, ефективність може бути в аналітичних цілях представлена як модель впливу факторів на отриманий інноваційним підприємництвом результат.

2. Фактор подальшого розвитку бізнесу та забезпечення його конкурентоспроможності. Отриманий ефект стимулює до подальшого вдосконалення існуючого господарського та управлінського механізмів.

3. Ефективність (результат отримання певного ефекту) рекомендовано розглядати як джерело посилення потенціалу функціонування інноваційного підприємництва. При цьому потенціал розглядається як сукупність явних та латентних можливостей, здібностей використовувати фактори та забезпечувати більш високий результат інноваційного підприємництва. Крім цього, ефективність в інноваційному полі як результат виражається через прискорення темпів впровадження нових технологій та продуктів у регіоні. Як стверджує В. Бонвілліван, «практика свідчить про те, що в міру досягнення тим чи іншим суспільством дедалі вищого рівня господарського розвитку спостерігається тенденція дедалі більшого скорочення періоду часу між появою тієї чи іншої базисної інновації та її масовим поширенням. Так, зокрема, чверть населення США мала автомобіль через 35 років,

телефон - через 39 років після їх винаходу, персональним комп'ютером чверть населення країни обзавелася за 18 років, мобільним телефоном - за 13 років, а до мережі Інтернет підключилася всього за 7 років»[3]. Приклад визначення ефективності з позиції результату проілюстрований. В.П. Соловйовим, який вважає, «що при сукупному фінансуванні науки в розмірі менше 0,5% від ВВП держава може розраховувати тільки на культурологічний ефект. Тобто у населення буде підтримуватися загальне уявлення про науково-технічний прогрес, і є достатньо фахівців, щоб поширювати інформацію про досягнення науки і навчати населення використанню сучасних механізмів і приладів. При сукупному фінансуванні науки в розмірі від 0,5% до 1% від національного ВВП держава може розраховувати на освітню функцію науки. Тобто в державі з'являється досить багато висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати складні науково-технічні завдання на сучасному рівні. Однак застосування своїх знань у конкретній економіці ці фахівці майже не знаходять і досить часто мігрують у технологічно більш розвинені країни. В діапазоні фінансування від 1% до 1,5% від національного ВВП починає проявлятися економічна функція науки. При фінансуванні більше 1,5% від ВВП наука стає потенційно самоокупною, тобто проявляється інноваційна функція науки. У країнах-лідерах фінансування науки може досягати 3% і більше від ВВП, і тоді спостерігається випереджальний економічний розвиток цих країн»[165].

Погляд на ефективність як економічну умову перетворення інноваційного підприємництва на фактор регіональної конкурентоспроможності дозволяє враховувати організаційні аспекти. Досвід зарубіжних країн свідчить, що «конкурентоспроможність економіки на основі інновацій формується на тих територіях, де сконцентрований відповідний інтелектуальний та професійний потенціал і наявна гнучка ефективна система зв'язків між учасниками інноваційного процесу, що охоплюють весь цикл від зародження та продукування інновацій до виробництва нових конкурентоспроможних товарів та послуг. У розвинутих країнах сприятливі організаційно-економічні умови для використання і комерціалізації інновацій створюються завдяки формуванню інноваційних систем мережевого типу. Використання переваг нових організаційних форм стає можливим завдяки

виникненню на регіональному рівні відповідних кластерів»[66]. Прикладом підвищення ефективності інноваційної активності можуть бути регіональні інноваційні системи. Як вважає Н. Егоров, «формування ефективно діючої інноваційної системи можливо при досягненні одночасних парних гармонійних взаємин наука – бізнес, держава – наука і держава – бізнес (отримання квадрата грані кубика одного кольору), в результаті чого утворюються особливе середовище – кубічний простір інновацій, що сприяє створенню і поширенню інновацій»[70]. Умови трансформації інноваційного підприємництва на конкурентну перевагу розкриті В.Варцабою та її однодумцями [50].

Важливою умовою перетворення інноваційного підприємництва на чинник конкурентоспроможності є формування відповідного культурного середовища в регіоні. Культурне середовище являє собою можливості резидентів, бізнесу, туристів відповідного рівня відпочинку, умови спілкування та потенціал їх інтелектуального, економічного, культурного, соціального розвитку. Культурне середовище – це стратегічні соціально-економічні відносини між учасниками життєдіяльності регіону, спрямовані на підтримку традиційної культури та формування початків культури епохи інновацій. Також культурне середовище можна представити у вигляді мережі, в якій по вертикалі показано управління культурою, а по горизонталі розміщені суб'єкти культурної діяльності та креативної індустрії з певними функціями та економічними, культурними і соціальними інтересами. Завдання мережі – забезпечити таку її констеляцію, за якої функції та інтереси всіх учасників культурного середовища набудуть консенсусу і однакової цільової спрямованості.

У контексті цього дослідження домінантою інноваційного культурного середовища названо можливості розвитку населення регіону, його ділових гравців, закладів соціокультурного спрямування, системи регіонального та місцевого управління, що виступає умовою формування регіональних конкурентних переваг на основі зростання креативного та інноваційного людського потенціалу. На наш погляд, імперативи інноваційної культури сучасного бізнесу, яка виступає умовою розвитку, впливають саме з поєднання двох елементів: культури як створення

нового продукту людської діяльності, покладеної на економічну основу. Трансформація культурного базису в бік інноваційної культури, яка є інституційним ландшафтом розвитку, спирається на імперативи, що полягають в наступному (рис. 1.10):

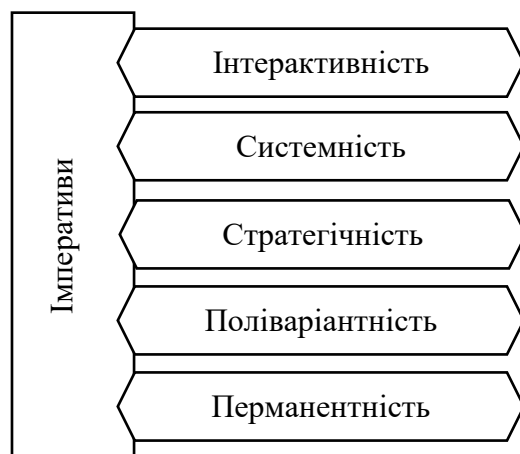

Рис.1.10. Імперативи формування інноваційної культури в Закарпатській області (складено за [120])

✓ Інтерактивність являє собою взаємодію елементів інноваційної культури з іншими підсистемами. Важливо підкреслити роль інтерактивності як здатності інноваційної культури реагувати на потреби суспільства в інноваціях певного культурного контенту. Наприклад, інновації не повинні шкодити людині, соціуму, бізнесу чи навколишньому оточенню за умови їх значної економічності або впливової технологічності.

✓ Системність як принцип інноваційної культури передбачає її функціонування та розвиток як цілісного комплексу взаємопов'язаних складових. Системність як принцип обумовлює можливість виникнення в інноваційній культурі точки біфуркації, яка передбачає можливість зміни шляху розвитку економічної системи та її інноваційної культури.

✓ Стратегічність. Інноваційна культура повинна бути спрямована на вирішення довгострокових, стратегічних завдань розвитку регіональної економіки. Стратегічність полягає в тому, що створені в сучасний період інноваційні цінності забезпечують бекграунд, основу для отримання майбутніх стратегічних переваг.

✓ Поліваріантність розуміється як можливість різноманітних шляхів поведінки економічної системи та її інноваційної культури під впливом різноманітних факторів або з метою досягнення певних рівнів. Прикладом поліваріантності як принципу інноваційної культури може бути багатонаціональний склад регіону, що дозволяє проявитися різноманітним підходам до культури та способам і напрямам інноваційного розвитку.

✓ Перманентність. Інноваційна культура функціонує і розвивається безперервно, але різними темпами. Особливість принципу перманентності інноваційної культури полягає у поєднанні еволюційного шляху, характерного більшою мірою для культури як складової частини процесу, і революційного, що притаманний науковим досягненням, які забезпечують створення радикальних інновацій.

Дотримання вказаних принципів дозволить забезпечити ефективне впровадження інноваційної культури та забезпечити трансформацію інноваційного підприємництва у регіональну конкурентну перевагу.

Наступною умовою є формування регіональної політики розвитку на основі підтримки інноваційного підприємництва.

Регіональна політика як умова трансформації інноваційного підприємництва в конкурентну перевагу являє собою сукупність принципів, що є основоположними при прийнятті рішень, визначенні завдань регіонального розвитку та їх реалізації. Такими принципами виокремлено:

- підвищення якості життя населення регіону;
- забезпечення охорони навколишнього середовища, сталий економічний розвиток;
- підвищення ролі підприємців у сфері прийняття рішень стратегічного інноваційного розвитку регіону.

К. Юрченко доводить, що «процес інноваційного розвитку в Україні дедалі більше характеризується зростанням ролі регіональної складової, а регіональна інноваційна політика поступово стає важливим фактором економічного та соціального розвитку країни»[210]. Так, відповідно до Закону України «Про

інноваційну діяльність» державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів як державного/галузевого, так і регіонального та місцевого рівнів. Регіони через формування і реалізацію регіональних і місцевих інноваційних програм мають право самостійно займатися підтримкою і розвитком усіх видів інноваційної діяльності, виділяти кошти зі своїх власних бюджетів на провадження науково-дослідницької діяльності та на впровадження інновацій. Крім того, регіони повинні захищати права та інтереси суб'єктів інноваційної діяльності, забезпечувати фінансову підтримку виконання інноваційних проєктів, стимулювати комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи, що кредитують виконання інноваційних проєктів; підтримувати функціонування і розвиток сучасної інноваційної інфраструктури тощо»[147].

Все це дає нагоду погодитися з точкою зору В.В. Готри [61] та В.В. Узнова, який стверджує, що «формування регіональної інноваційної політики повинно бути вибудовано на основі поетапного поєднання її домінант, у якості яких визначено інноваційний потенціал регіону, інноваційна активність регіону та інноваційний розвиток регіону. Зазначені домінанти впливають на визначення типу регіональної інноваційної політики для кожного регіону, тому що на сучасному етапі економічного розвитку регіони України мають різний інноваційний потенціал, відрізняються інноваційною активністю, внаслідок чого характеризуються різним рівнем інноваційного розвитку. Сучасна регіональна інноваційна політика в Україні передбачає зміцнення інноваційного потенціалу і плідне його використання та спрямованість на підвищення конкурентоспроможності регіонів країни»[184].

Інноваційне підприємництво залежно від місця і ролі в процесі розвитку регіональної економіки та створення конкурентних переваг може відігравати ролі форвардних, поточних або анцедентних факторів (рис. 1.11), виступаючи детермінованим або стохастичним чинником конкурентоспроможності територіальної системи.

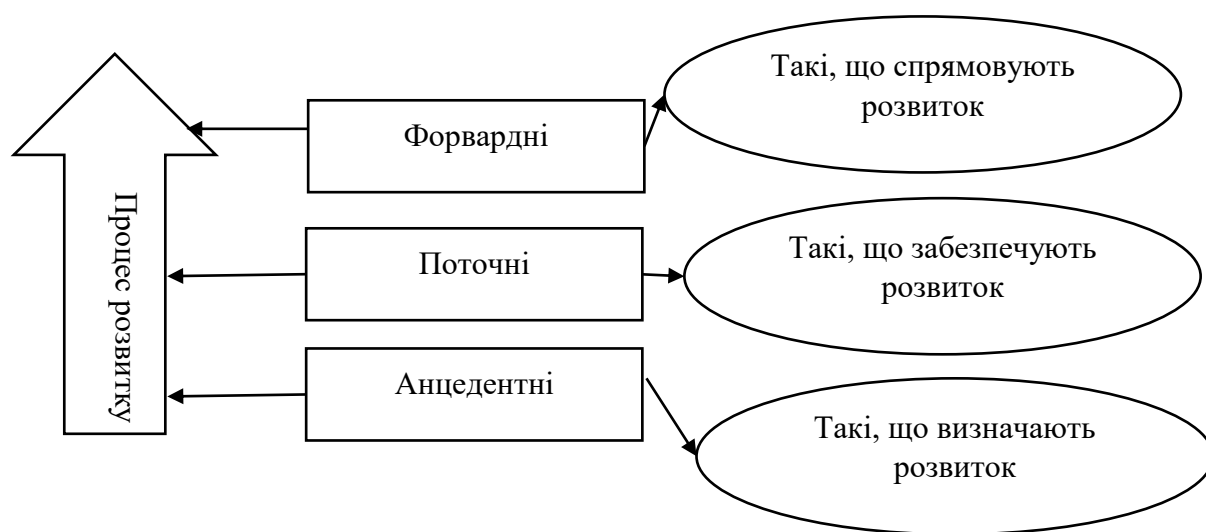

Рис.1.11. Інноваційне підприємництво як фактор розвитку економічної системи регіону[119]

Анцедентні фактори виникають на початку процесу розвитку чи трансформації системи; прикладами анцедентних факторів можна назвати планування поведінки системи або наявність певних ресурсів, необхідних для проходження системою обраного шляху. Як доведено у попередніх дослідженнях, анцедентними факторами є переваги Закарпатського регіону, що «полягають у високій мобільності населення Закарпаття, наявності встановлених із країнами ЄС комунікаційних мереж, сформованому в регіоні мультикультурному середовищі та європейському менталітеті»[117]. Інноваційне підприємництво набуває статусу анцедентного фактору на початку процесу формування конкретної конкурентної переваги регіону, наприклад, формування інноваційного парку в регіоні залучає в область відповідну робочу силу, технології виробництва та управління.

Поточні чинники виникають у процесі функціонування регіональної системи, вони можуть бути викликані стратегічними діями та пов'язані з тактикою розвитку системи, що обумовлена керуючою підсистемою. Прикладом поточних факторів, що впливають на розвиток регіональної економіки за обраним шляхом, може бути зміна структури управління регіональним розвитком, створення або ліквідація певних гілок чи департаментів адміністрування. Інноваційне підприємництво в його поточному існуванні сприяє збільшенню валового регіонального продукту, підвищує ефективність економіки території, що збільшує надходження до бюджету

та дає нові можливості розвитку. Наприклад, інноваційне підприємництво у сфері регіонального туризму (нові комбінації та контент видів туризму) залучає в регіон людські потоки, фінансові надходження, розвиток інфраструктури. Крім цього, створює мультиплікативний ефект практично в більшості галузей, що надають послуги резидентам і туристам.

Форвардними в дослідженні визначаємо фактори, що знаходяться попереду процесу розвитку, визначають його шлях. До таких факторів належать атрактори самоорганізованої системи, дія яких викликає точку біфуркації (або поліфуркації) – регіональна економіка може змінити структуру або напрям розвитку (перейти від туристичної стратегії до стратегії створення нових матеріалів, нових інформаційних технологій або інших напрямів розвитку та створення конкурентних переваг).

Інноваційне підприємництво може набути змісту детермінованого або стохастичного фактору регіональної конкурентоспроможності. Детерміновані – це фактори, вплив яких можливо оцінити достатньо точно, а стохастичні чинники мають імовірний характер, тому їх дія та сила впливу не є безумовно визначеними. В процесі управління регіональною економікою детермінованими можна вважати рівень продуктивності праці, фондоозброєність, фондівіддачу, обсяг трудових ресурсів і т.д. Збільшення кількості інноваційно-активного бізнесу також буде безумовно викликати зростання обсягів інноваційної продукції, а це буде за інших рівних умов нарощувати валовий регіональний продукт.

До стохастичних віднесено саму систему стратегічного управління, наявність якої не є визначальним та точно оціненим фактором. Результат розвитку регіональної економіки залежить не від наявності, а від якості стратегічного адміністрування. Інноваційна стратегія регіону вже за суттю є стохастичним фактором регіональних конкурентних переваг як сила, що орієнтує підприємництво та регіональну владу на конкретні результати.

Виходячи з діалектики каузальної індукції та факторного методу дослідження, можна стверджувати, що інноваційне підприємництво за наявності вказаних вище умов є фактором, що створює конкурентні переваги, виступаючи залежно від етапу розвитку регіону анцедентним, поточним або форвардним чинником, і формує такі

властивості регіону, які відрізняють його від інших і дають можливість розвиватися більш швидкими темпами.

Висновки до першого розділу

1. Інновація як стратегічна перевага регіонального розвитку з філософської позиції являє собою визначальне джерело розвитку регіональної економіки та вибору стратегії конкурентоспроможності. В управлінському контенті інновація – об’єкт та інструмент досягнення стратегічної мети регіональної економіки, в економічному навантаженні інновація – це нові ресурси та можливості, в культурно-інституційному плані інновація – спосіб формування нової якості життя регіональної спільноти.

2. Інноваційне підприємництво являє собою системний чинник з різноманітним набором елементів. У контексті регіональної економіки інноваційне підприємництво включає такі підсистеми: інноваційну, організації та ведення бізнесу, регіональну.

3. З функціональних позицій інноваційне підприємництво є формою технологічної, продуктової, ресурсної, ділової та управлінської конвергенції, яка відбувається через поєднання креативу та його продукту, що імплементує новацію в комерційну площину, та шляхом розвитку системи інноваційного підприємництва й управління ним на основі зближення форм і методів ведення бізнесу та інтеграції інтересів регіону й ділових гравців у сфері інновацій.

4. Умовами перетворення інноваційного підприємництва на фактор формування регіональної конкурентної переваги є: управлінські, економічні, політичні, культурні. Інноваційне підприємництво, залежно від місця та ролі в процесі розвитку регіональної економіки та створення конкурентних переваг, може відігравати роль форвардного, поточного або анцедентного фактору, виступаючи детермінованим або стохастичним чинником конкурентоспроможності територіальної системи.

Результати дослідження, викладені в розділі 1, опубліковано в: [24], [120], [71], [12], [192].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА СТРАТЕГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Діагностика інноваційного підприємництва в Закарпатській області

Інноваційне підприємництво стає феноменом, який виконує широке коло функцій: розвивальну (інновації є продуктом розвитку); інтеграційну (інновації вимагають поєднання науки, виробництва, управління); стимулюючу (інновації слугують поштовхом до нових досліджень, ідей, знань); організуючу (поєднання бізнесу та інновацій розширює організаційно-управлінський регламент) та інші. Така поліфункціональність, в сукупності з постійними трансформаціями оточення інноваційного бізнесу та його ендогенним розвитком, засвідчує необхідність та доцільність перманентного стратегічного контролінгу на різних рівнях адміністрування, включаючи проведення дослідження та здійснення аналізу.

Аналіз інноваційного підприємництва [198], [199] спрямований на виявлення нереалізованих можливостей розвитку та підвищення ефективності останнього, дозволяє:

- оцінити стан інноваційного підприємництва в області та обструкції, що гальмують його розширення, використовуючи методи порівняння з показниками по Україні та інших регіонах;
- відстежити тенденції, які склалися у сфері інноваційного підприємництва, і визначити майбутні сценарії його розвитку, для чого застосувати ретроспективний аналіз (динамічних рядів, кореляційний та ін.);
- впровадити метод мультиплікатора, який показує, в якому обсязі інвестиції в інноваційне підприємництво впливають на зростання валового національного або регіонального продукту, забезпечують розвиток економіки, сприяють формуванню регіональних конкурентних переваг.

Основними показниками, що підлягають аналізу, визначено обсяг реалізованої продукції, кількість інноваційно-активних підприємств та витрати на інноваційну

діяльність, фактичне значення яких по Україні та Закарпатській області за останнє десятиліття наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні показники інноваційної активності підприємств України та Закарпатської області * [124, с.65], [123, с.41,42,43,44,45,46,47,48,49,57,58, 59, 60, 61, 40, 84, 99,100, 101, 102, 103, 104], [80, с.5, 6, 10, 13, 14, 27], [122, с.66, 69, 74, 81], [166, с.316, 320, 323], [167, с.673, 676, 679], [169, с.425]

Рік	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.		Кількість інноваційно активних промислових підприємств, од.		Інноваційні витрати у промисловості, млн. грн.	
	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область
2010	33698	879	1462	7	8046	2,6
2011	42387	919	1679	2	14334	1,3
2012	36158	1052	1758	8	11481	2,8
2013	35892	1364	1715	5	9563	5,0
2014	25669	838	1609	6	7696	6,6
2015	23050	583	824	4	13814	2,5
2016	...*	...*	834	15	23230	4
2017	17714	358	759	12	9118	6,2
2018	24861	610	777	12	12180	0,2
Темп зростання 2018/2010,%	73,8	69,4	53,1	44,4	151,4	27,8
2019	34264,9	139	782	9	14221	4,6
Темп зростання 2019/2010,%	101,7	15,8	53,5	33,3	176,7	61,4

Дані, наведені в таблиці 2.1 свідчать про погіршення інноваційної діяльності в Україні та Закарпатській області.

Перший маркер погіршення – це зменшення кількості підприємств, які належать до категорії інноваційно активних.

Якщо в Україні у 2010 році їх кількість становила близько півтори тисячі одиниць, то у 2018 році – вже 777, тобто зменшилась на 46,9%. У 2019 році в

Україні кількість інноваційно активних підприємств зросла на 5 одиниць, що є вкрай недостатнім для формування інноваційного суспільства в цілому та економіки зокрема.

У Закарпатті ситуація гірша, тому що в 2018 році залишилося лише 44,4% від кількості інноваційно активних підприємств 2010 року. У 2019 році кількість цього типу бізнесу скоротилася ще на три одиниці порівняно з попереднім періодом.

Другим важливим аспектом є зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції як в Україні, так й в Закарпатті. Динаміка цього індикатора по Україні у 2018 році порівняно з 2010 роком сягає 73,8%, по області – 69,4. Парадоксальним є те, що падіння обсягів реалізації інноваційної продукції в Україні відбувається на фоні зростання інноваційних витрат, що свідчить про зниження ефективності інноваційної діяльності, її економічної привабливості, а це є однією з причин скорочення кількості інноваційно активних підприємств. У 2019 році в Україні спостерігається збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції, але в цьому разі суттєвим є вплив інфляційних процесів у країні.

Дані про стан інноваційного підприємництва, зокрема кількість інноваційно активних підприємств та обсяги реалізації інноваційної продукції в розрізі регіонів України, запропоновані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кількість інноваційно активних промислових підприємств та обсяги реалізованої інноваційної продукції за регіонами у 2019 році [125, с.73, 93]

Регіони	Кількість інноваційно активних підприємств		Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг)	
	Усього, одиниць	% до загальної кількості промислових підприємств	Тис. грн.	% до загального обсягу реалізованої промислової продукції
Україна	506	35	34264893,0	1,3
Автономна			...	
Республіка Крим			...	
Області	...	...		
Вінницька	15	1	660720,8	0,9
Волинська	6	1	219429,4	0,7
Дніпропетровська	51	3	1078100,0	0,2

Продовження таблиці 2.2

Донецька	20	2	14689701,6	5,2
Житомирська	15	–	274401,1	0,8
Закарпатська	6	1	138821,0	0,7
Запорізька	30	3	2801756,2	1,6
Івано- Франківська	11	–	141891,2	0,3
Київська	31	3	990485,5	0,9
Кіровоградська	10	1	977385,2	4,2
Луганська	5	–	461046,7	3,0
Львівська	28	5	871902,7	0,8
Миколаївська	18	1	957227,3	2,4
Одеська	29	2	722192,0	1,5
Полтавська	22	1	314442,9	0,2
Рівненська	16	2	7408,9	–
Сумська	18	–	732200,8	2,0
Тернопільська	25	–	153364,2	0,9
Харківська	47	–	3583268,6	3,0
Херсонська	9	1	453549,3	2,3
Хмельницька	5	–	219969,4	0,7
Черкаська	14	–	1016093,1	1,5
Чернівецька	6	1	26896,1	0,4
Чернігівська			682823,1	2,6
Міста	7	–		
Київ	62	7	2089815,9	0,3
Севастополь	...	...	...	...

Дані таблиці 2.2 дозволяють стверджувати про вкрай низькі показники, які характеризують частку кількості інноваційно активних підприємств у промисловості та частку інноваційної продукції, що була реалізована у 2019 році. Якщо кількість інноваційно активних підприємств в Україні становила 35% від кількості промислових підприємств, то обсяг реалізованої продукції – лише 1,3%.

В Закарпатській області аналогічні показники складають відповідно 1% та 0,7%, що є вкрай низькими індикаторами, доводять відсутність уваги регіональної влади до інноваційного підприємництва, яке є стратегічним фактором побудови конкурентоспроможності області.

Зіставлення даних по Карпатському економічному району представлено на рис. 2.1.

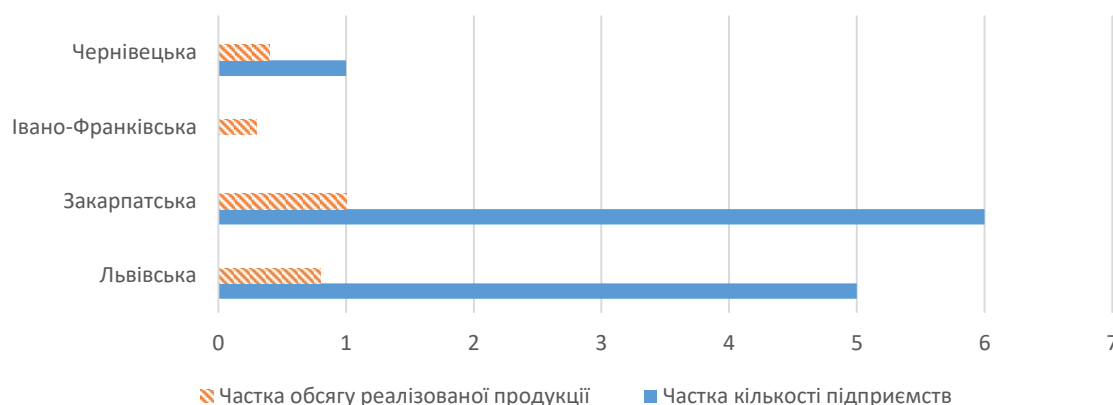

Рис. 2.1. Частка кількості інноваційно активних підприємств та обсягу реалізованої інноваційної продукції у складі відповідних показників промисловості регіонів Карпатського економічного району у 2019 році, % (складено за даними таблиці 2.2)

Доцільно відмітити, що в процесі дослідження не виявлено залежність частки обсягів реалізованої продукції від частки кількості інноваційно активних підприємств. На рис. 2.2. наведено зіставлення регіонів, що мають найбільшу частку інноваційно активних підприємств а також регіонів з найбільш високою часткою реалізованої інноваційної продукції.

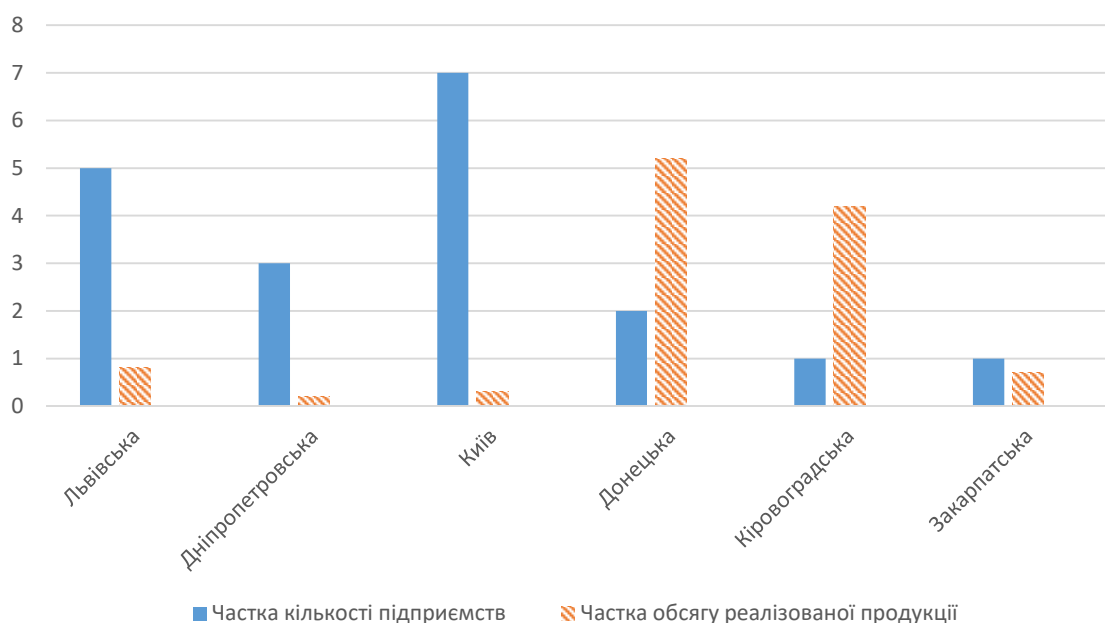

Рис. 2.2. Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств та частка кількості реалізованої інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції Львівської, Дніпропетровської, Донецької, Кіровоградської, Закарпатської областей та м. Київ у 2019 році (складено за даними таблиці 2.2)

Представлена на рис. 2.2. візуалізація даних дозволяє стверджувати, що кількість інноваційно активних підприємств є індикатором інноваційного підприємництва в регіоні, але не є визначальним фактором, що підтверджено далі при проведенні кореляційного аналізу як по Україні, так і по Закарпатській області.

Що стосується інноваційних витрат, дані таблиці 2.1 доводять їх зростання в Україні та зменшення в Закарпатській області.

Вважаємо за гальмівний чинник розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатті обмеження джерел фінансування інноваційних витрат у 2019 році лише власними коштами бізнесу, відсутність кредитів, які мали місце у 2010 році, коли їх частка у фінансуванні становила 2,8%. У 2019 році фінансування здійснювалося лише за власні кошти бізнесу.

Порівняння із структурою джерел фінансування по Україні можна зробити, застосовуючи інформацію, наведену на рис. 2.3.

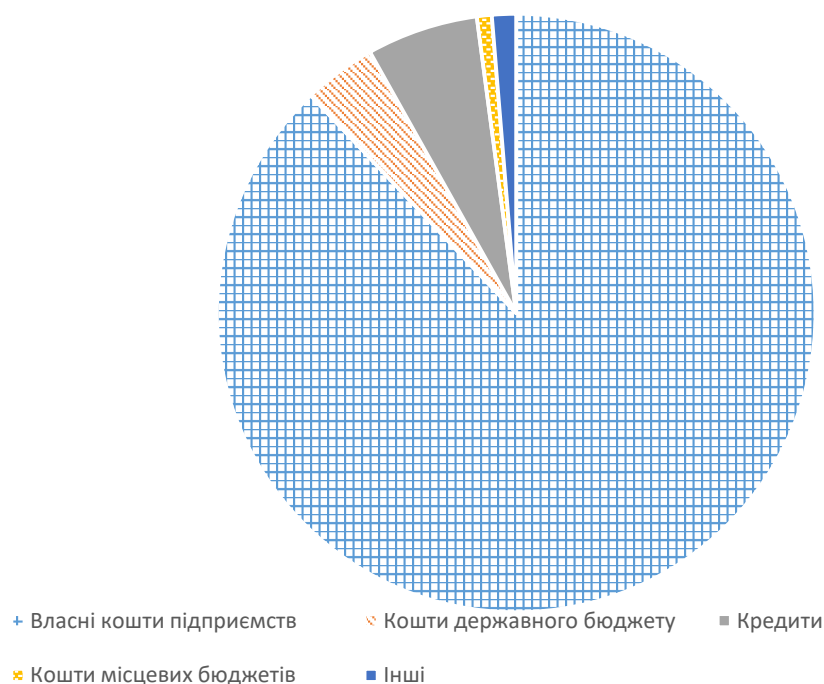

Рис. 2.3. Розподіл інноваційних витрат України за джерелами фінансування у 2019 році [125, с.77]

Якщо здійснити порівняльний аналіз витрат на інновації за напрямками інноваційної діяльності, отримаємо ситуацію, представлену на рис. 2.4.

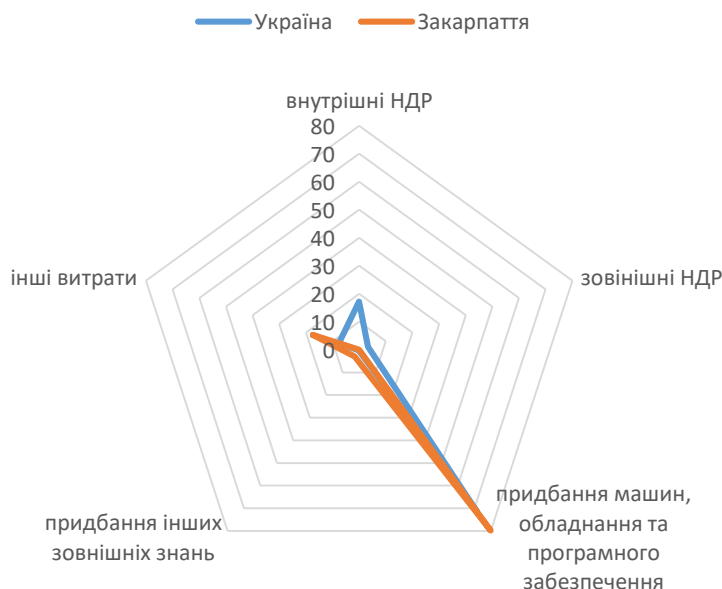

Рис. 2.4. Витрати на інновації промислових підприємств України та Закарпатської області у 2019 році за напрямками інноваційної діяльності [125, с.77], [169, с.426]

До частини інших віднесено кошти інвесторів-резидентів (0,5%), інвесторів нерезидентів (0,3%) та інші джерела. Це свідчить про початок залучення приватних осіб до фінансування інноваційної активності.

Серед небезпек, що створюють загрози інноваційному підприємництву в області, доцільно назвати скорочення кількості студентів, динаміка якого показана в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Кількість студентів у закладах вищої освіти Закарпатської області у 2017-2020 роках, осіб на початок навчального року [169, с. 151, 152]

Показник	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2019 до 2018/2017,%
Кількість студентів коледжів, технікумів, училищ.	2968	2764	2725	91,8
Кількість осіб, випущених з коледжів, технікумів, училищ.	905	880	738	81,5
Кількість студентів університетів, академій, інститутів.	20727	20990	18864	91,0
Кількість осіб, випущених з університетів, академій, інститутів.	4575	5408	3782	82,7

Як свідчать дані таблиці 2.3, кількість студентів у закладах вищої освіти Закарпаття зменшується, за останні три роки падіння становить 9%. Спостерігається також зменшення числа осіб, що закінчили вищий навчальний заклад.

Це призводить до скорочення робочої сили, здатної працювати в інноваційній економіці. Зазначене обумовлює доцільність впровадження системи оцінки «рівня керованості розвитком регіону та його людським капіталом»[121] на основі запропонованого трьохвекторного вимірювання інтегрального показника інституційного ландшафту регіону.

З-поміж чинників, що обумовили погіршення індикаторів інноваційної активності в Україні та регіонах [197], виокремлюються три групи:

1. Управлінське-прикладні, які свідчать про недостатню увагу керівництва країни та регіонів до проблематики інноваційного підприємництва.

2. Аналітико-прогнозні, в межах яких пропонуються або виключаються моделі розвитку економіки за висновками, що здійснені в умовах інформаційної або логічної обмеженості.

3. Теоретико-методологічні, обумовлені відсутністю системного підходу до розвитку інноваційного бізнесу та помилками в окресленні мети розвитку економіки й механізмів.

Причинами скорочення мережі інноваційно активних підприємств є:

- відсутність чіткої, зрозумілої для підприємців державної стратегії підтримки інноваційної активності в країні та її регіонах;
- відсутність з боку держави фінансового супроводу інноваційної активності стартапів та підприємств, що мають наміри здійснювати інноваційну активність;
- ігнорування застосування таких інструментів інноваційного розвитку, як краудсорсинг та фандрайзинг.

Крім вказаних, чинниками погіршення стану інноваційної активності в Україні О. Сенічкіна вважає «низький технічний рівень виробництва; відсутність дієвої системи стимулювання; недосконалість державної інноваційної політики; недосконалість законодавства щодо підтримки та захисту інноваційної діяльності; високий ступінь ризику інноваційної діяльності; повільне формування в Україні

ринку інноваційної продукції; високий рівень моральної і технічної зношеності основних фондів у промисловості»[158].

Названа група чинників обумовлена логічним інкременталізмом влади, в умовах якого декларування певної стратегії не узгоджується з реаліями економічного життя в країні та регіоні і не підтверджується реальними діями.

До другої групи гальмівних чинників інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатській області віднесено стратегічну позицію стосовно обмежень у моделюванні розвитку регіону та інноваційного підприємництва. Згідно з такою концепцією, інновації є результативними лише в розвинених країнах, що створює психологічні гальма для українських підприємців. Це підтверджено результатами досліджень закордонних фахівців Fagerberg, J., Srholec, M., Verspagen, B.: «Інновації часто сприймаються як такі, що виконуються високоосвіченою робочою силою в науково-дослідних компаніях, які мають міцні зв'язки з провідними центрами передового досвіду в науковому світі. З цього боку розглядається інновація як типова діяльність «першого світу», але «інновації виявляються потужною силою зростання»[10] як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються.

Третя група чинників виникає внаслідок відсутності чітко розробленої науковцями теоретико-методологічної бази, що повинна бути базисом практичних дій, спрямованих на розвиток інноваційного підприємництва. Ця група, в свою чергу, включає два види причин погіршення ситуації: а) відсутність науково обґрунтованої необхідності системного підходу до розвитку інноваційного підприємництва та б) міксування мети та механізмів її досягнення.

Неможливо не відмітити відсутність системних інститутів підтримки інноваційної активності, відсутність системи методів у широкому та вузькому сенсах, що підтверджено словами К. Ковтуненкова: «Інноваційна діяльність у промисловості здійснюється хаотично, на окремих підприємствах, які намагаються відповідати вимогам ринку для забезпечення конкурентоспроможності власної продукції»[88].

У широкому сенсі під системою інноваційної активності розуміємо комплексний підхід держави та влади регіону до впровадження різноманітних та

одночасно взаємопов'язаних важелів підтримки інноваційної активності (законодавчі, фінансові, інституціональні, організаційні, ринкові та ін.). У вузькому сенсі – це відсутність національної та регіональних інноваційних систем, які спрямовані на прискорення трансферу новачій в інновації.

Також однією з причин погіршення інноваційної діяльності в області та країні є помилки в теоретичному контенті мети та механізмів. Так, у науковому дискурсі щодо значимості інноваційного підприємництва й аналітичних матеріалах українських науковців спостерігається виокремлення підприємництва як мети економічної політики держави, регіону. В цьому разі спостерігається підміна механізму метою, що суттєво погіршує розуміння досліджуваного явища, а відповідно і його практичну імплементацію. Це є одним з чинників гальмування інноваційного підприємництва в Україні: підприємці не розуміють, що інновація – це один з важелів формування конкурентних переваг, а не сенс існування. Є багато випадків, коли традиційні секрети технологій є таємницею, що зберігається століттями (наприклад французькі парфуми або певні види продуктів харчування).

При всій правомірності вказаних чинників гальмування розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатській області визначальним з-поміж них є відсутність системного підходу до активізації інноваційної діяльності на рівні країни. Глобальні тренди епохи постмодерну свідчать про перехід світового господарства до постіндустріальної, інформаційної та інноваційної економіки, не оминаючи Україну, суттєво впливаючи на стан економіки в регіонах. Особливо важливою є вказана проблема на тлі погіршення позиції України порівняно з іншими державами, що засвідчує глобальний рейтинг інновацій за 2019 рік (Global Innovation Index 2019), в якому Україна в загальному рейтингу посіла 47 місце, тоді як ще за рік перед тим займала 43-тю позицію[185]. У 2020 році Україна займає 45 місце[152].

Погіршення рейтингу України на полі інноваційних досягнень обумовлено набором дефектусів (від lat. defectus – недолік), серед яких основну негативну роль відіграє системний дефектус, що відображає відсутність в управлінні системного

підходу до як методологічного, так і практично-організаційного перетворення інновацій на ключову конкурентну перевагу.

Під зазначеним дефектусом розуміємо сукупність недоліків у сфері організації, управління, функціонування інноваційної економіки та її інфраструктури, які обумовлені відсутністю системного підходу. Системний підхід означає, що всі складові державної політики та регіональних впливів на інноваційну активність бізнесу функціонують ефективно і збалансовано, а відсутність узгодженості між учасниками інноваційного процесу, гальмування та перешкоди в ключових сферах, відповідальних за інноваційний розвиток України та її регіонів, створюють системний дефектус (СД).

Дослідження СД дозволяє:

а) означити системні складові інноваційного розвитку національної економіки та регіонів України та виявити обструкції їх відповідного функціонування;

б) озвучити проблеми стратегічного розвитку країни та її регіонів, який базується на інноваційно-науковому потенціалі;

в) окреслити шляхи вдосконалення управління науковим та інноваційним розвитком, що дозволить підвищити конкурентоспроможність України та її регіонів.

Спроба системного аналізу проблем інноваційної діяльності в Україні, видів цієї діяльності у регіонах здійснена багатьма дослідниками. Так, В. Готра аналізує причини інноваційного відставання аграрного сектору економіки України, доводячи, що «інноваційні підходи до розвитку аграрної сфери є вагомим стимулятором зростання національної економіки в цілому та засобом вирішення різноманітних соціально-економічних та глобальних викликів...»[60]. В. Мікловда вважає, що в процесі побудови знаннєвого суспільства «потужності набирає інноваційний потенціал, перетворюючись на визначальний фактор формування системних конкурентних переваг»[117], але в Україні відсутній системний підхід до управління активізацією інноваційного підприємництва. В. Геєць, висвітлюючи перешкоди формування конкурентоспроможності України, доводить, що «ситуація з інноваціями в Україні поки що не покращилася. У такому разі нам слід розпочинати серйозну підготовчу роботу стосовно внесення змін у законодавство...»[54], що

означає необхідність формування інституціональної системної складової підтримки інноваційного підприємництва. Вказані позиції лише частково зачіпають важливий ракурс дослідження інноваційної діяльності: саме системний погляд на дії державної та регіональної влади. Доцільність системного підходу доведена В.І. Варцабою та її однодумцями, яка стверджує, що відсутність інтегрального ракурсу «знижує адекватність рішень стратегічним завданням регіональних трансформацій»[49].

Результати аналізу дозволяють констатувати, що рівень інноваційної активності є вкрай низьким, що обумовлено колом причин, що мають системний характер і можуть бути віднесені до системного дефектуса [105]. В межах цього дослідження зупинимося на трьох основних елементах СД, який представлено на рис. 2.5.

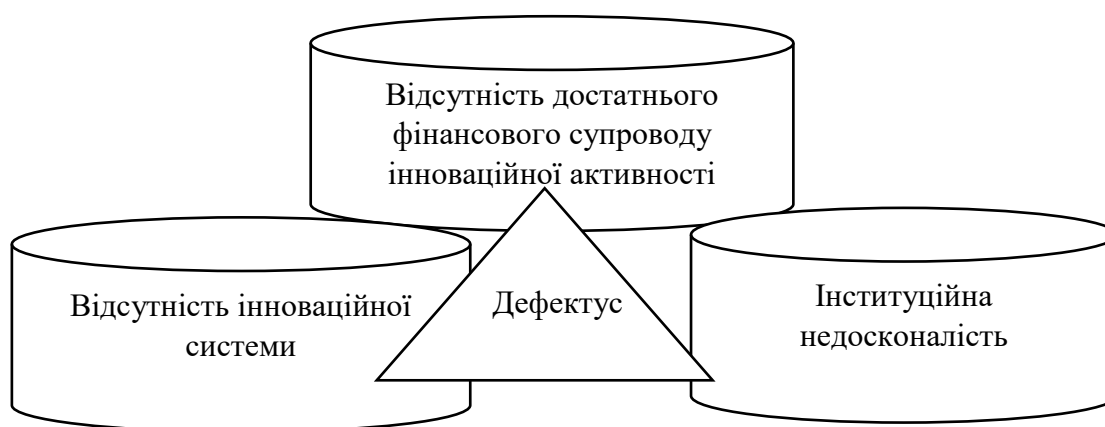

Рис.2.5. Системний дефектус інноваційної активності в Україні та її регіонах (складено автором)

По-перше, це відсутність системного підходу до управління розвитком інноваційної діяльності. Про це свідчить ігнорування необхідності побудови національної та регіональних інноваційних систем, які забезпечать узгодженість між наукою та практикою через систему трансферу новацій у виробництво і перетворення їх на інновації.

Функції інноваційної системи, які можуть підвищити рівень інноваційної активності в регіоні та країні в цілому, полягають у наступному:

1. Підтримка новаторської, креативної діяльності за допомогою поліпшення інформаційного забезпечення та зниження інформаційної асиметрії.

2. Забезпечення трансферу результатів наукової діяльності у сферу практики, де новації перетворюються на інновації.

3. Просування в широкому сенсі інноваційної продукції на споживчий ринок.

4. Формування інноваційної культури в країні та регіоні.

5. Створення попиту на робочу силу необхідної кваліфікації.

Рекомендовано застосувати досвід Ізраїлю [189], який побудував ефективну інноваційну економіку за допомогою інноваційної системи, яка «ґрунтується на тих же принципах, що і інноваційні системи інших ударників світового інноваційного процесу: пріоритетне фінансування державою фундаментальних досліджень; сприяння з боку держави передачі результатів науково-дослідних робіт у промисловість, законодавче стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності»[190]. Ефективна інноваційна система дозволила зайняти провідне місце серед країн-лідерів інноваційної активності. За обсягом венчурних інвестицій «у розрахунку на душу населення Ізраїль є світовим лідером і за цим показником в 2,5 раза випереджає США, в 30 разів - країни ЄС, у 80 разів - Індію і в 300 разів - Китай . Ізраїль також випереджає США та інші країни за часткою венчурних інвестицій в загальному обсязі ВВП (0,38%)»[16, 90]. Країна має найбільшу в світі «кількість стартапів – приблизно один стартап на 1970 осіб»[189].

За даними Israel Innovation Authority, «2019 рік став роком зростання та процвітання для інноваційної екосистеми Ізраїлю, перевищив рекорди залученого капіталу, експорту, випуску та кількості працюючих людей у високотехнологічному секторі. Загальний залучений капітал збільшився на 15% до 9 млрд. доларів, експорт високих технологій зріс на 1,2% і досяг рекордних 45,8 млрд доларів. Рік ознаменувався прискореним зростанням кількості людей, які працюють у галузі високих технологій; вперше за 15 років частка високотехнологічних працівників перевищила 9% загальної робочої сили Ізраїлю. Індекс високотехнологічних інноваційних органів демонструє стійке зростання»[20].

Доцільно відмітити, що відсутність регіональної інноваційної системи в Закарпатті не дозволяє виявляти рівень ефективності інноваційної активності, забезпечувати її контролінг як функції стратегічного управління

конкурентоспроможністю та здійснювати моніторинг стратегічного управління [109], [142].

По-друге, СД проявляється у безсистемності інституціонального забезпечення інноваційної діяльності. Існує велика кількість нормативних актів, які стосуються інноваційної сфери. За даними Мінюсту України, сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів[143]. Так, Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», метою якого було перезавантаження науково-дослідницького сегменту, фактично не працює через певне коло факторів. Як відмічає А. Луканська, «низка положень закону суперечить іншим нормативним актам. Хоча центральні органи виконавчої влади мали ще 2016 року виконати доручення з його імплементації — зокрема, розробити і подати до парламенту проекти нових документів та зміни до чинних. Станом на листопад 2019-го розроблено лише частину з них»[101]. Великою проблемою є те, що держава в документах, що забезпечують статистичний облік, до інноваційної відносить і ту продукцію, яка є новою для підприємства. Це демотивує підприємства впроваджувати інновації. У Закарпатті фактично відсутній інститут стратегічного регіонального управління, одним із завдань якого є стратегічний аналіз.

По-третє, до системного дефектуса віднесено відсутність достатнього фінансування науки, яка являє собою джерело нових ідей, що живлять інноваційну активність. Це стосується всіх сфер, в яких відбувається наукова діяльність: підприємницький сектор, сферу вищої школи, державний сектор чи організації неприбуткової активності. Основою інноваційного розвитку країни є фінансування науково-дослідних робіт. За даними ООН, фінансування НДДКР становить 4,95% ВВП Ізраїлю і 0,47% - в Україні[186]. Залишається в центрі уваги підготовка робочої сили, здатної працювати в умовах інноваційної економіки. За даними ЮНЕСКО та Світового банку, Ізраїль у 2020 році на освіту витрачав 5,8% ВВП, Україна — 5,4%[153], при тому, що за оцінкою Світового банку, ВВП Ізраїлю у 2020 році становив 395 099 млн. дол., України — 153 781 млн. дол.[151].

Питання ефективності витрат на інноваційну діяльність висвітлено в наступному параграфі дисертаційної роботи.

2.2. Ефективність інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатті

Побудова системної та стратегічно значимої конкурентоспроможності регіональної економіки залежить від розвитку інноваційного підприємництва, яке виступає генератором нововведень, практичною сферою їх реалізації, важелем просування інноваційних продуктів на традиційні або нові ринки. Саме інновації формують нові ринки: створюють попит на нову якість життя, попит на креативну та мобільну робочу силу, попит на технології, попит на інвестиції і т.д.

З позиції впливу інноваційного підприємництва на економічну та соціальну стабільність розглядає значення інноваційної активності В.П. Соловйов, підкреслюючи значення інституційних перетворень, внаслідок яких «активізація діяльності на певній території, без сумніву, буде сприяти руйнуванню низькоукладних кластерів і виникненню кластерів високоукладних» [164]. При всій широті думок залишається поза увагою проблема оцінки поточного стану та майбутнього впливу фінансово-організаційного супроводу інноваційного підприємництва на розвиток регіональної та національної економік, що, в свою чергу, знижує увагу державних та місцевих органів влади до стратегічного погляду на інноваційне підприємство та довгострокове управління ним. Розвиток економічних процесів, серед яких найбільш складним та впливовим є здійснення інноваційного підприємства, вимагає комплексного підходу, який у межах нашого дослідження інтегрує організаційні, інституційні, фінансові та інші заходи [145], [148] комплексна дія яких забезпечує синергію.

При правильному організаційному підході вплив фінансових вливань у регіональну економіку, а особливо в інноваційний бізнес, суттєво підвищує ефективність як інноваційного підприємства, так і економіки регіону, країни в цілому.

Ефективність витрат на інноваційну діяльність – важливий індикатор конкурентоспроможності національної та регіональної економіки, який інтегрує в

собі як результат управлінських рішень територіальної влади, так й дій, спрямованих на формування стратегічної конкурентоспроможності, організації використання фінансових ресурсів на макро-, мезо- та мікро-рівнях.

Ефективність витрат на інноваційну діяльність певною мірою визначається динамікою обсягів інноваційної продукції та обсягів інноваційних витрат у промисловості. Показники, що відображають результати інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатській області у 2010-2019 роках, наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Обсяг реалізованої інноваційної продукції та інноваційні витрати у промисловості України та Закарпатської області у 2010-2019 роках [10, с. 109]

Рік	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн		% до загального обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг)		Інноваційні витрати у промисловості, млн грн		% до загального обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг)		% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)	
	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область
2010	3698	79	0,8	4,4	046	72,6	0,8	1,2	3,9	8,3
2011	2387	19	0,8	1,9	4334	31,3	0,3	0,4	3,8	3,4
2012	6158	052	0,3	13,4	11481	32,8	1,0	0,4	1,8	3,1
2013	5892	364	0,3	5,5	9563	25,0	0,9	0,3	6,6	1,8
2014	25669	838	2,5	8,4	7696	16,6	0,8	0,2	30,0	2,0
2015	23050	583	1,4	4,6	13814	22,5	0,8	0,2	59,9	3,9
2016	*	...*	...*	...*	23230	...*	0,7	...*	...*	...*
2017	17714	358	0,7	1,8	9118	26,2	0,4	0,1	1,5	7,3
2018	24861	610	0,8	2,4	12180	20,2	0,4	0,1	49,0	3,3
2019	34265	139	1,3	0,7	14221	44,6	0,6	0,2	41,5	32,1
2019/ 2010, %	101,7	15,8	-	-	176,7	61,4	-	-	-	-

* Розрахунок показника не здійснювався.

Як свідчать дані таблиці 2.4, обсяг інноваційної продукції у 2019 році сягає 34,3 млрд. грн., що на 1,7% більше показника 2010 року. Відповідно інноваційні витрати за цей період зросли з 8,0 млрд. грн. до 14,2 млрд. грн., тобто на 76,7 % більше.

Ефективність витрат на інноваційну діяльність характеризується широким спектром показників, серед яких виділено в першу чергу частку інноваційних витрат до загального обсягу реалізованої продукції, дані про яку запропоновано в таблиці 2.4, а динаміку експоновано на рис. 2.6.

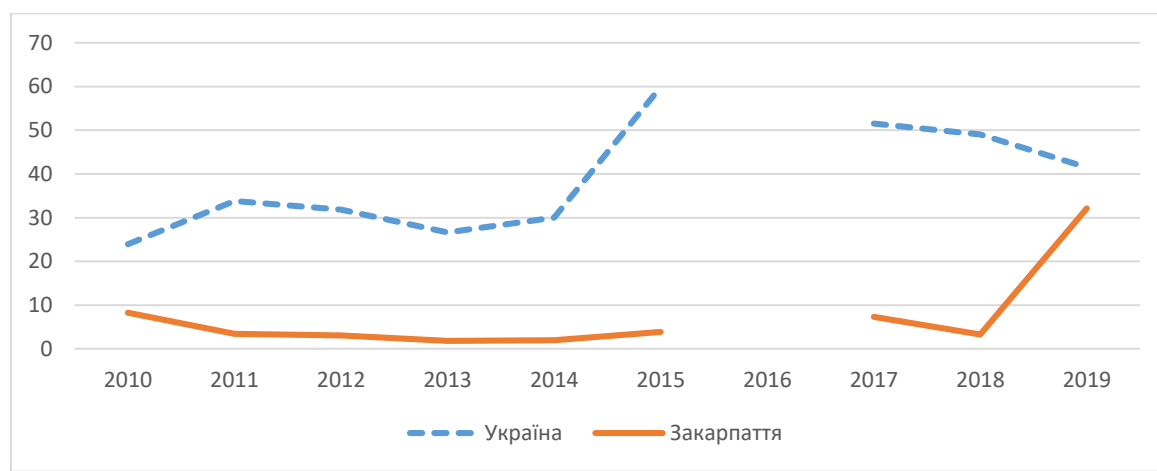

Рис.2.6. Динаміка показника ефективності (частки витрат на інноваційну діяльність у загальному обсязі інноваційної продукції) інноваційного підприємництва України та Закарпатської області у 2010-2019 роках (за даними табл. 2.4)

Як свідчать дані рис.2.6. рівень ефективності інноваційного підприємництва в Закарпатті значно вищий за загальноукраїнський.

Важливим аспектом аналізу ефективності (Е) є зіставлення темпів зростання обсягів продукції (ТЗ о.п.) і темпів зростання витрат (ТЗв).

$$E = \text{ТЗ о. п.} / \text{ТЗв.} \quad (2.1)$$

В Україні показник ефективності (Еу) за зазначений період становить:

$$E_y = \frac{101,7}{176,7} = 0,58$$

Показник нижчий за одиницю, що свідчить про зниження рівня ефективності використання витрат, спрямованих на інноваційну діяльність в Україні.

Щодо Закарпатської області, ситуація значно гірша. Рівень обсягу інноваційної продукції в промисловості з 879 млн. грн. у 2010 році зменшився до 138 млн. грн. у 2019 році., тобто падіння обсягів продукції становить 84,2%. Що стосується витрат на інноваційну діяльність, їх рівень у 2019 році сягав 61,4% від показника 2010 року, тобто зниження досягає 38,6%. Ефективність інноваційних витрат у Закарпатській області (E_z) становив за вказаний період:

$$E_z = \frac{15,8}{61,4} = 0,26$$

Зіставлення темпів зростання в цьому разі показує, наскільки обсяги продукції зменшуються швидше, ніж витрати, що є маркером неефективності витрат на інноваційну діяльність. Причинами зниження рівня ефективності вважаємо такі: брак уваги на більшості українських підприємств до організації праці та Lean-есопоту; нераціональність організації виробничого процесу; відсутність аналізу шляхів скорочення циклу оборотності обігових коштів. Ефективність витрат на інноваційну діяльність в Україні та Закарпатській області також розраховано шляхом ділення обсягу реалізованої продукції на витрати, спрямовані в інноваційну діяльність, вона виражається у відсотках. Одночасно цей показник свідчить, скільки реалізованої інноваційної продукції припадає на одну гривню витрат на інноваційну діяльність, що є синонімом продуктивності витрат цього спрямування (ПІВ). Заслуговує на увагу порівняння ефективності витрат на інноваційну діяльність в областях Карпатського економічного району, дані наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Ефективність витрат на інноваційну діяльність у 2019 р. в областях Карпатського економічного району та Україні [125, с.81,93]

Регіони (області)	Обсяг реалізованої інноваційної продукції	Витрати на інновації	Ефективність витрат на інноваційну діяльність, ПІВ (обсяг реалізації до витрат, %)
Україна	34264893,0	14220905,2	240,9
Закарпатська	138821,0	44617,9	311,1
Івано-Франківська	141891,2	230675,8	61,5
Львівська	871902,7	342258,1	378,0
Чернівецька	26896,1	15403,3	174,6

Як свідчить візуалізація показника ПІВІ, запропонована на рис. 2.7., найбільш продуктивно використовують витрати на інновації у Львівській області, де на одну гривню витрат припадає 3,78 грн. продукції.

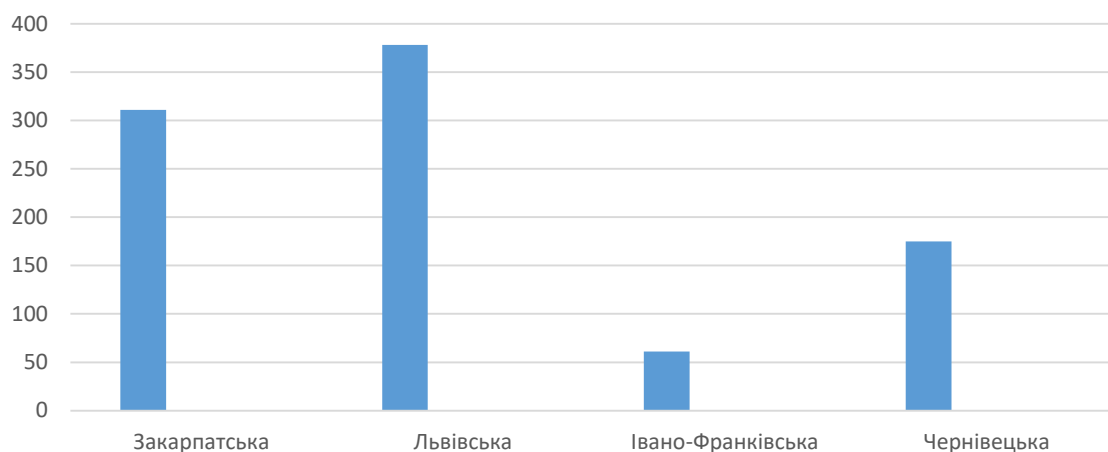

Рис.2.7. Ефективність витрат на інновації у 2019 році регіонів Карпатського економічного району (співвідношення обсягу реалізованої продукції до витрат на інноваційну діяльність), % (за даними табл. 2.5)

Закарпатська область також отримала хороший результат – ПІВІ дорівнює 3,11 грн., займаючи друге місце в районі. Вкрай неефективно використовуються фінансові витрати на інноваційну активність в Івано-Франківській області, де на одну гривню витрат припадає лише 62 коп. реалізованої інноваційної продукції.

Значною мірою це пояснюється перевагами, які отримали Закарпатська та Львівська області від сусідства з країнами Європейського Союзу, що дає ширші можливості у сфері контактів, інвестування, торгівлі, обміну досвідом, наявності відповідного кадрового потенціалу.

Вказані причини певною мірою пояснюють той факт, що рівень ефективності в Закарпатській області вищий, ніж у середньому по Україні.

Наступним методом оцінки значення інвестування в інноваційне підприємництво є мультиплікатор [115], який дозволяє оцінити ступінь доцільності та результативності організаційно-фінансової підтримки інноваційного підприємництва. Фактично мультиплікація є методом оцінки інвестування, що має стратегічне спрямування і створює базис подальшого розвитку економіки. Мультиплікатор являє собою інструмент стратегічного аналізу доцільності певних

поточних дій та їх віддачі у майбутньому. Цей спосіб оцінки майбутнього був запропонований кембриджським професором и одночасно англійським бароном Річардом Фердінадом Каном (Richard Ferdinand Kahn, Baron Kahn of Hampstead [25] і застосований Джоном Мейнардом Кейнсом (John Maynard Keynes), теж професором Кембриджського університету та англійським бароном, при визначенні віддачі від інвестицій: «Адже за певних обставин може бути встановлено певне співвідношення, яке можна назвати мультиплікатором, між доходом та інвестиціями та, за певних спрощень, між загальною зайнятістю та зайнятістю безпосередньо на інвестиціях»[26].

«Multiplier» (мультиплікатор) – означає множник і показує приріст валового національного або регіонального продукту до інвестицій. Застосування мультиплікатора засновано на концепті, який стверджує, що збільшення інвестицій запускає мультиплікативну реакцію: зростання доходу має більший масштаб, ніж зростання інвестицій. Вливання в певну сферу економіки викликають ланцюгову реакцію збільшення попиту на продукцію сполучених галузей, зростання обсягів оплати праці по всій лійнійці виробництв і видів діяльності, що в свою чергу збільшує попит і провокує забезпечення його задоволення.

Для розрахунку мультиплікатора застосовано формулу, яка в процесі трансформацій приводить до визначення мультиплікатора. Для ілюстрації математичних перетворень застосовано визначення:

Y – регіональний продукт;

C – споживання;

I – інвестиції;

MPC – гранична схильність до споживання. У інтерпретації J. Chappelow «в економічній науці гранична схильність до споживання (MPC) визначається як частка сукупного підвищення заробітної плати, яку споживач витрачає на споживання товарів та послуг, на відміну від її заощадження»[21];

MPS – гранична схильність до заощадження. Kagan J. пояснює суть граничної схильності до нагромадження так: «Гранична схильність до економії (MPS) належить до частки сукупного збільшення доходу, який споживач економить, а не

витрачає на споживання товарів і послуг. Інакше кажучи, гранична схильність до економії – це частка кожного доданого долара доходу, який заощаджується, а не витрачається.»[23];

K – мультиплікатор.

Як відомо, регіональний або валовий внутрішній продукт (2.1) складається з інвестицій та споживання:

$$Y = I + C \quad (2.2)$$

Виходячи з цього рівняння, приріст продукту буде складатися з приросту інвестицій та приросту споживання (2.3):

$$\Delta Y = \Delta I + \Delta C \quad (2.3)$$

Формула граничної схильності до споживання (2.4) має вигляд :

$$MPC = C/Y \quad (2.4)$$

Відповідно споживання (2.5) можна визначити так:

$$C = Y * MPC \quad (2.5)$$

Підставивши в формулу 2.2 у формулу 2.5, отримаємо:

$$Y = I + C = I + Y * MPC \quad (2.6)$$

З формули 2.6 визначено формулу інвестицій (2.7):

$$I = Y - Y * MPC \quad (2.7)$$

яка набуває вигляду 2.8:

$$I = Y(1 - MPC) \quad (2.8)$$

Виходячи з формули 2.8,

$$MPS = 1 - MPC \quad (2.9)$$

Формулу обсягу інвестицій можна представити як результат множення валового продукту на граничну схильність до заощадження (2.10):

$$I = Y * MPS \quad (2.10)$$

Подальші перетворення дозволяють визначити обсяг валового продукту як співвідношення інвестицій до граничної схильності до заощадження (2.11):

$$Y = I/(1 - MPC) = I/MPS \quad (2.11)$$

Мультиплікатор K (2.12):

$$K = \Delta Y / \Delta I \quad (2.12)$$

має вигляд (2.13):

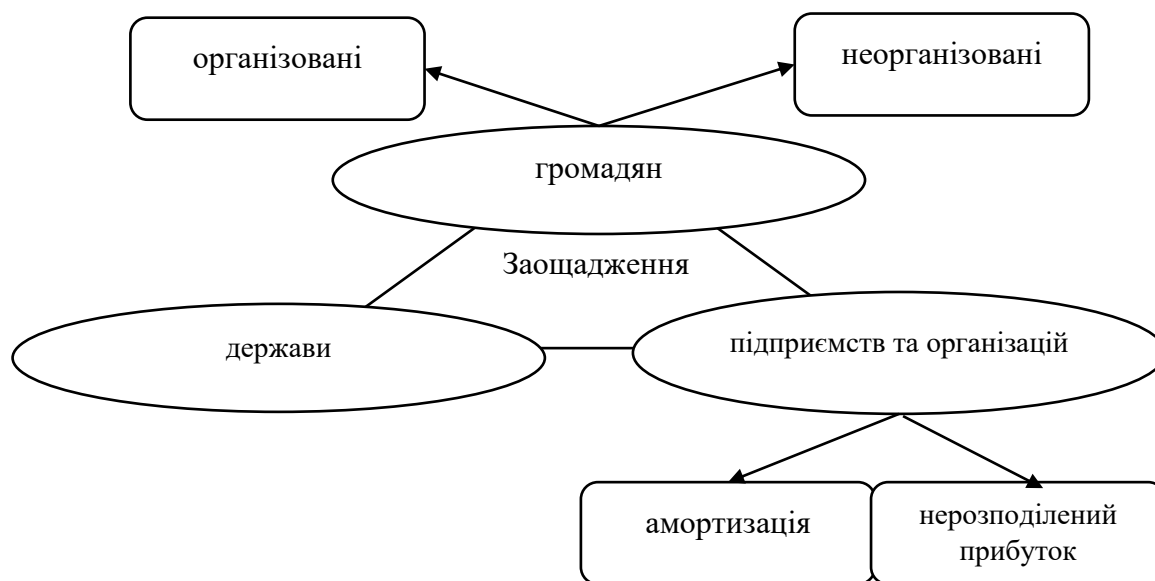
$$K = \Delta I / \Delta MPS : \Delta I \quad (2.13)$$

Подальші математичні дії дозволяють зробити висновок, що мультиплікатор – це обернений показник від граничної схильності до заощадження (2.14):

$$K = \Delta I / \Delta MPS : \Delta I = \Delta I / \Delta MPS * 1 / \Delta I = 1 / \Delta MPS \quad (2.14)$$

Доведено, що «ступінь інтенсивності зростання доходів залежить від ряду факторів. Серед них виділяється особливий параметр. Це гранична схильність населення країни до заощадження – важливий макроекономічний показник, який, поряд з іншим індикатором, – граничної схильності до споживання – грає одну з провідних ролей в економічній теорії. Метафорично справжній інвестиційний ефект схожий з луною в горах, коли одиничний звуковий імпульс, нехай інтенсивний, але короткий, дає ефект багаторазового поступово затухаючого відтворення»[77].

Заощадження – це частина доходу, яка не була використана на споживання та акумулюється для платежів у майбутніх періодах з метою задоволення відкладених потреб. Згідно із сучасними постулатами економічної теорії, заощадження складаються із складових, представлених на рис. 2.8.

**Рис. 2.8. Складові заощаджень країни або регіону
(складено автором)**

Перша складова – заощадження громадян, які плануються для майбутніх витрат і мають форму організованих та неорганізованих заощаджень. Відомо, що «наявність та ефективність організованих заощаджень значною мірою залежить від рівня розвитку та стабільності фінансово-кредитної системи, довіри до неї, різноманітності та дохідності фінансових інструментів, а також від рівня фінансової грамотності населення»[46]. Разом з тим можна відмітити, що «загалом заощаджувальна поведінка домогосподарств на сучасному етапі розвитку економіки України характеризується такими особливостями: – зростанням обсягу неорганізованих заощаджень (переважно в іноземній валюті); – спрямуванням заощаджень на придбання майна довготривалого користування (квартири, машини тощо); – слабким розвитком порівняно нових способів інвестування заощаджень (інститутів спільного інвестування, пайових інвестиційних фондів тощо); – незначним обсягом заощаджень, розміщених у цінних паперах; – впливом економічної та політичної ситуації в країні»[46].

Друга складова – це заощадження держави чи регіону. Як свідчить статистика, зазначений вид заощаджень відсутній.

Третя складова – амортизація та нерозподілений прибуток. З цього приводу доцільно відмітити, що амортизація не є джерелом майбутніх інвестицій, а спрямовується на задоволення інших потреб. Іншими словами, така методика не є адекватною сучасним методам ведення господарської активності. У нинішніх умовах не створюється амортизаційний фонд, отже, немає можливості говорити про амортизацію як суму, що залишається для накопичення активів. Нерозподілений прибуток як статистична категорія також відсутній у національній статистиці. При цьому його відображення в пасиві балансу не гарантує його іммобілізацію з суми поточних витрат.

Вказана схема слугує визначенню доцільності застосування тих чи інших важелів залучення фінансових активів країни та регіону для фінансування інноваційного підприємництва. Так, збільшення організованих фінансових активів населення дозволяє більш повно використовувати банківські кредити на інвестування інноваційної діяльності. Якщо відбувається зменшення організованих

фінансових активів, це означає недовіру населення регіону до банків й акумулювання коштів у межах домогосподарства. В цьому разі доцільно застосовувати методологію фандрайзингу та краудсорсингу за прикладом зарубіжних країн.

Вважаємо за доцільне для підприємств та організацій використовувати звіт про грошові потоки (Звіт про рух грошових коштів – форма 3), які показують фактичне використання коштів підприємств та можливе сальдо. Звітність України та регіональна звітність дані про рух грошових коштів не висвітлюють.

Таким чином, норму заощадження розраховано за даними статистичної звітності щодо доходів та витрат населення України у 2017 та 2019 роках, (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6

**Розрахунок мультиплікатора інноваційних інвестицій у 2017 році
[170, с. 74, 190]; [169, с. 80, 222] та у 2019 році[169, с.24, 82]**

Показник	№ рядка	Визначення	2017		2019	
			Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття
ВРП, млн. грн.	1	Y	2983882	43043	3560596	53445
Накопичення фінансових активів населення, млн. грн.	2	C	62698	-6442	54436	-14492
Накопичення нефінансових активів населення, млн. грн.	3		-32060	1128	-22889	1709
Гранична схильність до накопичення (с.2:с.1)	4	MPS	0,021	–	0,015	–
Мультиплікатор	5	$K=1/\Delta MPS$	$1:0,021=47$	–	$1:0,015=67$	

Як свідчать дані таблиці 2.6, В Україні у 2017 гранична схильність до накопичення становила 2,1%, а у 2019 році цей показник знизився до 1,5%, що є вкрай низьким показником, що свідчить про низькі доходи, високі ціни і неоптимальну структуру споживання та накопичення. Низький рівень заощаджень також свідчить про відсутність бачення перспектив інвестування в майбутньому.

Особливо небезпечна ситуація з низьким рівнем накопичення для інноваційного підприємництва, орієнтованого на внутрішнього споживача – фізичних осіб. Така низька ставка є сигналом того, що дорогі інноваційні товари залишаються в перспективі незатребуваними, а це нівелює сенс інноваційного підприємництва в країні. Ризики інноваційного підприємництва зростають, ринки інноваційної продукції заморожуються, мотивація інноваційного підприємництва зникає, а стратегічне управління втрачає сенс.

Можемо також відмітити, що низька гранична схильність до накопичення є показником відсутності довіри до політики уряду, а це, в свою чергу, знижує можливості застосування факторів культури як важелів розвитку інноваційної діяльності.

Для порівняння зроблено спробу знайти мультиплікатор по Закарпаттю. Як свідчать дані, наведені в статистичному збірнику, приріст фінансових активів у 2017 році в регіоні має від’ємне значення і становить -6442 млн. грн., у 2019 році – -14492 млн.грн.

Що стосується суми нерозподіленого прибутку, то фінансовий результат до оподаткування підприємств Закарпаття у 2017 році становив -288,2 млн. грн [168, с.23], що свідчить про збитковість їх діяльності. У 2019 році підприємства області отримали 631,9 млн.[169, с.411] прибутку, але дані про нерозподілений прибуток відсутні.

Слід відмітити, що в Закарпатті, на противагу Україні, накопичення нефінансових активів у 2017 році становило 1128 млн. грн.[168, с.80].

Розрахований мультиплікатор по Україні у 2017 році становив 47, що означає: кожна інвестована гривня дає 47 грн. валового внутрішнього продукту. У 2019 році мультиплікатор збільшився до 67.

Проведені розрахунки дозволяють стверджувати, що регіональна влада Закарпатської області, застосовуючи крадуфандингові технології, спроможна досягти зменшення накопичення фінансових активів і спрямувати їх на фінансування інноваційного підприємництва в регіоні. В цьому разі у 2017 році сума скорочення 6442 млн. грн., помножена на мультиплікатор 47, дала би приріст

валового регіонального продукту 302774 млн. грн. (при валовому регіональному продукті 2983882 млн. грн.).

Аналогічно зменшення накопичення фінансових активів і спрямування коштів на інвестування інноваційного підприємництва у 2019 році забезпечили б приріст валового регіонального продукту області на суму 970 964 млн. грн. (при валовому регіональному продукті 53445 млн. грн.).

Спрямування на зменшення накопичення фінансових активів у розмірі 2019 року (-14492 млн. грн.) дає можливість збільшити обсяги реалізованої інноваційної продукції в Закарпатській області, що розраховується у такий спосіб:

$$\Delta OIP = ZHBF \cdot PIB, \quad (2.15)$$

де: ΔOIP – приріст обсягів реалізованої інноваційної продукції;

$ZHBF$ - зменшення нагромадження фінансових активів;

PIB – продуктивність витрат на інноваційну продукцію.

Використовуючи дані таблиць 2.5. та 2.6., отримаємо ефект:

$$\Delta OIP = 14492 \cdot 3,111 = 45070 \text{ млн. грн.}$$

Таким чином, застосування в комплексі організаційних та фінансових інструментів сприяє зростанню продуктивності саме SMART-інвестицій. SMART-інвестиції в представленому дослідженні являють собою комплекс взаємопов'язаних процедур та акцій, спрямованих на активізацію підприємництва, предметом діяльності якого є трансформація наукових ідей у практичну площину. Інноваційне перетворення нових ідей інтегрує організаційні та фінансові важелі.

Цей вид інвестицій передбачає такі бонуси для Закарпатської області:

А) новацію продуктову або технологічну, організаційну чи ринкову;

Б) фінансове забезпечення впровадження інновацій;

В) організаційний фрейм та підґрунтя, які спрямовані на встановлення раціональної та стратегічно доцільної форми колаборації видів діяльності (сфера виробництва, реалізації інноваційної продукції, управління креативною діяльністю, персоналом...) та оптимальної в заданих умовах взаємодії з контрагентами, партнерами, мешканцями регіону, місцевою владою і т.д). Значення поєднання провідних організаційних форм та відповідного інвестування обґрунтовано

М. Krošlaková та її колегами, які доводять значення «газелей» для економічного розвитку: «З визнанням компаній з високим зростанням як рушіїв економічного та регіонального розвитку Європейська Комісія розпочала безліч політик та ініціатив для підтримки існуючих підприємств із високим зростанням, а також для прискорення їх появи»[27]. Інтегрований підхід до управління запропоновано Т. Соболевою, яка стверджує, що «ефективна система інноваційного менеджменту передбачає застосування специфічних інструментів управління інноваціями, стимулювання інноваційної активності, розвитку механізмів налагодження комунікацій, створення відповідних організаційних умов здійснення інноваційної діяльності»[162]. Таким чином, вважаємо неправомірним вивчати та досліджувати окремо інвестиційну та окремо організаційну сторони формування регіональної конкурентоспроможності на основі інноваційного підприємництва.

Значимість інвестиційного підґрунтя інноваційного підприємництва доведено результатами практики провідних країн, а вдосконалення новітніх організаційних форм в управлінні досліджуваним підприємництвом через інвестування різноманітних новацій, у свою чергу, залучає організаційні важелі, серед яких виокремлено такі:

- система підтримки інноваційного підприємництва (вимагає фінансового супроводу для проєктування, впровадження та контролю за її діяльністю);
- кластерна форма інтеграції інноваційного підприємництва (дозволяє акумулювати фінансові ресурси учасників кластеру та надати можливість впровадження механізмів маневрування ресурсами, в тому числі й фінансовими. Високі кредитні ставки та відсутність фінансових пільг для інноваційних підприємців дозволяють застосовувати легальні форми взаємного фінансування за досвідом японських кластерних утворень);
- інноваційні платформи, серед яких платформи краудсорсингу, фандрайзингу та краудфандингу (їх мета полягає у виявленні та залученні інтелектуальних і фінансових ресурсів в інноваційну підприємницьку активність);
- інноваційна культура, особливо дві її складові: а) креативний клімат у регіоні, організаційні та інституційні важелі економії витрат та підвищення

ефективності підприємницької діяльності;

- інших.

2.3. Кореляційно-регресійний аналіз впливу інноваційних і наукових факторів на економіку України та Закарпатської області

Коло методів факторного аналізу містить кореляцію як спосіб оцінювання впливу окремих чинників на результативний показник. Важливість застосування кореляції полягає в наступному. По-перше, в процесі дослідження виявляються чинники, що здійснюють вагомий вплив на результат діяльності економічної системи. Це, в свою чергу, надає інформацію для прийняття рішень національною або регіональною владою щодо посилення дії факторів, що забезпечують найбільший вплив на розвиток економіки країни або регіону. Іншими словами, кореляція несе великий інформаційний заряд для прийняття адекватних, стратегічних управлінських рішень і тим самим забезпечує ефективність довгострокового менеджменту. По-друге, рівняння регресії, що будується за показниками кореляційного аналізу, дозволяє побудувати сценарії майбутнього стану національної або регіональної економіки при різних варіантах факторів. По-третє, доцільність застосування стохастичного аналізу підтверджується недоліками традиційних способів, що підкреслено О. І. Черняком, який вважає, що «класичні методики виявляються малоефективними в багатьох практичних задачах. Це пов'язано з тим, що неможливо достатньо повно описати реальність за допомогою невеликого числа параметрів моделі, або розрахунок моделі вимагає дуже багато часу й обчислювальних ресурсів»[203].

У нашому дослідженні за показник, що акумулює дію чинників, обрано обсяг валового регіонального продукту (у фактичних цінах, млн. грн.), який визначено через Y . Цифрове значення результативного та факторних показників по національній економіці показано в таблиці 2.7.

Порівняння основних показників інноваційної активності по регіонах України представлено в додатках А, Б, В.

Таблиця 2.7

Значення результативного показника та факторних ознак для кореляційного аналізу по Україні у 2010-2019 роках¹ [167], [168], [169], [170]

	ВВП у фактичних цінах, млн. грн	Кількість інноваційно активних промислових підприємств, од.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн	Інноваційні витрати у промисловості, млн. грн	Кількість організацій, що здійснювали НДР, од.	Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР, осіб	Кількість працівників, які мають науковий ступінь доктора наук, осіб	Кількість працівників, які мають науковий ступінь кандидатів наук/доктора філософії, осіб	Внутрішні витрати на виконання НДР, млн. грн	Валові витрати на виконання НДР, млн. грн
	Y	X₁	X₂	X₃	X₄	X₅	X₆	X₇	X₈	X₉
2010	1082569	1462	33698	8046	1303	182484	11974	46685	8825,6	9794,1
2011	1302079	1679	42387	14334	1255	175330	11677	46321	9365,0	10553,6
2012	1459096	1758	36158	11481	1208	164340	11172	42050	10335,1	11552,1
2013	1522657	1715	35892	9563	1143	155386	11155	41196	10891,0	12198,4
2014	1586915	1609	25669	7696	999	136123	9983	37082	10083,6	11313,1
2015	1988544	824	23050	13814	978	122504	9571	32849	11884,0	13161,3
2016	2385367	834	20382	23230	972	97912	7091	20208	10954,7	12661,0
2017	2983882	759	17714	9118	963	94274	6942	19219	12597,4	15285,8
2018	3560596	777	24861	12180	950	88128	7043	18806	16009,3	18634,2
2019	3974564	782	34265	14221	950	79262	6526	16929	16330,0	19901,5

¹ Щодо даних, які з тих чи інших причин Державною службою статистики не досліджувались, у нашому дослідженні було використано середнє арифметичне значення за попередній і наступний роки.

Чинники, що впливають на результативний індикатор, такі:

- 1 – чисельність інноваційно активних промислових підприємств, од. ;
- 2 – величина реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.;
- 3 – обсяг здійснених інноваційних витрат у промисловості, млн. грн.;
- 4 – кількість організацій у країні або регіоні, що здійснювали НДР, од.;
- 5 – чисельність працівників, задіяних у виконанні НДР, ос.;
- 6 – чисельність працівників, які отримали науковий ступінь доктора наук, ос.;
- 7 – чисельність працівників, які мають науковий ступінь кандидата наук/доктора філософії, ос.;
- 8 – обсяг внутрішніх витрат на виконання НДР, млн.грн.;
- 9 – валові витрати на виконання НДР, млн.грн.

Для порівняльної оцінки впливу факторів на результативний показник проведено кореляційний аналіз даних по Україні та Закарпатській області.

Результати виявлення ступеня зв'язку факторів $X_1, \dots, X_9$ з результативною ознакою Y і ступеня зв'язку факторів $X_1, \dots, X_9$ між собою представлені в таблиці 2.8. у вигляді парних коефіцієнтів кореляції.

Парні коефіцієнти кореляції показують зв'язок між результативним показником та фактором. Якщо коефіцієнт кореляції близький до нуля, зв'язок відсутній. У випадку, якщо коефіцієнт кореляції дорівнює одиниці, – зв'язок детермінований. Тому наступним етапом стохастичного аналізу є дослідження парних коефіцієнтів між обраними факторами та результативним показником та вивчення їх значень, що дозволяє виявити наявність стохастичного зв'язку.

Аналізуючи матрицю парних коефіцієнтів кореляції (відповідно до шкали Чеддока), можна зробити висновок, що значимі не всі коефіцієнти кореляції між досліджуваними ознаками, а фактори не мають високого ступеня зв'язку між собою. Отже, видаляємо з розрахунків фактор X_2 та X_3 (оскільки вони не є значимими).

Таблиця 2.8

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції між результативними та факторними ознаками
(за результатами програми Exel)**

	<i>Y</i>	<i>X</i> ₁	<i>X</i> ₂	<i>X</i> ₃	<i>X</i> ₄	<i>X</i> ₅	<i>X</i> ₆	<i>X</i> ₇	<i>X</i> ₈	<i>X</i> ₉
<i>Y</i>	1									
<i>X</i> ₁	-0,82089	1								
<i>X</i> ₂	-0,41661	0,713179	1							
<i>X</i> ₃	0,25834	-0,4191	-0,17767	1						
<i>X</i> ₄	-0,783	0,791629	0,759677	-0,29402	1					
<i>X</i> ₅	-0,93114	0,884812	0,671033	-0,37785	0,938895	1				
<i>X</i> ₆	-0,92773	0,886288	0,667113	-0,41661	0,886744	0,986414	1			
<i>X</i> ₇	-0,93358	0,894578	0,668912	-0,40901	0,886463	0,988373	0,997929	1		
<i>X</i> ₈	0,958095	-0,72401	-0,28132	0,149639	-0,72057	-0,84585	-0,80843	0,82553	1	
<i>X</i> ₉	0,977139	-0,73554	-0,28609	0,152731	-0,7192	-0,8614	-0,83624	0,84945	0,994233	1

З даних, наведених у Додатку Г, використовуємо середнє арифметичне (2184627) і стандартне відхилення (1007196).

Розрахунки наведені в Додатку Д у вигляді відповідного аркуша Excel.

Таким чином, форма залежності ВВП від інноваційних та наукових результатів отримала вигляд:

$$Y = 1577555 - 128,75X_1 + 228,79X_4 + 5,19X_5 - 484,48X_6 + \\ + 47,2X_7 - 49,36X_8 + 253,26X_9 \quad (2.16)$$

Це рівняння проходить перевірку на якість та значимість моделі.

1. Якість:

Результати свідчать, що стандартна похибка для функції становить 9099,628. Цей висновок в контексті проведеного аналізу засвідчує наступне: фактична величина обсягу валового внутрішнього продукту відрізняється від прогнозованих показників не більше, ніж на 1007196 млн. грн. Стандартна похибка дорівнює 9099,628.

Коефіцієнт детермінації R^2 (Excel його подає як R-квадрат) дорівнює 0,999982, що становить 99,9982%. Цей результат нами описано так: всі досліджувані фактори впливу пояснюють 99,9982% варіації аналізованої функції. Решта ж (0,0018%) залишається непоясненим, що може бути пов'язано з впливом інших, неврахованих чинників.

Отже, в процесі розрахунків отримано рівняння множинної регресії, коефіцієнти якого a_i формально показують, як і в якому напрямі діють досліджувані фактори x_j і який відсоток пояснюється впливом саме цих факторів.

2. Перевірка на значимість.

2.1. Перевіряємо рівняння на придатність:

2.1.1 Статистичну оцінку отриманого рівняння (так званий статистичний висновок) прийнято робити з проведенням F-тесту, метою якого є з'ясування здатності досліджуваних факторів x_j пояснювати значиму частину коливання функції Y .

F розр. дорівнює 15751,35 (Додаток Е). Зворотня величина $F_{\text{розр.}}$, складе 1: 15751,35 = 0,0000634866. Додаток Е показує критичну величину $F_{\text{крит.}}$ за умов,

що $k_1 = 7$ (число факторів дорівнює 7), а $k_2 = n$ (число досліджень – 10) $- k_1 - 1 = 10 - 7 - 1 = 2$. Значення для F крит.: 19,35 (для $\alpha = 0,05$). Виконується співвідношення: $F_{\text{розн.}} < F_{\text{крит.}}$; $(0,0000634866 < 19,35)$.

Це доводить високий ступінь адекватності аналізованого рівняння (95%).

2.1.2 У Додатку Е можна визнати, що $\alpha = 0,000$. Це свідчить про те, що виявляється стійка залежність функції Y від факторів впливу $X_1, \dots, X_9$.

2.2. Перевірка на адекватність коефіцієнтів регресії:

2.2.1. Коефіцієнт вважається значимим, якщо його t -критерій за абсолютною величиною перевищує 2,00, що відповідає рівню значимості 0,05. Показники критерію Стюдента представлені в Додатку Ж.

2.2.2 Порівняння розрахункових p -значень з критичними наведено в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Значення t -статистики та показника p для факторів-аргументів
(за результатами програми Excel)***

	t-статистика		p-значення	
	Розрахункові	Критичні	Розрахункові	Критичні
X_1	-7,36115	2,36	0,017959	0,5
X_4	0,888128		0,468175	
X_5	1,786875		0,21587	
X_6	-14,6267		0,004642	
X_7	7,689231		0,016496	
X_8	-2,67974		0,115602	
X_9	16,52283		0,003643	

Перевірка (див. Додаток И) дозволила сформулювати рівняння регресії:

$$Y = 1629673 - 135,552X_1 + 7,69X_5 - 492,93X_6 + 44,37X_7 - 52,43X_8 + 210,58X_9 \quad (2.17)$$

Отримавши рівняння регресії, проаналізуємо його якість та перевіримо значимість моделі, використовуючи таку послідовність:

Аналіз якості рівняння 2.

1. Аналіз якості регресійного аналізу:

1.1. Проаналізувавши стандартну похибку (S_y^-), можна зробити висновок:

$$S_y^- < S_n; 8773,431 < 318503,5.$$

1.2. Коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,999975$), це означає, що всі досліджувані фактори впливу пояснюють 99,99% варіації аналізованої функції.

2. Перевірка значимості моделі:

2.1. Перевірка на придатність:

2.1.1 $F_{розр.} = 1: 19768,32 = 0,000050586$, а $F_{крит.}$, при умові, що $k_1 = 6$, а $k_2 = 10 - 6 - 1 = 3$, дорівнює 8,94 (для $\alpha = 0,05$).

2.1.2. Значимість $F = 5,56E - 07$, отже можна визнати, що $\alpha = 0,000$. Це говорить про те, що виявляється стійка залежність функції Y від факторів впливу. Ступінь надійності – 99%.

2.2 Оцінка значимості кожного коефіцієнта регресійного рівняння, порівняння отриманих значень t -статистики та p -значення з критичними (табл. 2.10.)

Таблиця 2.10

Значення t -статистики та показника p для факторів-аргументів (за результатами програми Excel)*

	t-статистика		p-значення	
	Розрахункові	Критичні	Розрахункові	Критичні
X_1	-8,93944	2,45	0,002953	0,5
X_5	11,34322		0,00147	
X_6	-16,1143		0,00052	
X_7	8,770395		0,003122	
X_8	-3,00582		0,057402	
X_9	19,65794		0,000288	

Залежність ВПП України від факторів має вигляд:

$$Y = 1629673 - 135,552X_1 + 7,69X_5 - 492,93X_6 + 44,37X_7 - 52,43X_8 + 210,58X_9 \quad (2.18)$$

Значення коефіцієнтів факторів рівняння регресії, що мають позитивний вплив на ВВП України, запропоновано на рис. 2.9.

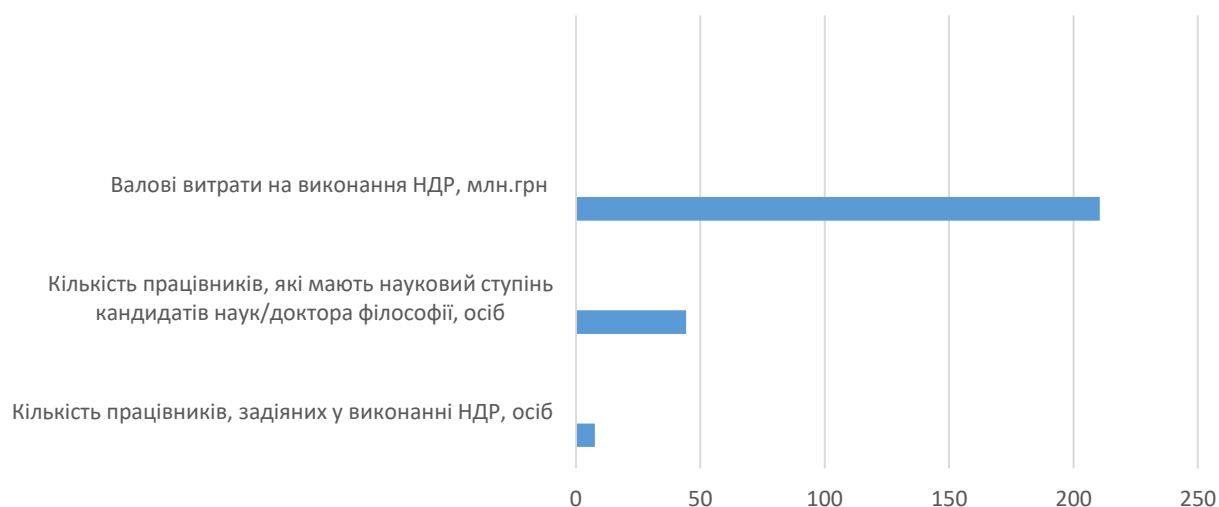

Рис.2.9. Коефіцієнти регресії факторів, що мають позитивний вплив на ВВП України (за результатами програми Excel)

Запропонована візуалізація коефіцієнтів регресії факторів впливу на ВВП України доводить, що фінансові важелі підтримки наукової діяльності є визначальними для розвитку економіки України.

Визначені фактори впливу на рівні національної економіки трансформуються в регіональні моделі й набувають вигляду залежно від стратегії регіону, локації регіональної території, потенціалу, особливостей соціуму, наявності відповідного людського ресурсу і т.д.

Дані про валовий регіональний продукт як узагальнюючий індикатор територіального розвитку та інноваційні й наукові фактори впливу по Закарпатській області за 2010-2019 роки представлено в таблиці 2.11.

Детально проведення аналізу та результати представлені в публікації за матеріалами спільного дослідження [129].

Факторні показники ідентичні факторним показникам, прийнятим до розрахунку коефіцієнтів кореляції та побудови рівняння регресії, представленим вище по Україні.

Матриця парних коефіцієнтів при розрахунку коефіцієнтів кореляції між валовим регіональним продуктом та факторами по Закарпатській області у 2010-2019 роках представлена в таблиці 2.12. Розрахунок по області було виконано в соавторстві [104], [109].

Таблиця 2.11

**Значення результативних та факторних ознак для кореляційного аналізу по Закарпатській області
у 2010-2019 роках [129]**

	ВРП у фактичних цінах, млн. грн	Кількість інноваційно активних промислових підприємств, од.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн	Інноваційні витрати у промисловості, млн. грн	Кількість організацій, що здійснювали НДР, од.	Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР, осіб	Кількість працівників, які мають науковий ступінь доктора наук, осіб	Кількість працівників, які мають науковий ступінь кандидатів наук/доктора філософії, осіб	Внутрішні витрати на виконання НДР, млн. грн	Валові витрати на виконання НДР, млн. грн
	Y	X₁	X₂	X₃	X₄	X₅	X₆	X₇	X₈	X₉
2010	15299	27	879	72,6	16	1805	22	133	24,9	25,2
2011	18054	22	919	31,3	15	1914	26	121	31,5	31,6
2012	21404	18	1052	32,8	14	1877	23	120	31,5	40,0
2013	21400	15	1364	25,0	13	2013	20	96	36,9	41,2
2014	24120	16	838	16,6	11	1733	20	92	32,5	40,0
2015	28952	14	583	22,5	10	1686	19	80	38,9	47,8
2016	32390	15	471	24	9	678	72	153	46,4	46,4
2017	43043	12	358	26,2	8	562	59	189	55,1	55,4
2018	52445	12	610	20,2	8	526	45	117	71,3	75,3
2019	54543	9	139	44,6	10	548	53	122	74,2	77,7

Таблиця 2.12

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції між результативними та факторними ознаками
(за результатами програми Exel) [104]**

	<i>Y</i>	<i>X</i> ₁	<i>X</i> ₂	<i>X</i> ₃	<i>X</i> ₄	<i>X</i> ₅	<i>X</i> ₆	<i>X</i> ₇	<i>X</i> ₈	<i>X</i> ₉
<i>Y</i>	1									
<i>X</i> ₁	-0,82974	1								
<i>X</i> ₂	-0,77758	0,555376	1							
<i>X</i> ₃	-0,22938	0,594064	-0,00692	1						
<i>X</i> ₄	-0,81646	0,857254	0,6891	0,595349	1					
<i>X</i> ₅	-0,90673	0,670662	0,842688	0,146968	0,820189	1				
<i>X</i> ₆	0,67627	-0,51055	-0,73304	-0,12638	-0,67793	-0,90179	1			
<i>X</i> ₇	0,284256	-0,03895	-0,44159	0,196159	-0,25918	-0,58372	0,737859	1		
<i>X</i> ₈	0,987728	-0,81113	-0,7183	-0,20662	-0,76054	-0,88416	0,671036	0,256165	1	
<i>X</i> ₉	0,977007	-0,86767	-0,67298	-0,2867	-0,77338	-0,81286	0,558501	0,106123	0,978433	1

Проведений за викладеної вище методикою аналіз дозволив отримати модель залежності ВРП Закарпатської області від наукових та інноваційних факторів у такому вигляді:

$$Y = 51003,52 - 5,93x_1 - 2,19x_2 + 562,38x_4 - 16,33x_5 - - 263,02x_6 + 293,85x_8 + 63,24x_9 \quad (2.19)$$

Отримавши рівняння регресії, проаналізуємо його якість та перевіримо значимість моделі.

Розрахунки по перевірці моделі впливу факторів на обсяг валового регіонального продукту Закарпатської області наведені в Додатках К-Н, що дозволило отримати рівняння регресії такого виду:

$$Y = 45973,97 - 377,78x_1 - 14,19x_5 - 243,23x_6 + 426,51x_8 \quad (2.20)$$

Порівняння коефіцієнтів, що визначають вплив факторів на ВВП України та ВРП Закарпаття, дозволяє зробити такий висновок.

Кількість інноваційно-активних підприємств (X_1) має від'ємний знак у моделі по Україні та Закарпатській області, що свідчить про відсутність визначально впливу розширення мережі підприємств з інноваційним спрямуванням на економічний стан України та Закарпаття. Інакше кажучи, при тому, що національна та регіональна влада повинна підтримувати інноваційне підприємництво, сама кількість не справляє суттєвого впливу.

X_5 – кількість працівників, що задіяні у сфері НДР. Вказаний фактор, його поведінка свідчать про можливості ринку праці країни або окремого регіону надати трудові ресурси для організацій, де проводяться наукові дослідження. Цей показник має коефіцієнт +7,69 по Україні й -14,19 по Закарпаттю. Це пояснюється тим, що Закарпаття є однією з найменших областей України, й кількісний потенціал цієї категорії працюючих не здійснює позитивного впливу на рівень економіки Закарпаття.

Шостий фактор – кількість працівників, які мають науковий ступінь доктора наук – також має від'ємний коефіцієнт. Це підтверджує думку, що екстенсивні показники чисельності не є такими, що обумовлюють розвиток національної та регіональної економік.

Разом з тим, число науковців, що мають ступінь кандидатів наук, в Україні, як свідчать розрахунки, має позитивний вплив на ВВП. Це пояснюється тим, що значна частка кандидатів наук у країні працює в реальному секторі економіки і тим самим сприяє зростанню обсягів валового продукту. В моделі Закарпатської області цей фактор відсутній.

Модель по Закарпаттю доводить, що X_8 – внутрішні витрати на виконання НДР – суттєвим чином впливають на рівень розвитку економіки області: коефіцієнт впливу цього фактору в Закарпатті становить +426,51. Модель стохастичного аналізу по Україні має від'ємний показник впливу зазначеного фактору.

X_9 - валові витрати на виконання НДР – в Україні становить +210,58 X_9 , вказує на значення національної політики фінансового супроводу.

Виходячи з проведеного дослідження, при розробці стратегічних рішень стосовно інноваційного підприємництва регіональній владі доцільно рекомендувати підтримувати наміри підприємств та організацій збільшувати внутрішні інвестиції на наукову активність.

Таблиця 2.13

**Співвідношення показників валового регіонального продукту та внутрішніх витрат (ВВ) на виконання НДР за 2010-2019 роки в Закарпатській області
(за даними таблиці 2.11)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ВРП, млн. грн.	15299	18054	21404	21400	24120	28952	32390	43043	52445	54543
Темп зростання ВРП до попереднього року, %	–	118,0	118,6	100,0	112,7	120,0	111,9	132,9	121,8	104,0
ВВ, млн.грн.	24,9	31,5	31,5	36,9	32,5	38,9	46,4	55,1	71,3	74,2
Темп зростання до попереднього року, %	–	126,5	100,0	117,1	88,1	119,7	119,3	118,8	129,4	104,1
ВРП на одну гривню ВВ, грн.	614,4	573,1	679,5	579,9	742,2	744,3	698,1	781,2	735,6	735,1

Дані таблиці 2.13 доводять, що спостерігається зростання валового регіонального продукту та внутрішніх витрат на виконання НДР, зіставлення темпів зростання показано на рис.2.10.

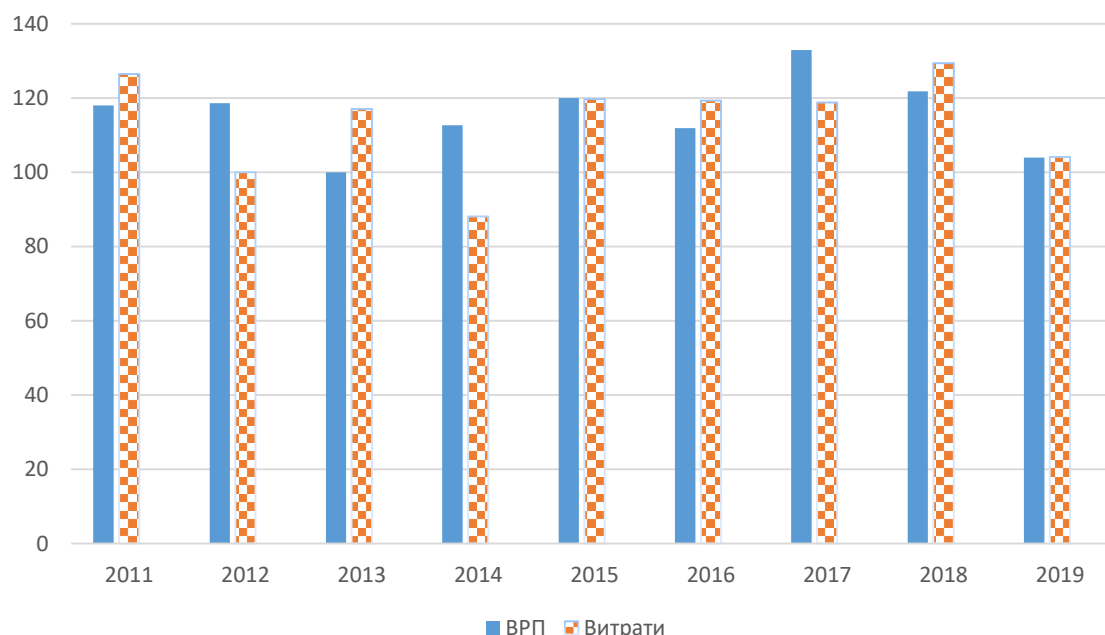

Рис. 2.10. Зіставлення темпів зростання ВРП Закарпатської області та ВВ на виконання НДР у 2011-2019 роках, % (складено за даними таблиці 2.13.)

При дослідженні фінансових чинників доцільною є оцінка ефективності інвестицій. Як практичний інструмент ефективність становить:

- а) оціночний механізм діяльності...;
- б) фактор подальшого розвитку економічної системи;
- в) джерело посилення потенціалу функціонування бізнесу в конкурентному середовищі.

Ефективність в її наповненні представляє собою спосіб організації та ведення бізнесу, що забезпечує його позиціонування в ринковому середовищі»[71]. Ефективність внутрішніх витрат на виконання НДР у Закарпатській області розраховано шляхом ділення ВРП на обсяг витрат.

Позитивним є те, що спостерігається стійка тенденція до збільшення ефективності внутрішніх витрат на виконання НДР у Закарпатській області, що підтверджено експозицією на рис. 2.11.

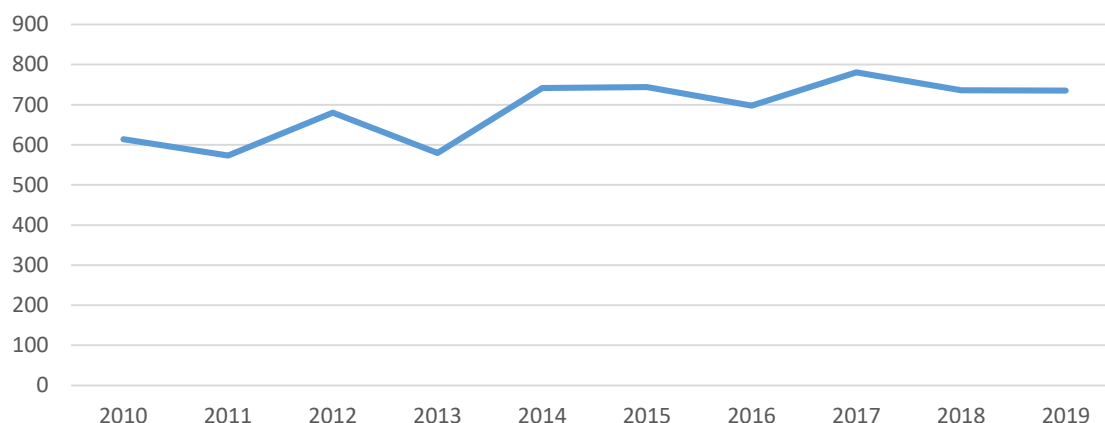

Рис. 2.11. Динаміка ефективності фінансування внутрішніх витрат на виконання НДР (складено за даними табл. 2.13.)

Подальший розвиток наукової та інноваційної діяльності в області вимагає від керівництва держави та регіону забезпечити не лише фінансову підтримку інноваційного підприємництва, але й контролінг ефективності. В умовах четвертої індустріальної революції, яка відбувається на фоні глобалізації, значення контролінгу ефективності в цілому істотно зростає внаслідок:

1. Посилення турбулентності зовнішнього середовища, ускладнення економічних відносин, посилення сил на конкурентних полях, які ускладнюються внаслідок захоплення цифровою економікою.

2. Перманентних внутрішніх змін економічних систем, а також їх постійного рефреймінгу.

3. Посилення впливу креативної праці на результати розвитку економічної системи, що не тільки ускладнює вимір витрат праці, а й викликає необхідність пошуку нових сутнісних підходів до визначення його ефективності.

Контролінг на практиці передбачає дослідження фінансово-економічних аспектів, у складі яких важливе місце належить ефективності. В сучасних умовах, коли четверта промислова революція охопила економіку передових країн і починає активно проявлятися на підприємствах України, кардинально змінюється сутність ефективності, її філософський і управлінський зміст[128]. Саме контролінг ефективності державного або приватного фінансування дозволяє забезпечити інвестування в науку та інноваційне підприємництво, що відповідає стратегічним цілям регіону та країни в цілому.

Висновки до другого розділу

1. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що інноваційна активність в Україні та Закарпатській області має тенденцію до скорочення.

Чинники, що обумовили зменшення індикаторів інноваційної активності в Україні та регіонах, виділені у три групи:

- управлінсько-прикладні, що свідчать про недостатню увагу керівництва країни та регіонів до проблематики інноваційного підприємництва;
- аналітико-прогнозні, в межах яких пропонуються або виключаються моделі розвитку економіки на основі висновків, здійснених в умовах інформаційної або логічної обмеженості;
- теоретико-методологічні, обумовлені відсутністю системного підходу до розвитку інноваційного бізнесу та помилками в окресленні мети розвитку економіки й механізмів.

Узагальненим висновком є констатація наявності системного дефектуса, що демонструє відсутність в управлінні системного підходу, нерозвиненість інституційного базису та відсутність належного фінансування наукової сфери. Наявність системного дефектуса в Закарпатській області не дозволяє перетворити розвиток інноваційного підприємництва на джерело конкурентних переваг.

2. Результати аналізу витрат на інноваційну діяльність свідчать, що при адекватному сучасним викликам організаційному підході вплив фінансових вливань в регіональну економіку, а особливо в інноваційний бізнес, суттєвим чином підвищує ефективність як інноваційного підприємництва, так і економіки регіону, країни в цілому. Проведений ретроспективний аналіз показав, що ефективність витрат на інноваційну діяльність у Закарпатській області не відповідає сучасним вимогам конкурентоспроможної економіки. Розрахунки мультиплікатора свідчать про високу перспективу інвестицій в інноваційне підприємство.

3. Проведений кореляційно-регресійний аналіз науково-інноваційних факторів та їх впливу на рівень розвитку економіки дозволяє стверджувати, що чинники на рівні України, які сприяють збільшенню обсягів валового внутрішнього продукту, охоплюють: валові витрати на виконання НДР; кількість працівників, що мають

ступінь кандидата наук або доктора філософії; кількість працівників, що задіяні у виконанні НДР. На рівні Закарпаття в стохастичній моделі фактором, що сприяє зростанню валового регіонального продукту, виділено внутрішні витрати на виконання НДР.

Результати розділу 2 представлені в публікаціях: [4], [105], [115], [129], [196], [197], [198], [199].

РОЗДІЛ 3

ВАЖЕЛІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ТРИГЕРУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

3.1. Механізм активізації інноваційного підприємництва в регіоні

Стратегічна конкурентоспроможність регіону визначається станом, можливостями та перспективами інноваційного підприємництва, яке, в свою чергу, обумовлено наявністю та ефективним функціонуванням територіального механізму активізації та підтримки останнього. У Стратегії Закарпатської області імперативом окреслена «інноваційна спрямованість – визначення окремих напрямів та завдань регіональної стратегії з метою прийняття та впровадження нових технологічних рішень у певних видах економічної діяльності з урахуванням наявного інноваційного потенціалу регіону»[150].

Механізм передбачає сукупність важелів, взаємодія яких спонукає його до заданої дії та виконання поставлених завдань, забезпечує динаміку функціонування та розвитку системи, до складу якої він належить [14]. Механізм розвитку інноваційного підприємництва в регіоні є складним явищем з певним набором елементів та взаємодій між ними. Для успішного функціонування механізм потребує системного підходу до аналізу, прогнозування та імплементації з урахуванням мікро- і мезо-економічних, технологічних, культурних, політичних умов і трендів. Мета системного підходу до формування та функціонування механізму активізації інноваційного підприємництва в Закарпатті полягає у створенні стійких факторів випереджального розвитку регіональної економіки на основі консолідації всіх суб'єктів інноваційної активності з урахуванням принципів оптимальності, цілісності, ефективності та збереження навколишнього оточення.

Значення необхідності та доцільності застосування різноманітних механізмів активізації інноваційного підприємництва як фактору національної та регіональної конкурентоспроможності підтверджено практикою провідних країн. Наприклад, світові експерти вважають, що успішність Фінляндії та її регіонів у сфері інновацій

стала можливою внаслідок активного використання різноманітних інструментів, що дозволили країні зайняти перше місце в світі за «ефективністю нормативно-правової бази; розвитком прав власності; рівнем захисту інтелектуальної власності; низьким рівнем інфляції; якістю початкової освіти; наявністю (доступністю) кваліфікованих вчених і інженерів»[103].

Інструменти підтримки розвитку підприємництва проявляють результативність як на макро-, так й на мезорівнях.

Інноваційне підприємництво в Закарпатті також вимагає системної підтримки, що знаходить свою реалізацію за допомогою механізму, важелі якого, рекомендовані до впровадження, такі (рис.3.1):

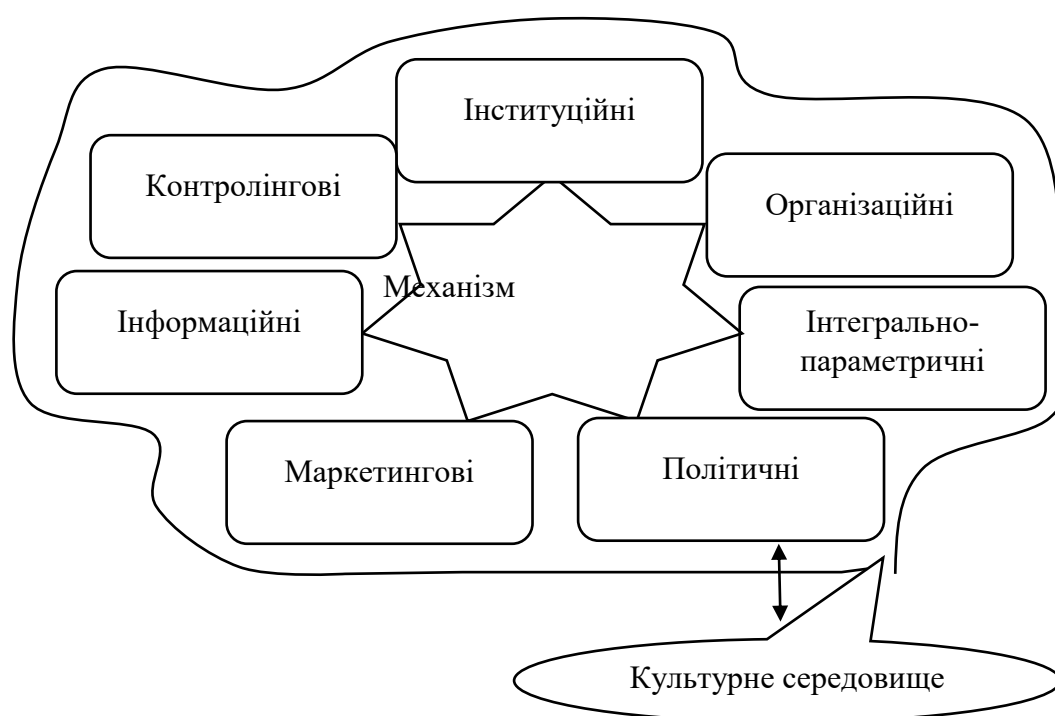

Рис. 3.1. Важелі механізму активізації інноваційного підприємництва та його культурне середовище в регіоні (складено автором)

Важливе значення для формування системи розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатті відіграють інституційні важелі. Інститут являє собою сукупність ролей, статусів, правил взаємовідносин між акторами соціально-економічного життя, дія яких спрямована на задоволення певних потреб суспільства. Н. П. Осипова доводить, що «інститути – це специфічні утворення, що забезпечують відносну стійкість зв'язків і відносин у межах соціальної організації

суспільства, історично обумовлені форми організації та регулювання суспільного життя»[130]. В контексті інноваційно спрямованої регіональної економіки інститути створюють умови, що сприяють стабільності та перманентності інноваційної активності, а їх механізми стимулюють прискорення інноваційних процесів та підвищення їх результативності.

При проєктуванні регіонального інституційного важелю активізації інноваційного підприємництва доцільно враховувати, що під цим тригером рекомендовано «розуміти структурний блок господарського механізму і самостійно організовану структуру, засновану на взаємодії конкретних суб'єктів і агентів господарювання»[78]. Найбільш впливовими інституційними важелями активізації інноваційного підприємництва виокремлено в нашому дослідженні законодавство у сфері підприємництва та інноваційної діяльності й інститут захисту інтелектуальної власності.

Законодавство в унітарній країні виступає інститутом, який формується на рівні держави і від регіональних особливостей суттєвим чином не залежить. Але його роль у визначенні правил інноваційних дій важко перебільшити: відсутність чи недосконалість правових норм гальмує розвиток тих чи інших процесів, обмежує можливості підприємців. Наприклад, відсутність визначення в українському законодавстві категорії інноваційного підприємництва не сприяє його розвитку (відсутні не лише визначення, але й система підтримки владою, правила фінансування і т.д.).

Інститут інтелектуальної власності також знаходиться в компетенції держави. Відмітимо, що основними завданнями «правового регулювання інтелектуальної власності є необхідність:

- приведення чинного законодавства до міжнародних норм та стандартів;
- вдосконалення нормативно-правових актів у частині посилення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності та стимулювання розвитку інноваційної діяльності;
- оптимізація державного управління у сфері інтелектуальної власності;

- удосконалення існуючих та пошук нових шляхів у напрямі підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності, запровадження захисту авторського і суміжних прав у мережі Інтернет»[40]. Разом з тим, регіони виступають ініціаторами вдосконалення інституційного фактору розвитку інноваційного підприємництва, інформують центр про доцільність та необхідність правового регулювання певних аспектів інноваційної діяльності, підприємництва або їх взаємодії з органами влади.

Організаційні інструменти. В науковій думці панує точка зору, згідно з якою організаційний важіль «становить систему методів, способів і прийомів формування та регулювання відносин об'єктів із внутрішнім і зовнішнім середовищем... Особливості організаційних важелів визначаються характером дій з організації управління. Останні являють собою дії з утворення, створення, формування цілого як сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих частин, об'єднання яких обумовлено цілями будови цілого – керуючої системи; дії з формування, створення елементів (частин) цілого, як підсистем системи управління; дії щодо забезпечення внутрішньої впорядкованості, узгодженості, взаємодії більш-менш диференційованих і автономних частин... системи; дії щодо приведення у відповідність системи і її елементів зі стратегічною місією, цілями і характером об'єкта управління; дії з адаптації системи до зовнішнього середовища»[41]. Таким чином, у регіональній практиці активізації інноваційного підприємництва Закарпаття організаційні важелі можуть виступати у двох іпостасях:

а) як методи та способи;

б) як організаційні структури, здатні створювати умови для ефективного інноваційного підприємництва.

До організаційних важелів – способів активізації інноваційного підприємництва в Закарпатському регіоні – віднесено програмно-цільовий метод управління проєктами, методи проєктного аналізу, стратегічної діагностики та ін.

Організаційні форми здійснення та підтримки інноваційного підприємства, що рекомендовані до застосування в регіональній практиці, охоплюють: територіальну інноваційну систему, систему підтримки інноваційного

підприємництва, інноваційні кластери. Формами організації інноваційної діяльності також можуть бути підприємства (як малі, так і великі, що будують свої дії на принципах підприємництва); науково-дослідні інституції, навчальні заклади, технопарки, центри трансферу інновацій, інкубатори, акселератори і т.д.

Прикладом результативного поєднання програмно-цільового методу з організаційно-структурними та інституційними важелями слугує, як вже було підкреслено, Фінляндія, де «інструментом реалізації ефективної регіональної політики служить Програма Центрів експертизи, яку координує Міністерство зайнятості і економіки Фінляндії. Центри експертизи, створені в рамках Програми, пропонують університетам і приватним компаніям послуги, що забезпечують конкурентні переваги при реалізації інноваційного проєкту: планування, доступ до інноваційних мереж, встановлення партнерства із зацікавленими контрагентами»[103].

Значну роль в активізації інноваційної діяльності відіграють кластери. Інноваційний кластер об'єднує два надзвичайно різні, але водночас взаємозалежні та взаємопов'язані види діяльності: ідеї та знання, з одного боку, та товари і послуги – з іншого. Ідеальна сфера пов'язана зі сферою виробництва, і це об'єднання створює нові елементи системи і нові системні відносини між ними.

У роботі пропонується розглядати інноваційний кластер як системний організаційний механізм, що створений та керується з єдиною метою – генерування нових знань та їх реалізація, а учасники кластеру функціонують як елементи системи, засновані на принципі цілісності. Дуже важливо, що холізм вимагає дотримання постулату: ціле завжди більше, ніж проста сума його частин. Тому кластер як вид співпраці між творчістю, креативом, з одного боку, і виробництвом, з іншого, має пріоритет над його складовими частинами: ідеї і нові знання визначаються виробничою сферою і навпаки[128].

Загальновідомо, що холізм складається з двох частин: координації та інтеграції. Координація в холізмі означає, що діяльність будь-якої частини інноваційного кластеру як механізму не може бути ефективною, якщо здійснюється незалежно від інших об'єктів системи. Інтеграція, як це підкреслюється в теорії

систем, визначає, що планування, що здійснюється самостійно на кожному рівні, не може бути ефективним без взаємозв'язку планів на всіх рівнях[13].

Організаційні інноваційні структури можуть здійснювати безпосередньо інноваційну активність, а можуть слугувати як інфраструктура. При всій відмінності функцій, значення та ролі в інноваційному процесі організаційні структури дозволяють створити умови, що скорочують інноваційний процес та підвищують ефективність діяльності його учасників.

Інформаційний важіль є системою збору, обробки та поширення інформації про потенційні або реальні нововведення, стан їх розробки та впровадження, тобто комерціалізації; можливості застосування в процесі підприємницької діяльності Закарпаття та ринкові перспективи. Інформаційний важіль, будучи системним явищем, передбачає як наявність суб'єктів інформаційної активності у зоні інноваційної економіки, так і технології роботи з інформацією, способи й канали її передачі, що в сукупності забезпечують її оперативність, достовірність, контентну цінність. Інформаційний інструмент «націлений на аналіз розвитку промислового та інноваційного ринку регіону і визначається трьома основними типами задач: інформаційний моніторинг регіональних проблем, підготовка альтернатив управлінських рішень для відповідних органів управління...; підготовка аналітичних матеріалів для вищих органів; формування інформаційно-аналітичних продуктів і послуг»[183]. Інноваційне підприємництво Закарпаття вимагає застосування інформаційного важеля в складі «організації оперативної та фундаментальної науково-технічної інформації про новітні досягнення вітчизняної та зарубіжної науки і техніки; поширення (дифузії) нововведень на основі різноманітних контактів розробників і споживачів технічних і організаційних нововведень; маркетингової інформації...; рефлексивної взаємодії підприємств, що конкурують на ринку...нових видів продукції і технологій»[92].

Центром формування інформації та її поширення може стати Ужгородський національний університет як найбільш потужний науковий та освітній центр регіону. Умовами для цього є: стратегічна орієнтація університету на перетворення у науково-дослідний та освітній заклад; наявність структурних підрозділів, що

відповідають за забезпечення досліджень інформацією; забезпеченість кадровим потенціалом, здатним працювати у сфері науково-технічного та інноваційного інформаційного забезпечення.

Інтегрально-параметричний інструмент «включає інноваційну сприйнятливість та інноваційний потенціал регіональної системи підтримки малого інноваційного підприємництва. Це два найбільш важливих інтегральних індикатори, що дозволяють охарактеризувати стан цієї системи, можливості та напрями її подальшого розвитку»[159]. Іншими словами, інноваційна сприйнятливість відіграє багатогранну роль у розвитку інноваційної економіки та інноваційного підприємництва, що суттєво підвищує її значимість в інноваційно-економічному розвитку регіону. По-перше, інноваційна сприйнятливість є характеристикою здатності економічної системи до виробництва та впровадження інновацій, що включає три складові:

- здатність управління до керування інноваційними процесами. Цей елемент характеризується двома факторами: адекватною системою управління та наявністю у керівного персоналу відповідних компетентностей, що дозволяють приймати необхідні рішення та знаходити шляхи їх виконання;
- здатність людського потенціалу регіональної економіки до роботи в інноваційній економіці, тобто здатність виробляти інноваційну продукцію чи застосовувати новітні технології;
- здатність техніко-технологічної бази регіону до перманентної реінтеграції з інноваційними технічними та технологічними нововведеннями.

По-друге, рівень та складові сприйнятливості можуть гальмувати чи прискорювати інноваційні процеси в регіоні, що вимагає розглядати зазначений феномен як системний важіль механізму активізації інноваційного підприємництва.

Крім цього, сприйнятливість регіону обумовлена особливостями, унікальними характеристиками регіональної економіки та її функціонуванням як системи, тобто «сприйнятливість економічної системи до інноваційного розвитку визначається не тільки специфікою території як елементу макроекономічної системи, а й

системністю підходу, що розглядає її як цілісний ресурсно-територіальний, інституційний, виробничо-технологічний об'єкт»[87].

Як параметральний важіль «функціональна модель оцінки інноваційної сприйнятливості на рівні регіону повинна містити індикатори, що відображають ресурсну, фінансову, демографічну, інституційну і результуючі складові, що характеризують як масштаб, так і інтенсивність інноваційної діяльності»[74].

Другою складовою інтегрально-параметричного важеля розвитку інноваційного підприємництва Закарпаття виступає інноваційний потенціал регіону, під яким розуміємо сукупність наукових, кадрових, виробничих, фінансових та інституційних факторів формування регіонального середовища, в якому існує коло імпульсів до створення нововведень та перетворення їх на інноваційний продукт, а також умов, що сприяють дифузії новацій. З позиції можливостей інноваційний потенціал регіону представляє «1) можливість системи відтворювати і створювати затребувані споживачами нововведення; 2) можливість системи трансформувати нововведення у прибутковість; 3) можливість системи поширювати інноваційний продукт»[51].

Формування інноваційного потенціалу в Закарпатті як важеля розвитку інноваційного підприємництва передбачає:

- а) посилення фінансових механізмів через кредитування, науково-технічний обмін з країнами Європейського Союзу, розвиток краудсорсингу і т.д.;
- б) впровадження інноваційних методів освіти, спрямованих на підготовку спеціалістів, здатних генерувати нові знання та працювати в умовах інноваційної економіки;
- в) формування системи підтримки інноваційного підприємництва.

Політичні важелі активізації підприємництва у сфері інновацій в Закарпатті мають широке коло застосування, поділяючись на дві групи: важелі національного рівня, спрямовані на вид діяльності, економічні, демографічні і інші чинники життєдіяльності країни та регіонів, та інструменти регіонального рівня.

До важелів національного рівня в першу чергу доцільно віднести інноваційну політику, цілі якої окреслено законодавством на рівні держави. Згідно із статтею 3

Закону «Про інноваційну діяльність», «головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції»[147]. Значний вплив здійснює демографічна, освітня, фінансова політика держави, яка через макроекономічні важелі може регулювати регіональний економічний та інноваційний розвиток території, створюючи або підтримуючи «точки зростання». Останні можуть мати форму інноваційних кластерів, науково-дослідних провідних університетів, наукових або інноваційно-технологічних парків, що розташовані в окремих регіонах, але мають національне значення.

Повноваження регіональних органів у сфері інноваційної політики визначені Законом України «Про інноваційну діяльність» наступним чином: «регіони розробляють та подають пропозиції щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня; розробляють проекти регіональних інноваційних програм; вживають заходів щодо виконання регіональних інноваційних програм; сприяють інноваційній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної інфраструктури у цій сфері; залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку регіонів; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) проведення конкурсного відбору інноваційних проектів регіональних інноваційних програм і здійснення їх фінансової підтримки у межах коштів, передбачених у бюджетах; подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проектів за регіональними програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету» [147].

Інноваційна політика на рівні регіону, на думку аналітиків Організації економічного співробітництва і розвитку, повинна бути спрямована на такі дії:

«перш за все, важливо підтримувати інновації – як на великих, так і на малих і середніх підприємствах, оскільки і ті, й інші грають вирішальну роль в інноваційних системах і часто доповнюють одне одного. По-друге, необхідно більш глибоке визнання масштабу і переваг інновацій на низькотехнологічних виробництвах і в секторах послуг. ...По-третє, інноваційна система повинна стати більш відкритою для зарубіжних джерел знань.... По-четверте, політика повинна приділяти більше уваги попиту на створення знань. ... Нарешті, необхідно знайти оптимальний баланс у політиці між конкуренцією і консолідацією промисловості. Обидва ці фактори можуть сприяти інноваціям, але перевага в сторону будь-якого з них буде гальмувати інноваційну діяльність»[154].

Маркетингові знаряддя впливу на інноваційне підприємництво спрямовані на створення позитивного ставлення до регіону, що сприяє збільшенню послуг, що пропонує останній, та обсягів продаж продукції регіональних підприємств, які в кінцевому вигляді збільшують економіку територіальної системи та підвищують якість бізнесу й життя в регіоні. Вважається, що завданням регіонального маркетингу є залучення в регіон нових економічних агентів, діяльність яких сприяє регіональному економічному розвитку та підвищенню його конкурентоспроможності. В межах нашої роботи завдання регіонального маркетингу Закарпаття може бути скориговано та визначено з урахуванням інноваційної складової у такий спосіб: регіональний маркетинг інноваційного розвитку території є видом стратегічної діяльності, спрямованої на формування регіональних конкурентних переваг на основі залучення в регіон креативної інтелігенції, висококваліфікованих кадрів робітників, здатних працювати з інноваційними товарами та технологіями, гравців науково-інноваційної сфери (великого бізнесу, наукових установ, суб'єктів інноваційного підприємництва, організацій інноваційної інфраструктури і т.п.) з метою створення в регіоні позитивного інвестиційного клімату, атмосфери і культури науково-технічної творчості, які активізують інноваційні процеси, сприяють побудові та ефективному функціонуванню важелів активізації інноваційного підприємництва.

Одним з маркетингових інструментів інноваційного розвитку рекомендовано науково-експозиційний туризм, до якого відносимо систему заходів у Закарпатській області, що включає:

- а) проведення міжнародних наукових конференцій у регіоні;
- б) проведення міжнародних виставок науково-технічного та інноваційного спрямування.

Прикладом може бути м. Люцерн у Швейцарії з населенням 80 тис. осіб та великою кількістю історичних пам'яток, в якому проводиться Ваутаг – міжнародна експозиція машинобудування.

Для науково-експозиційного туризму в Закарпатській області вже створена та функціонує мережа туристичних та санаторних закладів, здатних на належному рівні забезпечити якісні умови проведення заходів (комплекси «Воєводино», «Золота гора» та ін.).

Серед важелів регіонального маркетингу Закарпаття рекомендовано застосувати територіальний брендинг, який являє собою систему дій з формування і просування певної території як унікальної і такої, що має певні стратегічні конкурентні переваги. Бренд є відображенням стратегії конкурентоспроможності регіону, його потенціалу, основних принципів розвитку та цінностей, які розділяють регіональна адміністрація, бізнес-гравці, мешканці області. Бренд виконує не лише іміджеву акцію або функцію просування регіону на національному чи світовому ринках, а й реалізує консолідуючу задачу. Актори регіонального розвитку підтримують бренд регіону, що мотивує їх до дій, спрямованих на реалізацію стратегії. Бренд Закарпаття як «Срібної землі» пов'язаний з рекреаційною стратегією розвитку регіону, яка базується на унікальних природних та кліматичних можливостях регіону, слугує залученню туристів і людей, що потребують лікування або реабілітації. Це значно активізує галузь туризму і збільшує ВРП та рівень надходження податків. Але цього недостатньо для бренду, що відображає інноваційну стратегію розвитку області.

В дашому дослідженні рекомендовано застосувати бренд, що підсумовує можливості, тобто потенціал інноваційного розвитку області. Бренд відображає

уявлення людей про певний регіон або країну, їх емоційне ставлення до регіону чи продуктів, що там виробляються, виконує стимулюючу або гальмівні функції. Так, бренд «Made in Japan» є гарантом якості та стимулює до придбання товару, а бренд «Made in China» довгий час викликав негативні споживчі емоції, хоча стратегія Китаю на інновації та виробництво високоякісної продукції вже показує позитивні результати. В умовах впровадження вказаних вище інструментів розвитку інноваційного підприємництва брендом Закарпаття може стати: «Закарпаття – земля креативу і новацій».

Контролінгово-аналітичні та методологічні інструменти. Широковідомо, що «контролінг – це підсистема стратегічного менеджменту, яка координує функції стратегічного аналізу, визначення мети, планування і коригування стратегії; контролює роботу всієї системи в цілому і всіх функціональних областей діяльності підприємства, а також задає, розвиває і контролює підсистему стратегічного інформаційного забезпечення»[99]. Саме внаслідок аналізу вже отриманих результатів та сучасного стану координація стратегічних намірів економічної системи являє собою квінтесенцію контролінгу.

Виходячи з цього, контролінг запропоновано розглядати як систему, яка вирішує такі завдання[128]:

- а) забезпечити менеджмент інструментарієм стратегічного аналізу, результати якого дозволяють сформувати або ж скоригувати стратегічну мету розвитку;
- б) запропонувати набір методів стратегічного планування;
- в) сформувати інформаційну базу;
- г) обґрунтувати варіанти прийняття стратегічних управлінських рішень.

Контролінг сприяє реалізації широкого кола функцій стратегічного управління, зокрема:

- а) забезпечує реалізацію стратегічних цілей розвитку економічної системи, надаючи інформацію про стан та відхилення від запланованих індикаторів;
- б) підвищує темпи реалізації поставлених стратегічних завдань;
- в) знижує витрати (в тому числі трансакційні), які є потрібними для виконання договірних зобов'язань у процесі господарської діяльності.

Іншими словами, контролінг у процесі активізації інноваційного підприємництва в Закарпатській області сприяє вирішенню головної фінансово-економічної мети – підвищенню ефективності економічної системи, що в свою чергу надає конкурентні переваги системі в цілому. Отримання конкурентних переваг на основі підвищення ефективності реалізується через:

- вдосконалення цінової політики, що дозволяє управління ефективністю;
- захоплення нових ринків, які базуються на високовитратних бізнес-процесах;
- можливість впроваджувати нові продукти та технології, які самі по собі є інноваціями та формують конкурентні переваги.

Контролінг у процесі оперативної економічної діяльності дозволяє оцінити сучасний економічний стан господарюючого актора, що сприяє виявленню поточних і перспективних резервів його розвитку.

У таблиці 3.1. запропоновано основні рекомендації щодо впровадження інструментів механізму підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатті.

Таблиця 3.1

Рекомендовані завдання та заходи при впровадженні важелів механізму активізації інноваційного підприємництва (ІП) в Закарпатті (складено автором)

Важіль	Завдання	Рекомендовані дії
Інституційний	Створення та впровадження в практику системи норм, нормативів, правил гри на інноваційному полі регіональної економіки	Створення громадської ради з формування законодавчих ініціатив вдосконалення інноваційного законодавства та його зв'язку з регіональними особливостями.
Організаційний	Побудова організаційної структури взаємодії суб'єктів інноваційної активності, здатної реалізувати інноваційну стратегію конкурентоспроможності регіону. Усунення обструкцій у процесах комерціалізації інновацій.	Розробка моделі інноваційної активності в регіоні. Формування регіональної системи підтримки ІП. Визначення системи управління інноваційним розвитком регіону як стратегічного завдання побудови регіональної конкурентоспроможності

Продовження таблиці 3.1

Інтегрально-параметральний	Адаптування регіональної економічної системи до умов, які підвищують рівень інноваційної сприйнятливості та забезпечать розвиток інноваційного потенціалу	Формування здатності до управління процесами; людського потенціалу регіональної економіки до роботи в інноваційній економіці; техніко-технологічної бази регіону до перманентної реінтеграції з інноваційними технічними та технологічними нововведеннями
Політичні	Формування майбутнього нації, яке буде націлене на креативність та інноваційне підприємництво, що сприятиме утворенню якісно нового стилю життя	1. Розробити стратегію інноваційного розвитку Закарпаття. 2. Розробити та впровадити політику підтримки інноваційної освіти в регіоні. 3. Розробити та впровадити регіональну політику консолідації науки, вищої школи та ІП в регіоні
Інформаційний	Формування системи спостереження, обробки та диверсифікації інформації про потенційні або реальні нові ідеї, стан їх розробки та комерціалізації	1. Розробити мережу інформаційного забезпечення ІП. 2. Сформувати кадровий потенціал інформаційної мережі
Маркетинговий	Побудувати систему регіонального маркетингу, спрямовану на просування регіону як сучасного інноваційного майданчика з відповідною інфраструктурою та правилами інноваційної активності	Розробити стратегію регіонального маркетингу. Трансформувати регіон у центр науково-експозиційного туризму, що сформує імідж інноваційно активного регіону. Створити бренд регіону як інноваційно привабливого регіонального центру.
Контролінговий	Забезпечити регіональний менеджмент аналітичними та прогнозними даними для прийняття стратегічних рішень у сфері активізації інноваційного підприємництва	Створити центр стратегічного аналізу інноваційних процесів у регіоні, країні, світі. Розробити сучасну методологію стратегічного аналізу перспектив розвитку інноваційного підприємництва.

Механізм підтримки інноваційного підприємництва функціонує в певних умовах, конкретній регіональній культурі, що може створювати додаткові імпульси підтримки інноваційного духу регіону. Атмосферу інноваційної активності та правила гри при її впровадженні визначає *інноваційна культура*.

Складові механізму, які діють у сфері науки, економіки, виробництва та розподілу, суттєвим чином залежать від культури, яка панує в тому чи іншому регіональному суспільстві. Культура становить собою «бульйон», в якому

проростають, проявляються нові або трансформуються вже існуючі ідеї та способи їх комерціалізації. Інноваційна культура є середовище, в якому функціонують механізми, і від її наповнення, ступеня інноваційної спрямованості залежить їх ефективність.

На наш погляд, інноваційна культура Закарпаття як регіону з інноваційною стратегією розвитку складається з елементів, які повинні бути присутні на всіх її рівнях та етапах, і це відображено на рис 3.2.

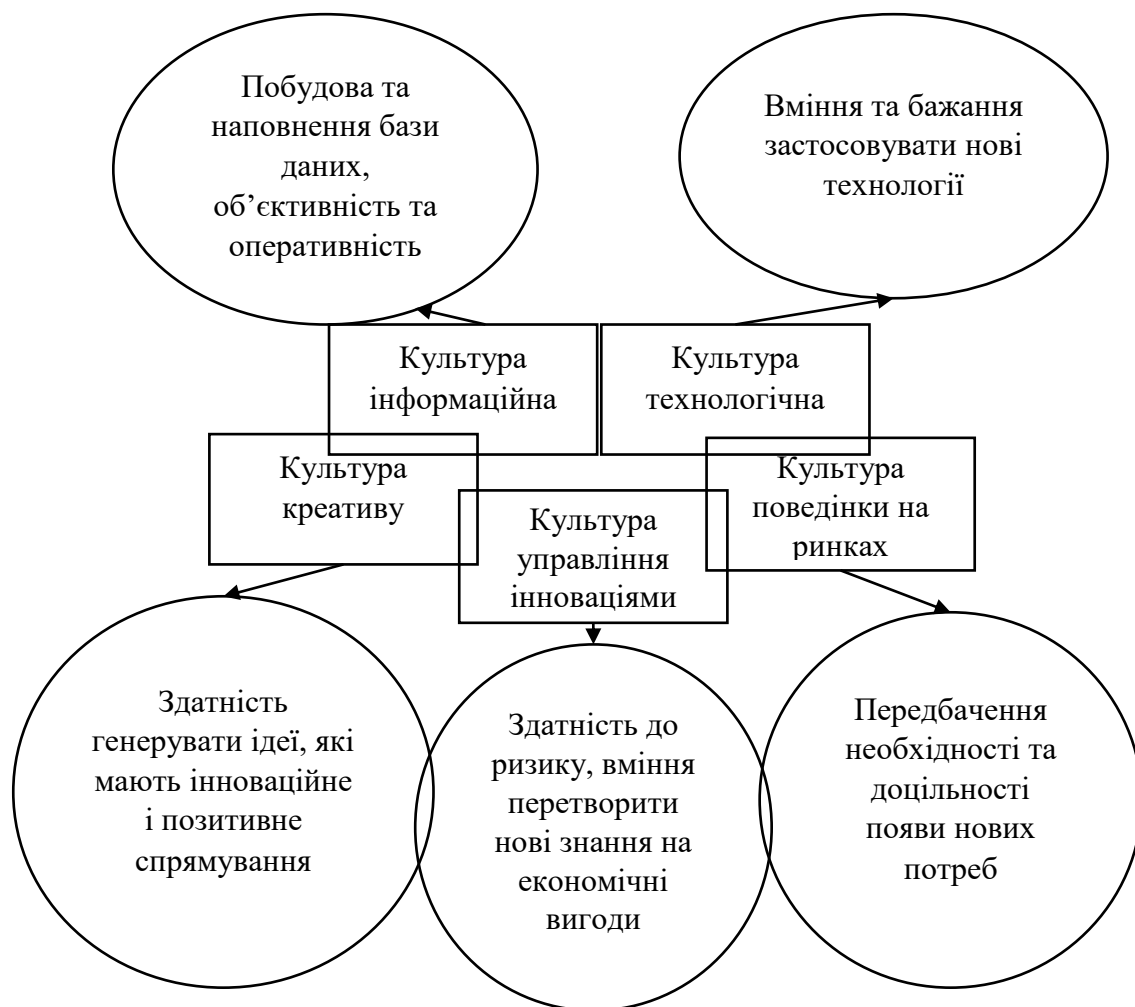

Рис. 3.2. П'ять «К» інноваційної культури Закарпатського регіону[120]

Інноваційна культура потребує адекватного середовища.

Формування культурного середовища будь-якого спрямування (в нашому дослідженні – середовища інноваційної культури Закарпатської області) є тривалим процесом, що вимагає багато інтелектуальних, економічних та організаційних ресурсів. Крім цього, на таке формування впливає широке коло факторів як

поточного, так і стратегічного характеру, врахування яких стратегічним менеджментом регіонального розвитку Закарпатської області може прискорити цей процес. До таких факторів віднесено:

1. Стратегічну спрямованість регіональної економіки, її наявність або відсутність. Формування культурного середовища Закарпаття повинно бути частиною стратегії розвитку регіону, адже, крім прямих зусиль на створення певної культури, результат залежатиме від опосередкованого впливу інших напрямів реалізації стратегії, що створює комплементарний ефект. Так, формування кадрового потенціалу регіону, перебудова вищої освіти відповідно до стратегічних регіональних вимог також сприяє формуванню інноваційної культури.

2. Економічний стан регіону як фактор формування інноваційної культури дозволяє фінансувати певні заходи з формування культурного середовища. Крім цього, розвиток економіки доводить, що конкурентні переваги в сучасному світі неможливі без інновацій, які будуть більш продуктивними в певному оточенні. Зростання економіки Закарпаття також збільшує доходи населення, а це виступає основою розвитку потреб, формування нових мотивацій, задоволення яких неможливо без інновацій.

3. Географічне розміщення Закарпатської області, близькість території до інноваційно активних європейських країн активізує обміни на регіональному, корпоративному, професійному, діловому, науковому, особистому рівнях, що також слугує трансферу знань та культури.

4. Культурна спадщина, традиції, норми поведінки в процесі економічної діяльності, соціального життя значною мірою приводять до свідомого розуміння інтересів та способів їх задоволення. Чим багатша культурна спадщина, тим різноманітніші інтереси ділових кіл, адміністрації та резидентів регіону, тим ширші їх потреби у розвитку регіону та саморозвитку. Традиційна культура є тим фундаментом, на якому формується здатність та прагнення до креативу, творчості, опанування нових знань, бажання пізнати інші культури та традиції, визначити доцільність та можливість їх застосування в регіональному соціумі.

5. Наступним фактором виокремлено соціокультурні процеси, що проходять у регіоні і збільшують культурну активність регіонального населення та бізнесу. До них відносимо посилення матеріальної бази культури та креативної індустрії, підвищення творчої активності, впровадження різноманітних заходів, які інтегрують туризм, креативні індустрії, торгівлю, готельний та ресторанний бізнес у регіоні. Прикладом є фестивалі, якими славиться Закарпаття, вони діють як інтегровані форми культурно-економічної та соціальної активності, що приваблюють мешканців інших областей і тим самим свідчать про підвищення іміджу регіону, просувають як традиційну продукцію, так і новинки, інноваційні товари для України та Закарпаття. Розвиток різноманітних заходів створює умови для подальшого формування унікального регіонального середовища, в тому числі й інноваційної його складової.

Вказані фактори свідчать про широту інтересів різних суб'єктів та об'єктів культурних процесів і учасників формування культурного середовища, що вимагає продуманої культурної стратегії.

У процесі формування культурного середовища Закарпатської області з глибоким інноваційним контекстом рекомендовано враховувати такі виклики:

- помилки у просторовому управлінні об'єктами культури, коли їх концентрація на обмеженій території спричиняє її перевантаження. Рекомендовано виділяти території під об'єкти культури, що будуються та мають інноваційну спрямованість, з урахуванням туристичної та місцевої соціальної інфраструктури;

- можливі конфлікти інтересів між резидентами і туристичним або рекреаційним бізнесом Закарпаття щодо збереження навколишнього середовища, культурної спадщини. Це породжує загрози в умовах «over», про що свідчить досвід туристично розвинених міст та регіонів;

- впровадження інноваційних технологій саме в туризмі та культурних індустріях (наприклад, peer-2-peer) приводить до зниження дохідності та ефективності організованих суб'єктів туристичної та готельної сфер через втрату клієнтів.

Формування культурного середовища Закарпаття буде раціональним за умови комбінування інноваційної, культурної, природної, індустріальної та соціальної його

складових. Інноваційний вектор повинен пронизувати всі сторони культурного життя регіону, але не подавляти інші напрями розвитку культури та культурного середовища області. Як відмічено вище, всі напрями формування культурного середовища повинні слугувати одній цілі та знайти реалізацію в межах стратегічного управління регіоном у цілому. Виходячи з цього, напрямками створення інноваційного культурного середовища в Закарпатті можуть бути;

- Інтеграція інноваційної, соціокультурної та економічної складових як основи забезпечення високого рівня та якості життя населення та умов ведення бізнесу.
- Застосування сучасних інноваційних технологій у формуванні якості міських та регіональних середовищ.
- Підтримання існуючих культурних традицій, культурної спадщини та їх пропаганда із застосуванням сучасних інноваційних технологій (формування віртуальних експозицій закарпатських художників, віртуальної трупи обласного театру, етнографічного музею й т.д.).
- Розширення можливостей доступу до культурних цінностей людей з низькими доходами та фізичною обмеженістю.
- Можливості «нічного туризму та культури», які вже активно експлуатуються в різних країнах Європи. Цей вид культурної активності (ніч у музеях, нічна концертна діяльність, нічні фестивалі й т.п.) розвантажує інфраструктуру міста, створює додаткові робочі місця, збільшує доходи та надходження у міську та регіональну казну.
- Активізація взаємодії між традиційними культурними закладами та інноваційно орієнтованими підприємцями, що слугуватиме появі нових ідей та можливостей їх реалізації.

3.2. Алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатській області

Інноваційне підприємництво в сучасних умовах являє собою життєве необхідне явище, розвиток якого є стратегічною регіональною метою. Активізація

інноваційного підприємництва виступає важливим чинником формування високого рівня конкурентоспроможності регіону, імпульсом з багатовекторним та мультиплікативним ефектом: збільшує ВРП, забезпечує розвиток виробничої та торговельної сфер, поліпшує інвестиційну привабливість регіону, формує його імідж як регіону з інноваційними перспективами, розвиває ринок освітніх послуг. Одночасно підвищує якість освіти в регіоні через формування специфічних кадрових потреб, обумовлює необхідність створення інфраструктури відтворення висококваліфікованої робочої сили, формує певну регіональну культуру, змінює якість життя.

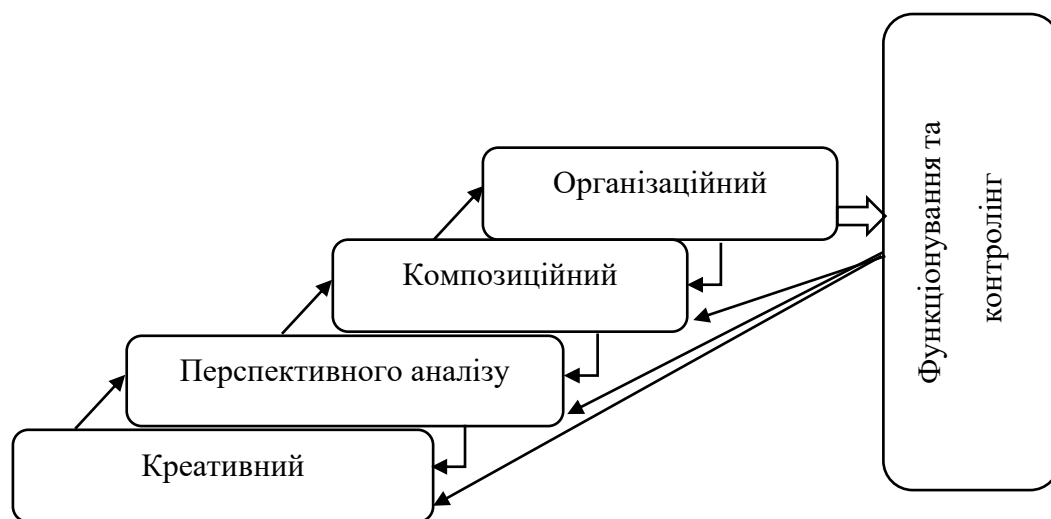
Для створення відповідних умов функціонування інноваційного підприємництва існує широке коло методів та важелів на різних рівнях економіки, але в умовах Закарпаття, як свідчать результати проведеного аналізу, методи, механізми та суб'єкти інноваційної сфери повинні отримати підтримку на системній основі, яка забезпечує побудову платформи розвитку. В якості такої платформи рекомендовано створити систему підтримки інноваційного підприємництва (СПП) в Закарпатській області.

СПП Закарпаття як платформа й одночасно каталізатор інноваційних процесів у регіоні спрямована на забезпечення функціонування середовища, в якому ефективно та взаємоузгоджено будуть діяти механізми підтримки інноваційної підприємницької активності, спрямованої на розвиток регіональної економіки та формування її конкурентних переваг.

Алгоритм створення СПП Закарпаття [193] представлено на рис. 3.3. Він передбачає:

1. Етап креативної філософії формування СПП Закарпаття. На цьому етапі відбувається визначення загальної ідеї та формування методологічних основ функціонування (мети СПП, принципів та завдань її створення та функціонування). Стадія креативної філософії дозволяє зрозуміти місце регіону в системі національних та глобальних відносин, розгорнути дискусію в регіональному соціумі щодо визначення перспектив регіонального розвитку. На цьому етапі здійснюється одна з базових функцій стратегічного управління економічними

системами – цілепокладання, яка формує вектори та орієнтири довгострокового функціонування організаційної структури.

**Рис. 3.3. Етапи формування СПП Закарпатської області
(складено автором)**

2. На другому етапі проводиться стратегічний аналіз можливих компонентів СПП Закарпаття з їх функціями та місцем в архітектурі системи підтримки. Виявляються основні фактори зовнішнього середовища системи та внутрішні чинники, які можуть здійснити суттєвий вплив на систему та її поведінку. Проводиться позиціювання регіону щодо його інноваційного потенціалу як базового елементу СПП. Особливого значення на цьому етапі набуває каузально-індукційний аналіз [200], який визначає можливі наслідки певних функцій у роботі СПП. Причино-наслідковий аналіз «ґрунтується на формально-логічному висновку, який дає можливість одержати загальний висновок на основі окремих фактів. При застосуванні каузальної індукції можуть мати місце ефекти подібності, специфічності та ін., які дозволяють забезпечити аналітиків сучасним інструментарієм економічної оцінки господарських явищ»[202]. Причино-наслідковий аналіз у сукупності з іншими методами стратегічного дослідження (SPACE-, PEST-, SWOT-analysis) дозволяє на цьому етапі виявити ключові аспекти інноваційного підприємництва та базові елементи СПП. Стратегічний аналіз сприяє окресленню можливостей та обмежень, сильних та слабких сторін інноваційного підприємництва в регіоні. Залежно від вибору методу аналізу існує можливість

визначення політичних, технологічних, економічних і соціальних факторів та їх вплив на інноваційне підприємництво в Закарпатті.

3. Стадія композиції системи. В процесі проєктування СППІ Закарпаття як достатньо складної системи доцільно використати модульний метод. Модуль являє собою групу елементів системи або окремих її елементів, що характеризуються наявністю власних, притаманних лише цьому модулю входів та виходів. Модуль також характеризується ознакою цілісності. Взаємодію модулів показано на рис.3.4.

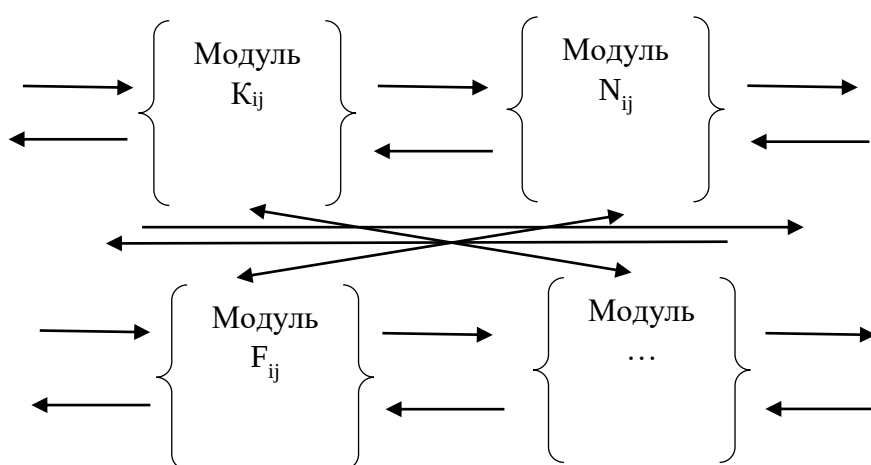

Рис. 3.4. Модульна конфігурація системи підтримки інноваційного підприємництва Закарпатської області (складено автором)
i – позиціонування, j – функції

Для СППІ Закарпаття рекомендовано такі модулі як:

- інформаційно-консалтинговий (з функціями інформаційної та консалтингової підтримки інноваційного підприємництва);

- фінансовий (функцією є фінансовий супровід інноваційного підприємництва);

- науковий (формує наукову базу майбутніх інновацій);

- кадровий (забезпечує функціонування відповідного сегменту регіонального ринку праці та його адекватність потребам інноваційного підприємництва);

- маркетинговий (завданням модуля є формування іміджу регіону та просування продукції регіонального інноваційного підприємництва на національному та світовому ринках);

- інституційний (відповідальний за норми взаємовідносин між модулями, а також з регіональним оточенням, інноваційну культуру, довіру між суб'єктами інноваційної активності та їх контрагентами з інших сфер);

- контролінговий (виконує функції аналізу проблем та перспектив регіонального інноваційного підприємництва, забезпечуючи при цьому систему підтримки інформацією для прийняття адекватних стратегічних управлінських рішень).

4. Фаза організації становила найбільш важливий етап через те, що саме від практичних організаційних дій залежить якість функціонування системи. Функція організації полягає в окресленні внутрішніх інституційних норм СПП та їх узгодження з інституційними нормами регіонального та національного рівнів. Встановлюється координація дій та ефектів модулів СПП. Формується культура взаємовідносин як частина регіональної культури підтримки інновацій. Важливою складовою є впровадження довіри, яка набуває економічного сенсу та певних управлінських якостей. Довіра знижує рівень трансакційних витрат, що є одним зі способів керування ризиками інноваційної діяльності. Крім цього, довіра сприяє скороченню часу узгодження договорів, слугує методом профілактики конфліктів та досягнення консенсусу в процесі договірної діяльності, що суттєво зменшує час на підготовку та прийняття управлінських рішень.

5. Етап функціонування та контролінгу доцільно виділяти з метою підкреслення необхідності фідбеку СПП та окреслення функцій і методів контролінгу, який надає інформацію про роботу системи і забезпечує менеджмент даними про виконання управлінських рішень. На етапі функціонування особливого звучання набуває інформаційна система, яка не лише містить мережу, а й забезпечує учасників системи повною та своєчасною інформацією.

СПП Закарпаття базується на дотриманні імперативів, серед яких можна виокремити три групи (рис.3.5.):

Рис. 3.5. Імперативи формування та функціонування СППІ Закарпаття (складено автором)

А. Стратегічні, тобто такі, що забезпечують реалізацію мети створення та функціонування СППІ, а також характеризують її взаємодію з суб'єктами інноваційного підприємництва та поведінку в навколишньому оточенні.

Б. Системні, що сприяють роботі всій СППІ та її елементів. Необхідність дотримання цих принципів обумовлена методологічним вибором системного підходу до підтримки інноваційного підприємництва, в межах якого сама система становить живий організм, діяльність якого залежить від узгодженої роботи всіх складових.

В. Принципи, які визначають якість оперативного функціонування СПП Закарпаття (ефективність, оптимальність, динамічність).

До першої групи принципів функціонування СПП віднесено такі:

1. Врахування трендів інтернаціоналізації та глобалізації економічних, науково-дослідних, виробничих та інших процесів. Глобалізація та інтернаціоналізація захоплюють мезорівень через участь у світовому, національному та регіональному поділі праці, активізації експортно-імпортних операцій, науковому та освітньому обміні з іншими регіонами та країнами, демографічній політиці і т.п. Найбільш явно глобалізація та інтернаціоналізація проявляються у створенні транснаціональних корпорацій, які суттєвим чином змінюють господарське середовище регіону та сприяють розвитку інноваційного поля регіональної економіки.

2. Транспарентність результатів та демократичність роботи СПП Закарпаття, що передбачає:

- а) можливість отримання підтримки всіма підприємцями;
- б) доступність інформації про механізм роботи СПП та її результати;
- в) відкритість повної наявної інформації для потенційних та дійсних інвесторів про умови і рух вкладених коштів.

3. Спрямованість функціонування СПП Закарпаття на сталий розвиток регіону, сільських територій [118], [137], [138], збереження екологічного середовища та його якісне відтворення в процесі господарської діяльності.

Група принципів, що забезпечують системність підходу до підтримки інноваційного підприємництва, включає:

Емерджентність. Цей принцип означає, що СПП Закарпаття є цілісною структурою, має такі якості, що відсутні у її елементів. Саме емерджентність як базова якість системи дозволяє узгодити різноманітні функції механізмів, методів, суб'єктів інноваційного підприємництва та, об'єднавши їх, надати системі нових власних ознак.

Холізм. Вказана якісна сутність системи також означає цілісність, але у співвідношенні цілої системи до її елементів. Відповідно до принципу холізму СПП

є первинною до її складових, визначає напрями, методи, механізми та їх спрямування на користь загальній системі підтримки.

Диференціація – здатність системи розширювати діапазон елементів та функцій, що дозволяє подолати умови та фактори виникнення можливих протиріч, опортунізму та конфліктів і забезпечити гнучкість системи, її адаптивність до змін навколишнього середовища.

4. Лабільність як системний принцип означає рухливість функцій елементів системи підтримки інноваційного підприємництва при утриманні нею стійкості її структурної архітекτονіки.

5. Принцип ієрархічності в контексті нашого дослідження стверджує: система складається з елементів, кожен з яких займає певну позицію та виконує певні функції, а також визначає місце системи в межах інших мегасистем.

6. Принцип аутопоезису. Цей термін означає систему, яка самобудується, самовідтворюється, сама себе забезпечує. Вперше поняття було запропоновано в 1972 р. біологами У. Матураною і Ф. Варелою «для позначення організованих механізмів, які мають систему процесів виробництва поєднаних компонентів, улаштованих таким чином, що вони виробляють компоненти, які: 1) породжують процеси (зв'язки) виробництва, які вони виробляють через постійні взаємодії і трансформації, і 2) являють собою механізм як єдність у фізичному просторі. При цьому аутопоезис розуміється не просто як самовідтворення, а відтворення системою чогось нового. Таким чином, система є своїм власним витвором»[97]. Як принцип дії СПП аутопоезис дозволяє, по-перше, окреслити основні процеси в межах системи, що забезпечують її трансформацію; по-друге, виявити наслідки впливу зовнішнього середовища на систему або на її модулі та прогнозувати можливі моделі самовідтворення системи. Фахівці у сфері системного аналізу вважають, що, використовуючи аутопоезис, «реакцію системи можна розкласти на дві складові: структурні зміни у відповідності з природою системи; нелінійні зміни організаційної моделі»[180].

Для СПП цей принцип має життєво важливе значення через її сутність та завдання. В теорії У. Матурани і Ф. Варели головним лейтмотивом виступає

ототожнення процесу пізнання з процесом життя. «Визначальною характеристикою аутопоетичних систем є те, що вони зазнають безперервні структурні зміни, при цьому зберігаючи павутиноподібну організаційну модель. Компоненти мережі постійно породжують і перетворюють один одного, і відбувається це двома різними шляхами. Перший тип структурних змін – самовідновлення. Кожен живий організм постійно оновлює себе в міру того, як його клітини, ділячись, вибудовують нові структури, а тканини й органи безперервно і циклічно оновлюють свій клітинний склад. Але, незважаючи на ці безперервні зміни, організм зберігає свою сукупну своєрідність, або організаційний патерн»[97].

Дотримання вказаних системних принципів СПП Закарпаття: а) надає можливість описати її на етапі проектування як саму систему з елементами та функціями, що забезпечують досягнення мети; б) визначити СПП як елемент системи більш високого порядку з взаємовідносинами між ними та перспективами цих взаємовідносин; в) показати обернений зв'язок, відсутність якого створює обструкції управлінню системою, гальмує прийняття рішень та знижує ефективність управління системою підтримки.

Третя група принципів визначає основи оперативної діяльності СПП, успішність та цілеспрямованість її функціонування. Базовими принципами оперативного функціонування СПП Закарпатської області виділено такі:

1. Ефективність. Як принцип ефективність є класичним орієнтиром економічної системи будь-якого рівня та сфери діяльності, і в контексті цього дослідження означає спрямованість роботи системи на отримання найкращих результатів при мінімізації витрат. Ефективність також можна розглядати як перевищення цінності результатів (у широкому сенсі) над цінностями витрат та зусиль, спрямованих на досягнення результату. Основними закономірностями ефективного функціонування системи виділено такі. По-перше, зростання значення, ролі людського потенціалу у забезпеченні цілі функціонування СПП. По-друге, організаційний рефреймінг, у процесі якого відбувається відмирання неефективних елементів та формування нових, необхідних для забезпечення подальшого розвитку системи. Ці дві закономірності працюють у взаємодії: без відповідного людського

потенціалу організаційна структура перетворюється на формальність, а людський фактор без організації не забезпечить ефективне функціонування системи.

2. Оптимальність являє собою вибір найкращого в певних умовах варіанту функціонування. Закономірностями, в межах яких реалізується принцип оптимальності СПП, є ситуаційність (оптимальність залежить від вибору критерію оптимальності, внутрішніх та зовнішніх умов функціонування системи); висока імовірність конфлікту інтересів учасників системи підтримки інноваційного підприємництва у сфері прийняття рішень, організаційній, фінансовій.

3. Динамічність стає принципом через її значимість у функціонуванні системи. Динамічність має широкий діапазон смислів, але найбільш адекватним є підхід, у межах якого це явище розглядається як функціональна залежність стану системи від часу. В економічному полі динамічність залежить не лише від часу, але й від зусиль учасників економічних дій та багатьох інших факторів, які необхідно досліджувати в процесі функціонування системи і які забезпечують її перехід на більш високий рівень розвитку. Тому в контексті цього дослідження динамічність як принцип функціонування системи означає її оперативну здатність до змін, як внутрішніх, так і зовнішніх, сенсових та контурних трансформацій; гнучкість та еластичність. Динамічність також передбачає здатність системи до зміни цілей, вимог до функціонування системи, способів реалізації цілі та завдань. Динамічність реалізується під впливом закономірного спрямування системи на гармонізацію форми й змісту, що може надавати СПП як переваги, так і обструкції в процесі розвитку.

Моделювання СПП Закарпатської області передбачає окреслення основних її функцій. Проектування функцій СПП є складним завданням через багатоваріантність визначення сутності, адекватності та спрямованості дій системи. Ця складність обумовлена тим, що функція є проявом суті, якості самої системи. Виконувати певний набір функцій може лише система, елементи якої мають для цього компетенції та потенціал, Крім того, функції здійснюються в процесі взаємодії системи із зовнішнім оточенням, яке створює «ландшафт» простору поведінки системи, а відповідно умови для реалізації тих чи інших функцій. Так, інноваційне

підприємництво в країнах, де розвинені фундаментальні науки (США, Німеччина і т.д.) виконує функції, які мають більш широкий діапазон, ніж інноваційне підприємництво у Гонконгу. Це пов'язано з тим, що інноваційна система азійської країни оминає цикл фундаментальних ідей і країна використовує адаптивні стратегії інноваційної активності. Середовище інноваційного підприємництва в Україні та її регіонах, як і політика центру стосовно підтримки інноваційної активності в регіонах, ще остаточно не сформовані, а це створює складності при визначенні функцій регіональних систем підтримки підприємництва і вимагає в нашому дослідженні обмежитися лише такими, що мають можливість реалізуватися в сучасних умовах господарювання. Експозицію функцій СПП запропоновано на рис.3.6.

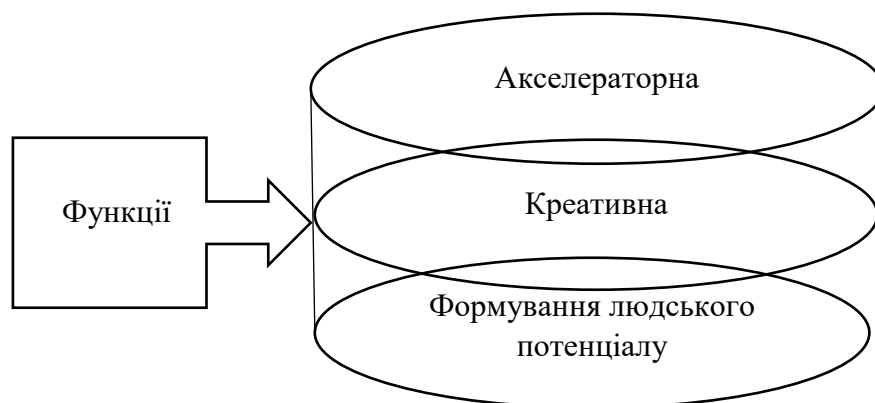

Рис. 3.6. Основні функції СПП Закарпатської області (складено автором)

1. *Акселераторна функція*, в процесі якої інноваційне підприємництво Закарпаття отримує імпульси розвитку за допомогою різноманітних методів: менторство, науково-дослідні та економіко-маркетингові експертизи й консалтинг, навчання та формування кадрового потенціалу для здійснення зазначеного підприємництва. Найбільш ефективно ця функція може проявитися через механізм дії бізнес-акселераторів (інститутів підтримки стартапів), який активно впроваджується в США і має перспективи застосування в регіонах України.

Акселераторна функція вимагає застосування в процесі впровадження системи та її функціонування механізмів та методів стратегічного контролінгу. Контролінг на практиці, що вже було підкреслено, включає поєднання аналізу і

планування, які в сукупності дозволяють розкрити ретроспективу господарської діяльності економічного гравця, а також на основі екстраполяції трендів та ситуаційного аналізу оцінити можливі варіанти майбутнього розвитку.

2. *Креативна функція*, що означає дії, спрямовані на розвиток системи чи її елементів на основі новацій. Творчість як вид діяльності спрямована на відкриття, створення нового, не існуючого раніше. В результаті креативної активності створюється нова якість, що трансформує сферу, в якій відбувається креатив, надавши їй нові перспективи подальшого розвитку. Спрямованість креативної функції достатньо широка: креативна діяльність може творити нові знання, що приводить до наукового відкриття; через відкриття креатив створює нове благо; через художню діяльність – новий естетичний продукт і т.д.

Креативна функція системи підтримки інноваційного підприємництва може бути розглянута з таких ракурсів:

- як створення матеріальних та духовних цінностей (тобто аксіологічний погляд, у межах якого нове визначається як цінність з її змістом та зв'язками з іншими цінностями – функція системи допомагає знайти відповідь, чи є цінністю ця інновація і як нова цінність вкладається в систему вже існуючих);

- як форма саморозвитку суб'єктів інноваційної активності. З цієї точки зору функція креативу СПП становить набір акцій, що сприяють отриманню суб'єктами системи нових якостей, творчих, виробничих та економічних можливостей;

- як евристичні дії. В цьому разі креатив формує тригери подальшої активізації мислення. Під евристикою, наукою, що досліджує евристичні дії, розуміють сукупність прийомів і методів, що полегшують і спрощують вирішення пізнавальних, конструктивних, практичних завдань[191]. СПП Закарпаття створює атмосферу, в якій заходи інтелектуальної активізації наукової творчості ті практичних новацій спрямовані «на усунення так званої психологічної інерції мислення, що перешкоджає знаходженню винахідницьких рішень і нових бізнес-ідей, що заважає більш всебічному розгляду проблеми. Ці методи дозволяють значно збільшити число висунутих ідей і підвищують продуктивність цього процесу»[110]. СПП Закарпаття може застосовувати евристичні методи в ході

інноваційних експериментів. Останній «являє собою можливість діагностики новації пробним нововведенням... Евристика такого виду експерименту проявляється в його діагностичній ролі, що дозволяє виявити можливі проблеми, пов'язані із здійсненням нововведення, а саме: ступінь адекватності нововведення і середовища його реалізації, оцінку його ефективності. Результати інноваційного експерименту дають можливість ситуаційного коригуючого впливу на структуру нововведення, проєкт його реалізації і прийняття рішення про подальше тиражування нововведення»[98];

- пізнавальний ракурс – креативна функція забезпечує механізм опанування наявних знань у межах СПП Закарпаття та їх трансформацію, розширення чи формування нових важелів продукування нових знань.

3. *Формування людського потенціалу інноваційного підприємництва*, його кадрової основи. Україна вже має у сфері ІТ хороші результати. Так, за даними І. Єгорова, «Україна займає 4-е місце в світі за кількістю сертифікованих ІТ-спеціалістів (після США, Індії та Росії), входить в топ-30 локацій замовлень на розробку програмного забезпечення. За різними оцінками, більше 2/3 українських компаній у своїй роботі користуються Інтернетом. При цьому основними проблемами у сфері інформаційно-комунікаційних технологій є: тінізація ІТ-бізнесу, «сірі» схеми аутсорсингу (аутстафінгу); орієнтація не на кінцевий, «інтегрований» продукт, а на виконання окремих завдань зарубіжних замовників; виїзд за кордон фахівців, на підготовку яких держава витратила значні кошти»[69]. Функція СПП у сфері формування кадрового потенціалу діє в кількох напрямках на регіональному ринку праці. Перший – створює сферу працевлаштування висококваліфікованої та креативної робочої сили, тобто формує попит на певну якість праці, що активізує роботу всіх освітніх та кадрово орієнтованих регіональних структур. Другий – створює попит на висококваліфіковану робочу силу збільшує її ціну, що безумовно впливає на рівень оплати праці. Третій – через формування попиту на якісну робочу силу, Закарпаття стає привабливим регіоном для мобільних, творчих, високопрофесійних кадрів, що суттєво підвищує рівень конкурентоспроможності регіону.

Функція розвитку кадрового потенціалу СПП реалізується через систему компетенцій. Компетенція розуміється як «сукупність знань, умінь, навичок, що базуються на психофізіологічних особливостях і ціннісно-сміслових установках особистості, які під впливом внутрішніх і зовнішніх мотиваторів особистість готова застосовувати і здатна продемонструвати найкращий спосіб ефективного досягнення цілей і завдань у професійній сфері діяльності»[126]. Компетенція стає ключовою конкурентною перевагою в умовах інноваційної спрямованості економічного гравця через її сутність. Як вважає Н. Ю. Пряткіна, «інноваційні компетенції припускають вироблення адекватного ставлення до нововведення, до ситуації невідомості, вміння швидко реагувати і приймати грамотні рішення на випередження, здатність до безперервної освіти, вдосконалення, професійної мобільності, до критичного мислення, креативності і підприємливості, вміння працювати самостійно і в команді, готовність і здатність працювати в конкурентному середовищі»[144].

Кадровий потенціал СПП Закарпатської області має певні відмінності регіонального характеру, які надають стратегічні конкурентні переваги порівняно з більшістю регіонів України:

по-перше, близькість кордонів з країнами ЄС створює умови для трудової міграції, внаслідок чого працівники Закарпаття опановують знання та навички користування сучасними технологіями, якими збагачують закарпатський бізнес при поверненні в регіон;

по-друге, прикордонна співпраця, яка фінансується міжнародними регіональними організаціями (наприклад Вишеградською четвіркою), створює професійні та людські контакти, що сприяють обміну знаннями та підвищують якість людського потенціалу регіону;

по-третє, велику роль у формуванні відповідного кадрового потенціалу регіональної економіки відіграє Ужгородський національний університет, освітня діяльність якого проходить за активної співпраці з провідними закордонними навчальними закладами, що дозволяє забезпечити європейський рівень знань випускників.

Всі ці чинники створюють передумови для формування інноваційної культури як ознаки середовища, в якому формується та функціонує кадровий потенціал СПП Закарпаття. Крім цього, кадровий потенціал СПП Закарпаття опановує компетенції, необхідні для здійснення праці в системі СПП. Формування компетенцій у сфері інноваційної діяльності рекомендовано здійснювати в системі, базуючи дії на спіралі знань, яка запропонована японськими науковцями Хіротака Такеучі та Ікуджіро Нонака. Дослідники вважають, що створення нового знання є безперервним процесом взаємодії неявного та явного знань через різні форми трансформації[127]. Схему трансформації знань показано на рис. 3.7.

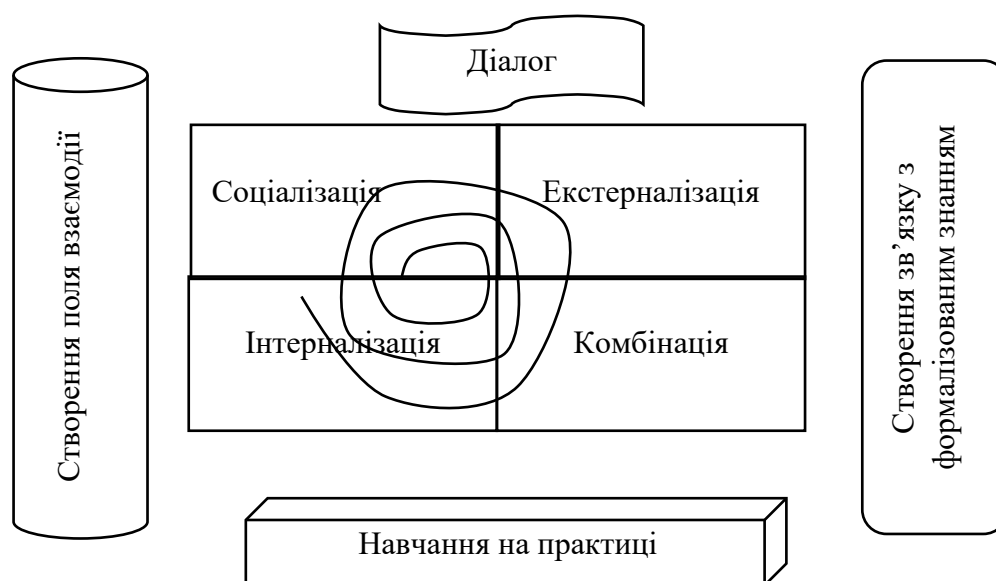

Рис. 3.7. Спіраль знань за Хіротака Такеучі та Ікуджіро Нонака [127], рекомендована до впровадження в СПП Закарпаття

Японські дослідники виділили чотири фази трансформації знань, які рекомендовано застосовувати в процесі інноваційної діяльності в Закарпатті.

На першій фазі, що отримала назву соціалізації, відбувається перехід неявного знання в інше неявне. У дослідника, новатора, управлінця на основі його досвіду та накопичених у попередній діяльності знань формуються нові знання. Саме на цій стадії виникають нові ідеї, зароджуються концепції, відкриття. В системі підтримки інноваційної діяльності спеціалізація відбувається серед новаторів, сконцентрована у науково-дослідних організаціях або в ідеях створення стартапів.

На стадії екстерналізації сформоване на попередньому етапі неявне знання перетворюється в явне. Формується, наприклад, теорія або окреслюються принципи,

які вже оформлюються у певному науковому або практичному форматі. Наприклад, проєктування СПП як нової ідеї відбувається на стадії екстерналізації. В межах системи екстерналізація знань може проходити у сфері креативних підрозділів, де новим ідеям надається науково-практичний опис.

У процесі комбінації явне знання переходить в явне. Відбувається оприлюднення теорій, патентування відкриття або розробки й т.д. У межах системи ця стадія охоплює проведення конференцій, круглих столів, методів мозкового штурму і т.п.

І на останньому етапі відбувається перехід явного в неявне внаслідок аналізу, дослідження, накопичення інформації, оприлюднення концептів та теорій. Тобто отримані раніше знання переходять у підсвідомість і спонукають до етапу соціалізації.

Соціалізація й екстерналізація відбуваються в умовах діалогу, який доцільно організувати в межах СПП за прикладом Кремнієвої долини.

Екстерналізація та комбінація – процес передачі знань, узгодження з існуючими теоріями, методиками, знаннями. Ці стадії характерні для консалтингової складової як елементу СПП. Комбінація і інтерналізація найбільш яскраво проходять у процесі впровадження знань у практику (функція інноваційних підприємств) та навчання на практиці (завдання кадрового забезпечення СПП).

Інтерналізація та соціалізація створюють поле взаємодії знань та їх носіїв. Поле взаємодії – це поле функціонування проєктної команди, що створює нові знання, нові рішення. Японські науковці підсумували модель та її складові у такий спосіб: «Соціалізація, як правило, починається зі створення поля взаємодії. Це сприяє поширенню досвіду та інтелектуальних моделей співробітників. По-друге, екстерналізація ініціюється так званим діалогом або колективними роздумами, що відбувається з використанням відповідних метафор або аналогій, які допомагають членам команди висловити своє неформалізоване знання, оскільки в іншому випадку його створення було б пов'язано з великими труднощами. По-третє, комбінація включається утворенням зв'язків між щойно створеним і вже існуючим знанням, але належить іншим структурам організації. Таким чином, при більш

потужній комбінації створюється новий продукт, послуга або система управління. І нарешті, навчання на практиці стимулює інтерналізацію»[127].

Врахування такої методології управління знаннями та їх постійної трансформації дозволяє СПП більш чітко визначити функції кожного з модулів системи та обмежити їх повноваження, що є умовою узгодженості функціонування модулів та відсутності конфліктів інтересів.

Реалізація принципів, завдань та функцій системи підтримки інноваційного підприємництва залежить від проходження кожного з етапів запропонованого алгоритму, що в свою чергу вимагає окреслення завдань на кожному з них та визначення методів їх виконання.

Основні дії кожного етапу запропоновано в рекомендаціях, наведених у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Рекомендації з впровадження алгоритму формування СПП Закарпаття
(складено автором)**

Етап	Завдання	Методи виконання завдання
1. Креативний	1. Визначення та затвердження місії, завдань, функцій та принципів функціонування СПП. 2. Узгодження мети та принципів СПП з метою та принципами регіональної інноваційної політики в Закарпатській області. 3. Окреслення інституційно-організаційного контуру СПП, що відповідає меті та завданням СПП.	Декомпозиція та побудова дерева цілей
2. Перспективний аналіз	1. Проведення стратегічного аналізу функціонування СПП. 2. Визначення стратегії СПП. 3. Окреслення механізмів координації та взаємодії суб'єктів СПП з урахуванням інтересів та з метою запобігання конфліктів інтересів.	PEST-, SWOT-, SPACE-аналіз. Метод каузальної індукції
3. Композиційний	1. Проектування механізмів стимулювання міжсуб'єктної співпраці, підприємницьких інноваційних ініціатив. 2. Визначення методології оцінки результатів роботи СПП.	Функціонально-вартісний аналіз. Система збалансованих показників

Продовження таблиці 3.2

4. Організаційний	1. Кадрове забезпечення системи. 2. Розроблення методів фінансового супроводу СПП. 3. Моделювання Системи	Метод організаційного моделювання з визначенням оптимального ресурсного забезпечення, розподілом повноважень та відповідальності
5. Впровадження та функціонування	1. Дотримання принципів функціонування СПП. 2. Забезпечення синергетичних ефектів [194]	Стратегічний контролінг

З широкого кола методів стратегічного управління [196] в коло рекомендацій на різних етапах створення СПП Закарпатської області включено такі:

1. Декомпозиція та побудова дерева цілей. Дерево цілей являє собою метод прогностного аналізу, в межах якого виділяється основна (генеральна) мета СПП, відтак у структурованому вигляді будується система цілей та завдань, ієрархічно їй підпорядкованих. Для побудови дерева цілей СПП Закарпаття використовується декомпозиція, в межах якої виявляється структура мети, а далі – виявляються ланцюги її реалізації за допомогою вирішення завдань меншої складності та більш вузької орієнтації.

2. PEST-аналіз політичних, економічних, соціальних та технологічних аспектів функціонування СПП Закарпаття та можливостей стратегічного розвитку регіону на основі інноваційного підприємництва.

3. SWOT-аналіз – виявлення сильних та слабких сторін СПП, можливостей та загроз для функціонування системи.

4. SPACE -аналіз (Analysis of the Strategic Position and Action Evaluation). Для СПП Закарпаття відмічені «деякі з переваг методу: зрозуміла логіка; швидкість оцінки; можливість, яка передбачає визначення стратегічної позиції підприємства в цілому і тієї чи іншої сфери її діяльності; хороша візуальна презентація досягнутих

результатів; високий ступінь ясності та актуальності рекомендацій щодо оптимізації ходу дій»[35].

5. Каузальна індукція [208] дозволяє відслідкувати вплив окремих факторів на узагальнений результат дії системи. Каузальна індукція дає змогу більш повно описати функції системи та визначити, які є адекватними для конкретних умов дії СПП Закарпаття.

6. Функціонально вартісний аналіз передбачає дослідження функцій елементів (модулів) системи підтримки інноваційного підприємництва та їх взаємозв'язку з вартістю дій та результатів. На цьому етапі функціонально-вартісний аналіз дозволяє здійснити:

- визначення функціонального навантаження кожного модуля СПП;
- дослідження майбутніх результатів дії кожного модуля та системи в цілому;
- визначення вартості функціонування елементів (модулів) системи та кореляції результатів і витрат, що дозволяє виявити корисні функції та зайві функції системи та її модулів;
- визначення резервів підвищення ефективності функціонування системи.

7. Система збалансованих показників — це «система стратегічного управління організацією на підставі вимірювання та оцінки ефективності її діяльності за набором показників, підібраних таким чином, щоб врахувати всі суттєві (з точки зору стратегії) аспекти діяльності організації»[108]. В процесі дослідження діяльності СПП виділяють фінансову, клієнтську, процесну та кадрову складові аналізу.

8. Метод організаційного моделювання. Метод організаційного моделювання включає побудову матричних структур. Саме матриця дозволяє розширити функції учасника організації, надати свободу взаємодії з іншими учасниками системи, диверсифікувати методи управління системою.

9. Контролінг. Контролінг, як вже відмічалось, в класичному розумінні є функцією стратегічного управління. В цьому контексті контролінг розглянуто як інтеграцію методів аналізу, планування та прогнозування, які у взаємодії

забезпечують менеджмент СПП інформацією про стан, поведінку та тренди розвитку СПП. На основі результатів контролінгу визначаються слабкі сигнали, виявлення яких знижує імовірність та ступінь ризикованості, особливо у сфері інноваційної активності.

3.3. Експлікативне моделювання системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва Закарпаття

У процесі стратегічного управління його суб'єкти активно залучають у свій арсенал метод моделювання, суть якого полягає у відтворенні елементів, якостей, механізмів, принципів функціонування об'єкта за допомогою його інтелектуально сконструйованого дублікату – моделі. Специфіка цього методу полягає в тому, що від дозволяє на базі побудованого аналога виявити основні закономірності функціонування оригіналу та випробувати різні варіанти їх застосування. На етапі дослідження суті об'єкта та прогнозування його розвитку, у нашому дослідженні виступає система стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва (ССУРІП) [195]. Під нею розуміємо холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних елементів з певною внутрішньою структурою, що мають зв'язок з зовнішнім середовищем і забезпечують формування стратегічних конкурентних алфавітизмів регіональної економіки, сприяючи оптимальності її будови, ефективності функціонування елементів та всієї системи, раціональності інформаційних потоків.

Застосування моделювання в процесі створення ССУРІП сприяє:

1. Запобіганню зайвих витрат при створенні об'єкта без попереднього його моделювання. На етапі моделювання стратегічного управління інноваційним підприємництвом Закарпаття можливе віртуальне тестування різноманітних сценаріїв поведінки керуючої системи та різних стратегічних рішень на їх адекватність.

2. Визначенню найбільш ефективної архітектури моделі з оптимальним функціональним набором. Витрати на стратегічне управління повинні не перебільшувати ефект від його здійснення.

3. Діагностиці цілей об'єкта з точки зору їх реальності та перспективної спрямованості. У процесі діагностики цілі стратегічного управління інноваційним підприємництвом Закарпаття перевіряються за допомогою методів функціонально-цільового аналізу, який дозволяє узгодити цілі та функції й забезпечити оптимальну структуру об'єкта.

4. Проведенню проблемного аналізу об'єкта моделювання, тобто дослідженню імовірності виникнення та ступеня загроз тих чи інших проблем за допомогою декомпозиції проблем та їх наслідків.

5. Застосуванню прийому конверсиву, який розширює логіку пізнання об'єкта та різноманітність ідей у подальшій його будові. Логічний імператив «управління спрямовано на досягнення цілі» доповнюється конверсивним ракурсом «цілі визначають управління». Цей прийом розширює концептуальну базу моделювання та коло аналітичних інструментів, що застосовуються в процесі моделювання.

6. Пізнанню та відображенню каузальних зв'язків, що пояснює наявність тих чи інших складових, що становлять структуру моделі, та їх взаємодії.

Таким чином, результатом моделювання є модель, яка являє собою абстракцію, що відображає певні концептуальні уявлення про об'єкт та його основні властивості.

Проектування стратегічного управління інноваційним підприємництвом у Закарпатській області передбачає застосування експлікативної моделі, що пояснює необхідність тих чи інших складових як умови та причини розвитку об'єкта в процесі реалізації його стратегічної цілі. Пояснювальна модель застосовується для опису елементів об'єкта, їх завдань та дій у процесі функціонування останнього.

У процесі моделювання системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва як фактора регіональної конкурентоспроможності доцільно враховувати аспекти регіонального значення, розкриті в працях С.М. Мошака та ін.: «По-перше, зовнішнє середовище регіональної економічної системи ... стає у великій кількості ситуацій більш важливим фактором впливу на розвиток регіону, ніж внутрішня складова... По-друге, регіон розглядається як організаційна система, яка функціонує з метою побудови певної сукупності

конкурентних переваг...»[174]. Крім цього, сучасні дослідники стверджують, що «регіон у процесі стратегічного управління забезпечує не просто економічне зростання, а власну якісну зміну..., реагування на ...передбачення, попереджувальні дії...»[47].

Врахування вказаних рекомендацій у процесі моделювання ССУРП дозволяє підкреслити роль саме зовнішнього оточення, яке може створювати преференції або загрози для регіону через законодавство, регіональну політику, фіскальну систему і т.д. Другий чинник вимагає від закарпатського обласного менеджменту забезпечити в процесі моделювання узгодження інтересів всіх акторів економічної, соціальної та політичної складових життєдіяльності регіону. Як доведено в розділі 1 нашої роботи, конкурентоспроможність становить багатофакторне явище з поліваріантною формою поведінки учасників регіональної активності, виступає одночасно метою та інструментом територіального розвитку. Крім цього, конкурентоспроможність сама по собі може здійснювати багато впливів, особливо в контексті побудови інноваційного підприємництва. Не лише інновація або інноваційне підприємництво виступає конкурентною перевагою регіону, але й самі по собі конкурентні переваги можуть бути інноваційними. Наприклад, така конкурентна перевага, як освітньо-наукове регіональне суспільство з високим маркетинговим потенціалом, є новацією в межах регіонів України. Інноваційним за суттю може бути конкурентна регіональна перевага, що включає стратегію впровадження інноваційного підприємництва в регіоні на засадах аутсорсингу, який головним ресурсом використовує людський, освітньо-науковий та інноваційний потенціал не лише регіону, але й країни. Вказаний ланцюг доводить також, що конкурентний алфавітизм може служити імпульсом формування інших конкурентних позицій.

Через це, моделювання стратегічного управління інноваційним підприємництвом в Закарпатті враховуватиме ролі конкурентоспроможності в різноманітних економічних та управлінських ситуаціях: як мети розвитку, як потенціалу, як важелю розвитку регіону. Наявні конкурентні переваги в галузі інновацій та інноваційного підприємництва перетворюються у механізми та потенціал отримання додаткових конкурентних переваг.

Наступним завданням моделювання системи стратегічного управління інноваційним підприємництвом, яке впливає з вказаних вище особливостей, є врахування необхідності та можливості «власної зміни» регіону, потенціалу його трансформації та переходу на більш якісний рівень розвитку при застосуванні сучасних методів керування регіоном, його вітальними якостями. Фактично метою ССУРІП є не саме підприємництво, а ті нові якості, які опанує регіон у процесі посилення інноваційної активності. Це доводить необхідність розгляду ССУРІП як підсистеми стратегічного управління регіональним розвитком і забезпечує комплексність та системність розвитку регіону в цілому, здійснює синергійний ефект.

Моделювання системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в регіонах України та Закарпатті зокрема доцільно здійснювати на основі системного підходу, який передбачає розглядати ССУРІП як систему з її синергетичними та кібернетичними якостями та можливостями. Системний підхід дозволяє виявити наявність внутрішніх елементів та окреслити зовнішнє оточення, в якому відбувається управління розвитком інноваційного підприємництва, а також спосіб взаємодії та стан взаємовідносин як між елементами системи, так і з навколишнім середовищем. Іншими словами, системний підхід дозволяє виявити вхід, через який не лише ресурси надходять у систему, а й здійснюється вплив мегасистеми на цю систему та її елементи; вихід, що в свою чергу відкриває вікно впливу системи на навколишнє середовище. Вхід та вихід є умовами життєдіяльності та життєздатності відкритої системи, вони забезпечують її не лише ресурсами, а формують сенс дії системи – її роль як елементу мегасистеми. Це особливо важливо пам'ятати при моделюванні системи управління розвитком підприємництва через те, що воно виступає фактором конкурентоспроможності регіональної економіки, її невід'ємним елементом у сучасних умовах.

Генеральна функція системного підходу до ССУРІП у Закарпатській області, яку доцільно враховувати в процесі моделювання, спрямована на виявлення діалектики системи, пізнання її якостей та закономірностей функціонування. Системний підхід ставить у центр функціонування регіональної системи її мету та

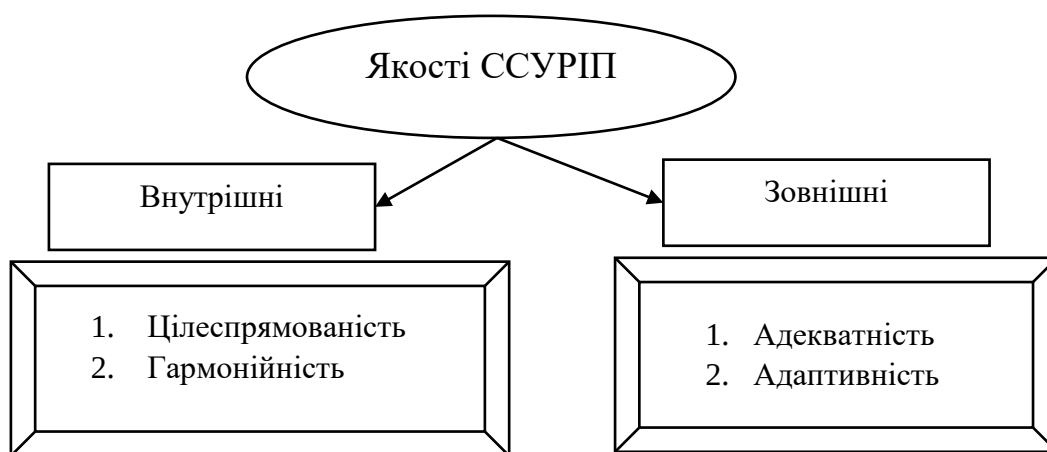
бачення шляхів розвитку регіону, які приводять до формування конкурентних переваг.

Системний підхід також дозволяє врахувати інтереси різних стратегічних економічних гравців, а також населення в процесі розвитку інноваційного підприємництва для усунення передумов виникнення конфліктів. Прикладом відсутності стратегічного підходу до взаємодії бізнесу та населення є конфлікти між туристами та резидентами в провідних туристичних центрах світу. Так туризм перетворюється на «overtourizm» з великим переліком негативних наслідків: перевантаження міської інфраструктури, погіршення економічного стану, загроза втрати культурної спадщини і т.п. Врахування таких викликів доцільно здійснити в процесі моделювання стратегічного управління інноваційним розвитком, який є фактором активізації туризму на основі застосування інноваційних туристичних продуктів та інноваційних туристичних технологій, що є однією із стратегічних цілей регіонального менеджменту Закарпаття.

Системний підхід до моделювання ССУРІП Закарпаття спрямовано на вирішення наступних завдань:

1. Підвищення результативності регіонального стратегічного управління підприємництвом з метою перетворення його на радикальну конкурентну регіональну перевагу.
2. Окреслення можливостей синергетичного та кібернетичного ефектів у процесі ССУОІП.
3. Виявлення різноманітних варіантів формування конкурентних переваг регіональної економіки в частині інноваційного підприємництва.
4. Забезпечення стабільності інноваційного розвитку регіону за рахунок активної новаторської ролі підприємницького сегменту.

В процесі моделювання ССУРІП Закарпаття рекомендовано враховувати, що якості системи управління поділяються на такі, що проявляються в межах системи (внутрішні), і на ті, що виникають внаслідок її взаємодії з навколишнім оточенням (зовнішні) (рис.3.8).

**Рис. 3.8. Якості ССУРІП Закарпатської області
(складено автором)**

Цей поділ є умовним, тому що і внутрішні, і зовнішні якості доповнюють одне одного і можуть здійснювати реверсну дію за певних умов.

Внутрішніми якостями ССУРІП Закарпатської області є цілеспрямованість та гармонійність функціонування елементів системи.

Цілеспрямованість передбачає; а) наявність стратегічної та оперативної мети системи; б) здатність функціонування елементів системи, яке орієнтовано на досягнення мети ССУРІП області.

Гармонійність в цьому контексті розуміємо як здатність системи: а) виконувати функції з низьким ступенем волатильності та її короткою тривалістю, що означає мінімальний відхід функціонального навантаження елементів від завдань системи; б) елементи системи повинні «звучати в унісон» заданій цілі, що підтримує завдання цілеспрямованості. Філософія доводить, що категорія гармонії конкретизує принцип єдності протилежностей, характеризуючи цілісність як вищу форму організованості і краси. Під гармонією «мається на увазі щось досконале, те, що «злагоджено звучить», злагоджено організоване, де всі частини спрямовані на благополуччя цілого, його динамічну стійкість. Гармонія є форма прояву сутності будь-якої системи і рівня буття»[201]. Таким чином, критерієм гармонійності ССУРІП Закарпаття є ступінь узгодженості функцій та орієнтирів функціонування елементів з цільовою спрямованістю системи та відсутністю коливань дій елементів у часі та масштабі.

Важливими зовнішніми якостями ССУРІП Закарпаття, які доцільно враховувати в процесі моделювання, є адекватність та адаптивність.

Адекватність являє собою можливість системи функціонувати таким чином, щоб відповідати вимогам зовнішнього оточення: політичним, економічним, соціальним, інституціональним та ін.

Адаптивність ми розглядаємо як здатність ССУРІП реагувати на зміни та виклики навколишнього оточення у такий спосіб, який забезпечуватиме її причетність до мегасистеми, тобто функціонувати як невід’ємний елемент регіональної економіки.

У процесі моделювання доцільно враховувати значення преактивного та інтерактивного типів стратегічного управління розвитком[1], [6]. Їх роль у системі стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в Закарпатській області представлено на рис. 3.9.

Рис. 3.9. Роль преактивного та інтерактивного типів стратегічного управління ІП у регіоні (складено автором)

Преактивний тип орієнтовано на визначення майбутніх перспектив розвитку та їх адекватність цілям функціонування регіональної системи. Преактивний тип дозволяє виявити перспективи руху регіону, інноваційного підприємництва, визначити загрози на цьому шляху, обмежити ризики інноваційного підприємництва. Інтерактивний через вказані напрями дозволяє системі управління інноваційним підприємництвом бути більш ефективною, стійкою у своєму розвитку внаслідок врахування інтересів всіх учасників регіонального розвитку та інноваційної активності в регіоні.

Стратегічне управління інноваційним підприємництвом буде ефективним та результативним за умови впровадження сучасних інноваційних технологій організації та підтримки інноваційного бізнесу.

Технологічна платформа – «це інструмент, що передусім структурує інтереси різних сторін на конкретних галузевих напрямках»[33]. Для цього в процесі моделювання рекомендовано застосувати інноваційні платформи, що діють за принципом «peer2peer», для чого використовувати досвід та рекомендації Єврокомісії. Наприклад, Nanosciences, Nanotechnologies, Materials and New Production Technologies – FP7-NMP – інноваційна платформа, що діє як «інструмент, запропонований Європейською Комісією для вирішення нетехнологічних проблем, що виникають у процесі виконання європейських проєктів, що фінансуються в рамках програми «Промислові технології».

Платформа являє собою інтерактивний інструмент, спроектований як інтерфейс до інформації та служб Єврокомісії та її партнерів, що можливо застосувати в Україні.

Інноваційна платформа пропонувала проєктам за напрямом «FP7-NMP» (під час їх реалізації) ряд безкоштовних і спеціальних послуг інноваційних експертів (необхідний попередній дозвіл офіцера Єврокомісії, що курує проєкт):

1. Аналіз ризиків і потенційних перешкод щодо використання результатів проєкту в майбутньому (Project Risk Analysis, PRA).

2. Семінари із стратегії виконання проєкту (Exploitation Strategy Seminars, ESS) – своєрідні «мозкові штурми» на тему, як консорціум може дозволити ризики і подолати перешкоди, ідентифіковані в пункті 1.

3. Послуги з розробки бізнес-плану для виконання проєкту.

4. Допомога в патентуванні, написанні і подачі заявки на отримання патенту, юридичний супровід патентів.

5. Підтримка з питань стандартизації з метою допомогти партнерам у практичному використанні результатів проєкту з урахуванням існуючих стандартів[33].

Gate2Growth – це загальноєвропейська бізнес-платформа, ініційована Європейською Комісією, підтримує інноваційних європейських підприємців, які шукають фінансування. Вона також допомагає фахівцям з інновацій (наприклад, венчурним капіталістам, менеджерам технологічних інкубаторів, співробітникам з трансферу технологій) сприяти розвитку мереж і обміну знаннями між підприємцями. Можна навести приклад краудфандингу за допомогою платформи Gate2Growth.

Крім цього, платформа може слугувати цілям підготовки фахівців у сфері інноваційного підприємництва. Прикладом може бути Харківська інноваційна платформа, яка є результатом спільного проєкту Держінформнауки та Фонду цивільних досліджень та ініціатив CRDF Global. Метою проєкту є формування людського потенціалу, здатного реалізовувати інноваційні проєкти. Доведено, що програма допоможе авторам інноваційних проєктів створити власний бізнес для реалізації їх ідей на практиці.

У зв'язку з важливістю кластерного підходу до організації інноваційного підприємництва корисною для закарпатського стратегічного адміністрування може бути European Cluster Collaboration Platform[5], метою якої є підтримка інноваційної спрямованості кластерів, консультування у сфері управління, пошук партнерів та навчання.

Впровадження інноваційних платформ у регіональному стратегічному управлінні закарпатською економічною системою та її конкурентоспроможністю в

частині розвитку інноваційного підприємництва вимагає в процесі моделювання приділити увагу таким аспектам:

1. Визначення переваг та обструкцій, що мають високу імовірність прояву в процесі розвитку стратегічних галузей, що застосовують інноваційне підприємництво як фактор розвитку. Управління перевагами та загрозами дозволяє регіональному менеджменту посилити дію переваг та зменшити ризики, що само по собі є фактором привабливості для інноваційного бізнесу.

2. Проведення «інвентаризації» видів діяльності, підприємства яких розташовані на території Закарпаття. Якщо вид діяльності не має: а) іманентної необхідності в інноваційних підприємницьких акціях або б) містить високі ризики при відсутності можливостей керування, доцільно цю галузь розглядати як таку, що формує неключові конкурентні переваги для регіону і виступає лише умовно стратегічною.

3. Розроблення для кожної інноваційної перспективи довгострокових і оперативних програм імплементації їх результатів на практиці з визначенням фінансового супроводу та регіональних учасників, кадрового забезпечення, важелів управління часом у процесі їх реалізації.

4. Визначення системи контролінгу, яка буде відстежувати ефективність роботи платформи з метою виявлення перспектив, що потребують реалізації, або «девіантності стратегічного управління»[94] інноваційним підприємництвом та його технологіями.

Для Закарпатського регіону інноваційна технологічна платформа створює можливості, як вже було відмічено, для активного застосування аутсорсингу, який є сучасною бізнес-технологією, спрямованою на підвищення ефективності інноваційної активності та зайнятості фахівців у сфері інноваційного підприємництва. Аутсорсинг знаходить широке застосування як спосіб ведення бізнесу, при якому деякі його функції передаються іншим юридичним або фізичним особам, що мають вузьку спеціалізацію і забезпечують замовнику економію ресурсів та високу якість виконання умов договору. Це має місце в умовах поглиблення поділу праці, коли «технології, знання та досвід спеціалізовані і

зосереджені в основному в руках професіоналів, які з вигодою для себе і клієнтів надають необхідні послуги»[53]. Аутсорсинг може бути застосованим у сфері стратегічного регіонального менеджменту, коли функції контролінгу та моніторингу передаються відповідним організаціям, непідпорядкованим регіональній владі; при розробленні інноваційних технологій та ін. У процесі моделювання ССУРІП доцільно враховувати фактори, які можуть обмежувати аутсорсинг і які притаманні українським реаліям: «вузькі місця в законодавстві..., слабка інституційна підтримка, нестача інформації про наявність послуг виконавців, нестача професійних кадрів у сфері аутсорсингу, побоювання витоку інформації..., помилки в розрахунках ефективності..., відсутність довгострокових стратегій..., ментальний фактор»[53].

Що дає аутсорсинг інноваційному підприємництву та Закарпаттю в цілому:

1. Дозволяє більш повно використовувати локальний ринок праці, не ставлячи його в залежність від інвестиційної діяльності, інвестиційного клімату регіону.

2. Сприяє підвищенню ділової активності регіону, її орієнтації на інноваційний бізнес.

3. Сприяє іміджу регіону та реалізації його стратегії на розвиток інноваційного середовища.

4. Активізує участь регіону у світовому поділі праці.

Моделювання ССУРІП доцільно провести у такий спосіб, щоб активізувати як кібернетичні можливості системи, так й її синергетичні якості, значення яких відмічено вище.

Застосування стратегічного управління вже само по собі свідчить про наявність кібернетичного підходу при впровадженні інноваційного підприємництва як фактору формування регіональної конкурентоспроможності. Кібернетичні дії проявляються через «мистецтво керування», тобто здібності регіональної адміністрації приймати та реалізовувати стратегічні і тактичні управлінські рішення у сфері інноваційного підприємництва.

У процесі моделювання доцільно враховувати й той факт, що ССУРІП – це філософія та одночасно практичний механізм взаємодії інноваційного

підприємництва із зовнішнім для нього оточенням. У процесі взаємодії зовнішнє середовище посиляє різноманітні сигнали до розвитку, надає можливості, використання найбільш адекватних для цієї системи є завданням ССУРІП. При цьому виникає необхідність вибору, що підтверджено думкою Н. Завидівської, яка доводить, що «у керованих систем завжди існує деяка кількість можливих змін, з якої робиться вибір бажаної зміни. Якщо у системи немає вибору, то не може бути і мови про управління»[72].

Кібернетична складова ССУРІП містить такі елементи, як суб'єкт управління, об'єкт управління, інформаційне поле з певним рівнем напруги й векторами потоків інформації, мета та важелі керування. В. Глушков у фундаментальній праці «Кібернетика. Питання теорії та практики» дає характеристику поведінки елементів: «Стан елемента кібернетичної системи може змінюватися або мимовільно, або під впливом тих чи інших вхідних сигналів, які надходять їм або ззовні (з-за меж даної системи), або від інших елементів системи. У свою чергу, кожен елемент системи може формувати вихідні сигнали, що залежать в загальному випадку від стану елемента і сприймаються ним в даний момент часу вхідних сигналів. Ці сигнали або передаються на інші елементи системи (служачи для них вхідними сигналами), або входять в якості складової частини в передані ззовні системи вихідні сигнали всієї системи в цілому»[55].

Таким чином, вважаємо за доцільне в процесі моделювання ССУРІП Закарпатської області рекомендувати враховувати кібернетичні дії у двох площинах: по-перше, варіанти розвитку, які є можливостями, що надає зовнішнє середовище; по-друге, це внутрішні імпульси, які повинна враховувати керуюча система.

Ф. Турчин стверджує, що «кібернетика вивчає організацію систем у просторі і часі, тобто в який спосіб пов'язані підсистеми в систему і як впливає зміна стану одних підсистем на стан інших підсистем. Основний акцент робиться, звичайно, на організацію в часі, яка в разі, коли вона цілеспрямована, називається управлінням. Причини зв'язку між станами системи і особливості її поведінки в часі, що впливають звідси, часто називають запозиченим з фізики терміном динаміка системи»[188]. Розвиваючи приклади Ф. Турчина про кібернетичний ефект як

результат системного перетворення, коли підсистема змінює свої якості, залишаючись у межах системи більш високого порядку, закарпатські вчені під керівництвом В. П. Мікловди стверджують, що «інноваційна підсистема підприємства чи регіональної або національної економіки внаслідок нових радикальних ідей та розробок може перейти на якісно новий рівень, залишаючись у складі економічної системи більш високого порядку»[121]. Виходячи з цього, при моделюванні доцільно враховувати не лише системні вимоги, а й динамічність ССУРІП.

Інноваційне підприємництво як наукомістка сфера діяльності має кібернетичний ефект. Відомим прикладом є твердження академіка В. М. Гееця про формування кібернетичного ефекту інновацій та його вплив на конкурентоспроможність провідних країн світу. За даними академіка, частка семи високорозвинених країн сягає 90 процентів всієї наукомісткої продукції, при цьому вказані країни володіють 46-ма із 50-ти макротехнологій, що забезпечують конкурентне виробництво, а решта світу – 3-ма – 4-ма наукомісткими макротехнологіями [175].

Кібернетичний ефект посилюється впливом синергетики, яку також доцільно враховувати в процесі моделювання ССУРІП. Синергетичний підхід дозволяє систему розглядати з позиції синергетики, в межах якої системи проділяються на такі, що самоналагоджуються, саморозвиваються та самонавчаються.

Система, що самоналагоджується, являє собою адаптивну систему, «яка накопичує досвід, що дозволяє здійснити та утримувати ті чи інші параметри, суттєві для цілі системи»[173]. Так, впровадження аутсорсингу як сучасного способу поглиблення поділу праці дозволяє регіональній системі використовувати нові механізми спеціалізації та кооперування у сфері інноваційної діяльності і цей досвід переносити в інші сфери.

Інноваційне підприємництво володіє потужним імпульсом саморозвитку, а через це – розвитком регіональної економіки, що є умовою формування її конкурентоспроможності. Як вже відмічалось, інноваційне підприємництво – це

явище, яке є результатом та одночасно фактором розвитку, умовою формування кардинальних конкурентних переваг.

Третя сторона синергетики – здатність системи до самонавчання. Попередній розвиток системи надає такі знання, що «дозволяє їй самостійно визначати та формувати критерії, які, наприклад, обумовлюють стратегію чи тактику функціонування системи. Накопичення інформації та її використання можуть бути сформовані як конкурентна перевага, яка сприяє новим можливостям системи регіональної конкурентоспроможності»[173].

Взаємодія кібернетичного та синергетичного підходів реалізується за допомогою інформації, яка накопичується в синергетичній сфері і може бути використана в процесі кібернетичного управління розвитком системи. Врахування ендогенних та притаманних апріорі чинників розвитку, виникаючих у межах відкритої системи, є умовою ефективного стратегічного управління.

Найбільшу актуальність у процесі стратегічного управління набувають управлінські рішення стосовно передбачення ризиків, які мають високу імовірність проявитися в результаті стратегічних дій, що доцільно враховувати в процесі моделювання ССУРІП Закарпатської області. Серед таких небезпек останнім часом привертає увагу ефект «переливу», який виникає внаслідок недотримання принципу оптимальності, про що йшлося вище на прикладі із сфери туризму.

Ефект переливу – «spillover» [96] – у процесі моделювання ССУРІП можемо розглядати в кількісному та якісному прояві. В кількісному значенні ефект переливу проявляється в обсягах впливу. Так, спрямованість інвестицій на окреслені, сфокусовані зони чи регіони, може зменшити фінансову підтримку інших, що скорочує розмір їх інвестиційної бази. Виходячи з наведених визначень, цей ефект має головним чином екстенсивне значення й охоплює кількісний вимір економічних наслідків, що ми називаємо горизонтальним впливом. Наприклад, збільшення грошової маси в одному діловому сегменті або регіоні може призвести до її перетоку, що не завжди дає позитивні результати, про що вже відмічено вище. У якісному вимірі ефект переливу має більш важливе значення, передбачаючи ситуацію, коли перелив ресурсів в одній сфері викликає якісні зміни в інших.

Внаслідок певних стратегічних дій «перелив» матеріальних, фінансових ресурсів може викликати якісні зміни не лише в системі, де ці дії відбуваються, але й у системах, що з нею співпрацюють, взаємодіють. У процесі нашого дослідження такий ефект «spillover» названо наскрізним, який проходить через систему й охоплює сполучені системи, приносячи можливі негативні результати. Наскрізний, або якісний «spillover» має стратегічний характер і викликає появу таких наслідків, які можуть спричинити довгострокові небезпеки. Ефект «spillover» у стратегічного менеджменту може виникати у сфері як економіки, так і фінансів. Фінансові ризики «spillover» виникають через такі ситуації:

- у процесі прийняття рішень щодо інвестування в певні галузі, виробництва, регіони доцільно враховувати, що інвестиції, які не несуть в собі інноваційної спрямованості, не створюють у сучасних умовах конкурентних переваг для галузі, підприємства чи території. Вкладення грошей у продукти, ідеї, що знаходяться поза межами інноваційного бізнесу, можуть тиражувати застарілі технології, що в свою чергу сприяє відставанню та програшу у конкурентній боротьбі. Таким чином, цей ефект виражається в тому, що «перелив» стратегічно необумовлених інвестицій погіршить конкурентоспроможність всієї системи;

- інвестиції в один регіон можуть забезпечити відтік ресурсів та факторів розвитку інших регіонів, внаслідок чого їх соціально-економічний розвиток гальмується. При цьому занепад регіональних сусідів у кінцевому підсумку може призвести до негативних результатів автора ефекту переливу.

Отже, розвиток інноваційного підприємництва передбачає можливість застосування різноманітних важелів, серед яких особливе місце займають: а) інструменти організаційного характеру та б) фінансовий супровід. Поєднання організаційних та фінансових важелів забезпечує підвищення ефективності SMART-інвестицій.

SMART-інвестицій в нашому дослідженні – це комплекс дій, спрямованих на активізацію підприємництва, предметом діяльності якого є трансформація наукових ідей у практичну площину і яке інтегрує в процесі розвитку організаційні та фінансові важелі.

Цей вид інвестицій передбачає:

- новацію продуктову або технологічну, організаційну, ринкову;
- фінансове забезпечення впровадження інновації;
- організаційний бекграунд, функції якого мають внутрішню та зовнішню

спрямованості: встановлення раціональної форми взаємодії в межах суб'єкта підприємницької діяльності (сфера виробництва, реалізації інноваційної продукції, управління креативною діяльністю, персоналом...) та оптимальної в заданих умовах взаємодії з навколишнім середовищем (контрагентами, партнерами, владою, соціумом і т.д).

Важливість інвестиційного супроводу інноваційного підприємництва підкреслена історією провідних країн, а впровадження новітніх організаційних форм в управлінні інноваційним підприємництвом через інвестування різноманітних новацій в свою чергу залучає організаційні важелі, серед яких виділено такі як:

- система підтримки інноваційного підприємництва (вимагає фінансового супроводу для проектування, впровадження та контролю за діяльністю системи підтримки);

- кластерна форма інтеграції інноваційного підприємництва (дозволяє акумулювати фінансові ресурси учасників кластеру та надати можливість впровадження механізмів маневрування ресурсами, в тому числі й фінансовими. Високі кредитні ставки та відсутність фінансових пільг для інноваційних підприємців дозволяють застосовувати легальні форми взаємного фінансування за досвідом японських кластерних утворень);

- інноваційні платформи, серед яких платформи краудсорсингу та краудфандингу (мета полягає у виявленні та залученні інтелектуальних, креативних, творчих, освітніх, професійних та фінансових ресурсів в інноваційну підприємницьку активність);

- інноваційна культура. При цьому відбувається синергія взаємодії організаційних та фінансових факторів розвитку підприємництва, що представлено на рис. 3.10.

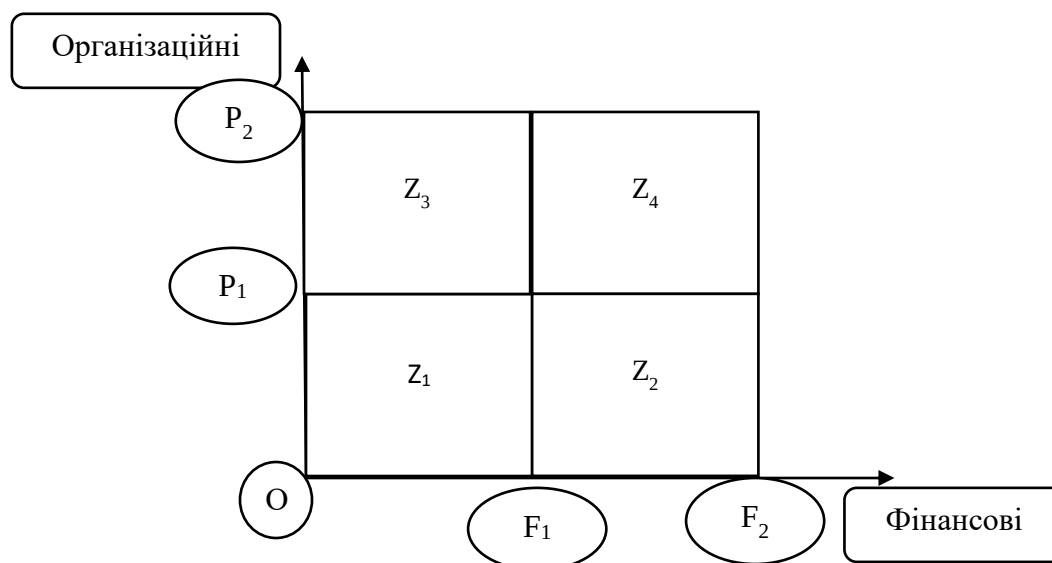

Рис.3.10. Синергія впливу організаційних та фінансових інструментів підтримки інноваційного підприємництва в регіоні (складено автором)

Поняття синергії ввів в наукове застосування І. Ансофф, який вважав, що явище, коли доходи від спільного використання ресурсів більше суми доходів від використання тих самих ресурсів окремо називають ефектом « $2+2=5$ ». Вчений запропонував називати синергизмом[39].

Зона 1 (Z_1) відображає геометричну інтерпретацію дії організаційних та фінансових інструментів та їх вплив на інноваційне підприємництво в регіоні та країні. Іншими словами, ця зона –обсяг підприємницької діяльності в базовому періоді, який складається під взаємодією факторів, що розглядаються (організаційних та фінансових).

Зона 2 відображає приріст підприємницької активності за умови незмінних організаційних факторів та приросту фінансування $(F_2-F_1)*P_1$, що може мати місце за рахунок краудфандінгу.

Відповідно зона 3 – це вплив організаційних факторів при стабільності фінансових інвестицій на рівні базового періоду: $(P_2-P_1)*F_1$. В даному випадку відбувається вплив стратегічного управління конкурентоспроможністю регіональної економіки.

Зона 4 відображає вплив приросту двох факторів $(F_2-F_1)* (P_2-P_1)$. Діагональна зона показує синергію впливу.

Графік показує, що чим більший приріст акцій, спрямованих на посилення організаційного та інвестиційного потенціалів, тим вищий ефект синергії, тобто отримання додаткових переваг. Ефект синергії показує доцільність одночасного залучення, впровадження двох груп важелів – організаційних та інвестиційних, спільний ефект яких перевищує арифметичну суму впливу кожної групи важелів.

Слід зауважити, що існує думка, згідно з якою синергетичний «ефект може бути позитивним та негативним:

1. Позитивний ефект можна записати у вигляді такої нерівності $\langle 2+2>5 \rangle$. Тобто, синергетичний ефект може проявлятися через скорочення витрат при заданому рівні доходу, збільшення доходів при заданому рівні витрат або в разі збільшення доходів з одночасним скороченням витрат (ефект «подвійного синергізму»).

2. Негативний ефект можна записати у вигляді такої нерівності $\langle 2+2<5 \rangle$. У цьому разі ефект може проявлятися через збільшення витрат при заданому рівні доходу, зменшення доходів при заданому рівні витрат або в разі зменшення доходів з одночасним збільшенням витрат (кризовий синдром)»[136].

Результати позитивного ефекту спостерігаються при комплексному підході до розвитку туристичного бізнесу регіону, який здійснює вплив як на економічні результати регіону, так і на культурну сферу, що підкреслено в дослідженні Р. Завадяка та Н. Кубіній[29].

Синергія спостерігається також при комплексному підході до потенціалу розвитку регіональної економіки в умовах комбінації стратегічних дій у сферах, до яких належать «регіональні вищі навчальні заклади...; система мотивації (сфера управління) творчо-інноваційної діяльності, оскільки такий вид діяльності формує креативний клас; довіра як інституційна та культурна основа розвитку»[28]. Об'єднання сфер та процесів сприяє посиленню ефекту синергії, що є підтримкою успішної децентралізації [37].

Загальний фрейм моделі представлено на рис.3.11.

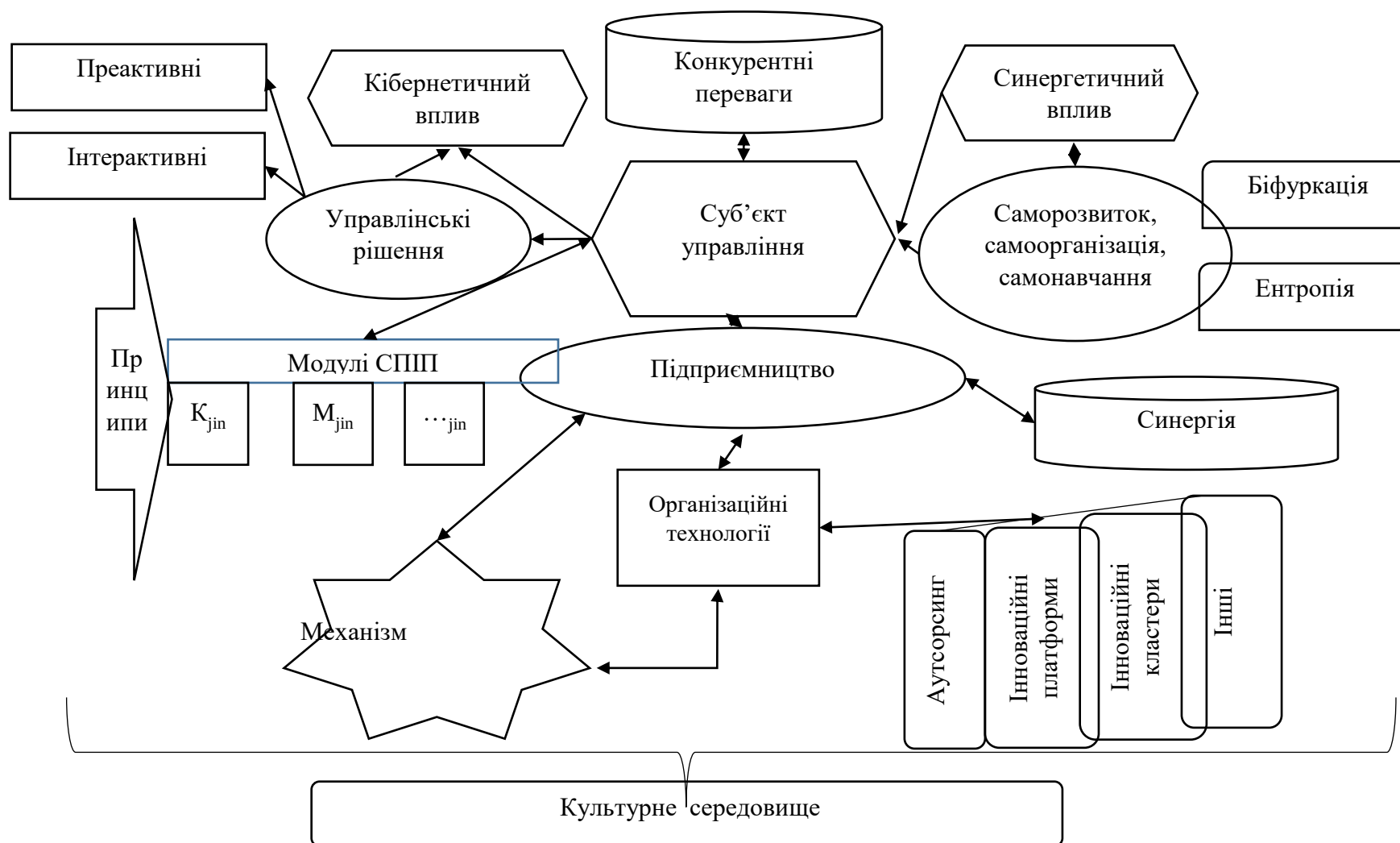

Рис. 3.11. Модель системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва Закарпатської області (складено автором)

Запропонована модель дозволить стратегічному управлінню регіональними конкурентними перевагами зробити акценти на визначальних компонентах системи управління інноваційним підприємництвом, що в свою чергу сформує додаткові можливості для розвитку регіональної економіки.

Висновки до третього розділу

1. Механізм розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатті передбачає сукупність важелів, взаємодія яких спонукає його до заданої дії та виконання поставлених завдань. Серед широкого кола важелів у межах цього дослідження виокремлено інституційні, організаційні, політичні, інтегрально-параметричні, маркетингові, інформаційні та контролінгові, які функціонують у певному регіональному середовищі. Механізм розвитку інноваційного підприємництва буде результативним у межах культурного середовища, яке сприятиме генеруванню новацій та перетворенню їх на інновації.

2. Система підтримки інноваційного підприємництва являє собою платформу та одночасно каталізатор інноваційних процесів у регіоні, спрямовану на реалізацію такої мети: забезпечення середовища, в якому ефективно та взаємоузгоджено діятимуть механізми підтримки інноваційної підприємницької активності, орієнтованої на розвиток регіональної економіки, формування її конкурентних переваг, – та виконання таких функцій: акселераторної, в процесі виконання якої інноваційне підприємництво Закарпаття отримує імпульси розвитку за допомогою різноманітних методів; креативної, що передбачає дії, спрямовані на розвиток системи чи її елементів на основі новацій; формування людського потенціалу інноваційного підприємництва, його кадрової складової. Висвітлено алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва Закарпатської області, який містить такі етапи: креативної філософії, перспективного аналізу, проєктування системи, практичної організації, етап функціонування та контролінгу. Якість та спрямованість СПП Закарпаття залежить від дотримання імперативів функціонування, які в нашому дослідженні поділені на

три групи: стратегічні, тобто такі, що забезпечують реалізацію мети створення та функціонування СПП, а також характеризують її взаємодію з суб'єктами інноваційного підприємництва та поведінку в навколишньому оточенні; системні, що сприяють роботі всієї СПП та її елементів: принципи, які визначають якість оперативного функціонування СПП Закарпаття.

3. Розвиток інноваційного підприємництва як фактору конкурентоспроможності Закарпатської області вимагає, крім системи підтримки, впровадження адекватного стратегічного управління розвитком зазначеного підприємництва, яке базується на інтерактивних та преактивних типах менеджменту. Це обумовлює необхідність та доцільність застосування системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємства, під якою розуміємо холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних елементів з певною внутрішньою структурою, що мають зв'язок із зовнішнім середовищем і забезпечують формування стратегічних конкурентних алфавітизмів регіональної економіки, сприяючи оптимальності її будови, ефективності функціонування елементів та всієї системи, раціональності інформаційних потоків. Експлікативна модель, що представлена в дослідженні, розкриває архітектуру ССУРП, відображає основні її елементи.

Результати дослідження, викладені в розділі 3, опубліковано в: [13], [14], [96], [116], [119], [193], [194], [195], [196].

ВИСНОВКИ

1. Інновація являє собою стратегічну конкурентну перевагу регіону, яка продукується або застосовується як визначальне джерело його розвитку (з позиції її філософського навантаження), об'єкт та інструмент управління, що сприяють досягненню стратегічної мети (з позиції регіонального адміністрування), як джерело додаткових економічних бонусів підприємств регіону та територіальної економіки в цілому (в її економічному контексті); як спосіб формування нового суспільства через інститути, культуру, цінності інноваційного розвитку, креативу та вдосконалення (в культурно-інституційному вимірі).

Інновація стає стратегічною конкурентною перевагою при дотриманні таких принципів: наявність державної стратегії інноваційного розвитку, яка визначає внутрішню політику держави та її регіонів; перетворення вищих навчальних закладів на регіональні центри талантів, творчості, науки та досліджень; створення установ для підтримки інноваційного підприємництва, спрощення процесу передачі ідей в інновації; здатність регіонального соціуму до споживання високотехнологічної продукції.

2. З позиції системного підходу інноваційне підприємництво включає такі підсистеми, як організації та ведення бізнесу, регіональну, інноваційну. Перша підсистема відповідає за організацію та управління бізнесом незалежно від ступеня інноваційності його діяльності. Ця підсистема включає вибір стратегії функціонування та поведінки на ринках збуту, кадровий набір, культуру, політику бізнесу. Регіональна підсистема охоплює сукупність інструментів підтримки інноваційного підприємництва. В інноваційну підсистему підприємництва включено: підприємницького актора з певним набором мотивів, здібностей та економічних ресурсів; портфель новацій, які мають потенціал перетворення в інновації, диверсифікують підприємницький потенціал; сприяють розвитку регіональної економіки; інновацію як об'єкт підприємництва та стратегічну конкурентну перевагу регіональної економіки; портфель інновацій.

Функціональну основу інноваційного підприємництва становить технологічна, продуктова, ресурсна, ділова та (або) управлінська конвергенція, яка проявляється

через поєднання креативу з господарською практикою (у сфері підприємницької діяльності), нове комбінування форм та методів ведення бізнесу й управління (в організаційно-економічній площині), злиття інтересів підприємництва та регіону (на рівні регіональної економіки), наслідком чого є перетворення новації у комерційну вигоду і створення стратегічних конкурентних переваг регіонального бізнесу і територіальної економіки.

3. Інноваційне підприємництво трансформується у фактор конкурентної переваги за наявності управлінських, політичних, економічних та культурних умов. У центрі регіонального менеджменту інноваційного підприємництва знаходиться контролінг як функціонально-структурний елемент стратегічного адміністрування, який включає інтеграцію аналізу та прогнозування а) джерел, б) організаційних форм та в) результатів інноваційного підприємництва в регіоні, метою якого є підготовка, імплементація та моніторинг адекватних внутрішнім умовам та зовнішнім викликам преактивних та інтерактивних стратегічних рішень. Політичні умови відображають спрямування держави та регіону на інноваційний розвиток. Економічні умови забезпечують дотримання принципу ефективності, яку рекомендовано розглядати в єдності її теоретичного та практичного навантаження, не лише як результат діяльності (поточний чи стратегічний), але й як спосіб організації та ведення справи. Культурні умови створюють культурне середовище, стратегічні соціально-економічні відносини між учасниками життєдіяльності регіону, спрямовані на підтримку традиційної культури та формування початків культури епохи інновацій.

Інноваційне підприємництво залежно від місця і ролі в процесі розвитку регіональної економіки та створення конкурентних переваг може відігравати роль форвардного, поточного або анцедентного фактору відповідно до позиції, місця фактору в процесі регіонального розвитку та формування стратегічної конкурентоспроможності. Форвардними факторами запропоновано вважати такі, що знаходяться попереду певного етапу процесу розвитку регіону та побудови його конкурентоспроможності. Анцедентні фактори виникають на початку певної стадії розвитку регіональної системи. Поточні виникають і діють у процесі

функціонування регіональної системи, вони можуть бути викликані стратегічними діями та пов'язані з тактикою розвитку системи.

4. Діагностика інноваційного підприємництва показує зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції та кількості інноваційно активних підприємств за останнє десятиріччя. Рівень фінансування науки в Україні становить 0,47% від ВВП, що чинить обструкції для розвитку інноваційного підприємництва. Чинники, що обумовили погіршення показників інноваційної активності в Україні та Закарпатській області, такі. Перше коло становлять управлінсько-прикладні чинники, що свідчать про недостатню увагу керівництва країни та регіонів до проблематики інноваційного підприємництва;

- відсутність чіткої, зрозумілої для підприємців державної стратегії підтримки інноваційної активності в країні та її регіонах;
- відсутність з боку держави фінансового супроводу інноваційної активності стартапів та підприємств, що мають наміри здійснювати інноваційну діяльність;
- ігнорування таких інструментів інноваційного розвитку, як краудсорсинг та фандрайзинг.

Другу групу чинників становлять аналітико-прогнозні, в межах яких науковцями пропонуються моделі розвитку інноваційного підприємництва на основі висновків, здійснених в умовах інформаційної або логічної обмеженості.

До третьої групи віднесено теоретико-методологічні чинники, обумовлені відсутністю системного підходу до розвитку інноваційного бізнесу та помилками в окресленні мети розвитку економіки й механізмів.

Запропоновано застосовувати системний дефектус, що відображає відсутність в управлінні інноваційним підприємництвом як фактором регіональної конкурентоспроможності системного підходу, завідує інституційну недосконалість та недостатнє фінансове підґрунтя інноваційного підприємництва.

5. Результати аналізу ефективності витрат на інноваційну діяльність свідчать, що динаміка частки витрат на інноваційну діяльність у загальному обсязі інноваційної продукції по Закарпатській області має тренд значно нижче аналогічного по Україні. Співвідношення темпів зростання обсягів продукції і

темпів зростання витрат в Україні у 2019 році порівняно з 2010 роком становить 0,58, тобто показник нижче за одиницю, що свідчить про погіршення рівня ефективності використання витрат, спрямованих на інноваційну діяльність в Україні. Щодо Закарпатської області, рівень обсягу інноваційної продукції в промисловості з 879 млн. грн. у 2010 році зменшився до 138 млн. грн. у 2019 році., тобто падіння обсягів продукції – 84,2 %. Що стосується витрат на інноваційну діяльність, їх рівень у 2019 році становить 61,4% від показника 2010 року, тобто зниження досягає 38,6%. За рівнем продуктивності витрат, спрямованих на інноваційну активність, Закарпаття займає друге місце в Карпатському економічному районі – 3,111 грн. при середньому по Україні – 2,409.

Як метод стратегічної оцінки ефективності спрямування фінансових активів населення Закарпатської області застосовано мультиплікатор, який в Україні у 2018 році досягає значення 67. При цьому в Закарпатській області відбувається скорочення накопичення фінансових активів у розмірі 14492 тис. грн. При застосуванні організаційно-фінансових важелів краудфандингу за прикладом провідних зарубіжних країн спрямування вказаної суми на інноваційне підприємництво дає регіону мультиплікативний ефект у розмірі 970 964 млн. грн. при обсязі валового регіонального продукту Закарпаття у 2018 році 53445 млн. грн. Спрямування вказаної суми на інноваційне підприємництво дає регіону додатковий обсяг реалізованої інноваційної продукції у сумі 45070 млн. грн. Для ефективного використання інвестиційного супроводу рекомендовано здійснити організаційні заходи: впровадити систему підтримки інноваційного підприємництва як в Україні, так і на рівні регіонів, активізувати діяльність зі створення регіональних інноваційних кластерів, використовувати сучасні інноваційні платформи краудсорсингу та фандрайзингу, впроваджувати інноваційну культуру населення та бізнесу.

6. Кореляційно-регресійний аналіз науково-інноваційних факторів та їх впливу на рівень розвитку економіки дозволяє стверджувати, що чинники на рівні України, які сприяють збільшенню обсягів валового внутрішнього продукту, охоплюють: валові витрати на виконання НДР; кількість працівників, що мають

ступінь кандидата наук або доктора філософії; кількість працівників, що задіяні у виконанні НДР. На рівні Закарпаття в стохастичній моделі фактором, що сприяє зростанню валового регіонального продукту, виділено внутрішні витрати на виконання НДР.

7. Важливим напрямом розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатській області запропоновано застосування механізму, який містить сукупність важелів, взаємодія яких спонукає інноваційне підприємництво до набуття якості фактору формування регіональних конкурентних переваг. Серед широкого кола важелів у межах дослідження виділено інституційні, організаційні, політичні, інтегрально-параметричні, маркетингові, інформаційні та контролінгові, ефективне функціонування яких відбувається на основі регіональної культури, яка в свою чергу базується на 5 «К»: культурі технологічній, культурі інформаційній, ринковій культурі, культурі креативу та культурі управління інноваціями.

8. Перетворення інноваційного підприємництва на фактор регіональної конкурентоспроможності вимагає комплексного підходу до взаємодії важелів активізації, який реалізується за допомогою системи підтримки інноваційного підприємництва Закарпатської області, основними функціями якої є акселераторна, креативна та функція формування людського потенціалу. Дія системи підтримки інноваційного підприємництва в області базується на імперативах: стратегічності спрямованості (врахування трендів інтернаціоналізації та глобалізації, транспарентність результатів та демократичність, спрямованість на сталий розвиток регіону); системності (емерджентність, холізм, диференціація, лабільність, ієрархічність, аутопоезис); оперативності (ефективність, оптимальність, динамічність).

Розроблено алгоритм створення системи підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатті, що охоплює етапи: креативної філософії, в ході якого відбувається визначення загальної ідеї та формування методологічних основ її функціонування; перспективного аналізу, внаслідок чого окреслюється загальний контур та компонентна будова СПП; проектування системи, що дозволяє виділити конкретні модулі з їх функціями та взаємодією; етап практичної організації,

спрямований на визначення та формування внутрішніх інституційних норм СПП та їх узгодження з інституційними нормами регіонального та національного рівнів, встановлення координації дій та ефектів модулів СПП, а також створення культури взаємовідносин як частини регіональної культури підтримки інновацій; етап функціонування та контролінгу, метою якого є забезпечення системи об'єктивною та достовірною інформацією про поведінку системи.

9. Важливим напрямом активізації інноваційного підприємництва як чинника формування регіональних конкурентних переваг Закарпатської області запропоновано розглядати впровадження системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в регіоні. Запропонована система являє собою холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних елементів з певною внутрішньою структурою, що має зв'язок із зовнішнім середовищем і забезпечує формування стратегічних конкурентних алфавітизмів регіональної економіки. Вказана система володіє внутрішніми якостями, до яких віднесено цілеспрямованість та гармонійність, і зовнішніми: адекватністю та адаптивністю. Представлено експлікативну модель системи, яка виділяє інноваційне підприємництво як об'єкт управління, регіональну владу як суб'єкта управління, конкурентоспроможність як мету дії системи, механізми та організаційні технології, кібернетичну підсистему з преактивними та інтерактивними рішеннями, синергетичну підсистему, яка забезпечує саморозвиток, самоорганізацію та самонавчання системи; синергію як результат взаємодії важелів розвитку інноваційного підприємництва.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ackoff Russell L. A brief guide to interactive planning and idealized decision. 2001. URL : <https://eaasos.info/Content/Downloads/AckoffGuidetoIdealizedRedesign.pdf> (дата звернення: 03 лютого 2019).
2. Archer T. The Efficiency Theory: Improving society by eliminating wasteful programs, restructuring the economy, and fixing education. 2010. URL: http://www.theefficiencytheory.com/The_Efficiency_Theory.pdf (дата звернення: 15 травня 2020).
3. Bonvillian W. B. Science at a crossroads. *Technology in society*. NY etc. 2002. vol. 24. P. 27-38.
4. Cambridge Dictionary : веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 10 вересня 2019).
5. Cos-Cluster Exchange Program. *European Comission*: веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/easme/en/cosme/cos-cluster-2018-03-02-european-cluster-excellence-programme> (дата звернення: 10 вересня 2020).
6. Crant J. Michael. Proactive Behavior in Organizations. *Journal of Management*. 2020. № 26(3). P. 435-462.
7. Dawidson O. Project portfolio management – an organizing perspective. dis. Ph.D. Department and Faculty, Chalmers University of Technology, City, Sweden, 2006. 170 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/70564865.pdf> (дата звернення: 10 вересня 2020).
8. Dionysis Ammolochitis. The Essence of Innovation. 2017. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/essence-innovation-dionisis-ammolohitis/> (дата звернення: 17 квітня 2020).
9. Ernesto Gutiérrez, Gunilla Ölundh Sandström, Janhager Jenny, Sofia Ritzen. Innovation and Decision Making: Understanding Selection and Prioritization of Development Projects. URL: https://www.researchgate.net/publication/224341692_Innovation_and_Decision_Making_Understanding_Selection_and_Prioritization_of_Development_Projects (дата звернення: 21 вересня 2020).

10. Fagerberg, J., Srholec, M., Verspagen, B. The Role of Innovation in Development. *Review of Economics and Institutions*. 2010. 1 (2). URL: https://www.researchgate.net/publication/47443847_The_Role_of_Innovation_in_Development (дата звернення: 28 липня 2020).

11. Farmer D. Is Innovation A Value Or A Goal? *Qlik* : веб-сайт. URL: <https://blog.qlik.com/is-innovation-a-value-or-a-goal> (дата звернення: 01 квітня 2019).

12. Fialkivskyi A. Innovative entrepreneurship as a factor of regional competitiveness: management content. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*. 2021. № 2 (50). С. 94-98.

13. Fialkovskyi A. System approach to the cluster. *Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. Конфер., 26-27 жовтня 2017 р. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2017. С. 26-27.

14. Fialkovskyi A., Marhitich V., Latynin K. Levers of innovative entrepreneurship activation in the strategic regional competitiveness. *European journal of economics and management*. 2020. Volume 6. Issue 6. P. 92-97.

15. Gornstein J. Innovative Decision Making. URL: <https://www.personaglobal.com/performance-solutions/material-preview/innovative-decision-making-20-40?AspxAutoDetectCookieSupport=1> (дата звернення: 11 жовтня 2020).

16. Hermoni O. Chase after the Israeli Unicorn. Presentation.15. *Documen* : веб-сайт. URL: <https://dokumen.tips/technology/premone-2014-rhodium-oded-hermoni-the-global-vc-israel.html> (дата звернення: 11 травня 2021).

17. Hoblyk V., Demyan Y. The role of the gold reserve in ensuring of sustainable economic development of Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice : collection of scientific papers*. Kharkiv, 2018. Vol. 1. № 24. P. 330-337.

18. Hvizdova E. Mokrisova V., J. Polacko J. Changes in research and development after crisis in selected countries. *Economic Annals*. 2016. # 160 (7-8). P. 31-34.

19. Hvizdová E., Blogová B. Creative industry of selected handcrafts in Eastern Slovakia. Mainz : Logophon Verlag GmbH. 2016. 200 p.

20. Israel Innovation Authority's 2019. *Innovation Report*. URL: https://innovationisrael.org.il/en/sites/default/files/Israel%20Innovation%20Authority-2019%20Innovation%20Report_eng.pdf (дата звернення: 3 вересня 2021).

21. Jim Chappelow. Marginal Propensity To Consume (MPC). *Investopedia* : веб-сайт. URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/marginalpropensitytoconsume.asp> (дата звернення: 15 травня 2020).

22. John Bessant. What is innovation and how can businesses foster it? *The Telegraph* : веб-сайт. URL: <https://www.telegraph.co.uk/connect/better-business/innovation/what-is-innovation-and-how-can-businesses-foster-it/> (дата звернення: 24 травня 2020).

23. Julia Kagan. Marginal Propensity to Save (MPS). *Investopedia* : веб-сайт. URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/marginal-propensity-save.asp> (дата звернення: 18 травня 2021).

24. Jurkovicova L., Fialkovskyi A., Chekan I. Innovation as the Key Competitive Advantage. *Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY*. Bratislava. 2020. №4. URL: <http://www.derivat.sk/index.php?PageID=3194//>.

25. Kahn R. The Relation of Home Investment to Unemployment. *Economic Journal*. 1931. Vol. 41. No. 162. P. 173-198.

26. Keynes M. The General Theory of Employment, Interest, and Money by John Maynard. 1936. London: Macmillan (reprinted 2007). 472 p.

27. Krošláková M., Kubičková V., Jurkovičová L., Kubiniy N. Dynamics of high growth enterprises—"gazelles"—in Czech Republic. *Problems and Perspectives in Management*. 2015. Vol. 13. Is. 2. P. 27-35.

28. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. Potential of strategic development of regional economy. *Challenges in Globalization in Economic and Business*. Proceedings of the 4th International Scientific Conference. Tbilisi University. Georgia. 1-2 November, 2019. p. 237-242. [Electronic resource]. URL: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/523?locale-attribute=en> (дата звернення: 14 травня 2021).

29. Kubiniy N., Zavadyak R., Belen M. Culture, tourism and economy as a triumvirate of regional strategic development. *Вісник Херсонського університету*. 2019. Вип. 34. С. 105-108.

30. Larry Myler. Innovation Is Problem Solving...And A Whole Lot More. 2014. *Forbes*: веб-сайт. URL: <https://www.forbes.com/sites/larrymyler/2014/06/13/innovation-is-problem-solving-and-a-whole-lot-more/#609858a33b93> (дата звернення: 15 травня 2020).

31. Nimal Jayaratna. Every Innovation is a New Thing but not Every New Thing is an Innovation. 2008. URL: <https://www.cairn.info/revue-projectique-2008-1-page-13.htm#> (дата звернення: 16 травня 2020).

32. Oslo Manual 2018. Guidelines for collecting, reporting and using data on innovation. 4th edition. *OECD*: веб-сайт. URL: <https://www.oecd.org/science/oslo-manual-2018-9789264304604-en.htm> (дата звернення: 14 березня 2019).

33. Seventh Framework Programme (FP7). *European Commission*: веб-сайт. URL: http://fp7-nip.org.by/ru/6rp/news/Innovation_Platform.html (дата звернення: 17 лютого 2021).

34. Shane S. Why Do Some Societies Invent More Than Others? *Journal of Business Venturing*. 1992, № 7. P. 29-46.

35. Teofana V. Dimitrova. Evaluation the strategic position of an organization through space analysis. *Economic archive*. 2017. #3. P. 19-33. URL: https://www.researchgate.net/publication/321275569_EVALUATING_THE_STRATEGIC_POSITION_OF_AN_ORGANISATION_THROUGH_SPACE_ANALYSIS (дата звернення: 17 лютого 2021).

36. W. Ross Ashby. *An Introduction to Cybernetics*. Chapman & Hall, London. 1956. URL: <http://pcp.vub.ac.be/ASHBBOOK.html> (дата звернення: 21 січня 2021).

37. Zinoviyy Siryk, Nazariy Popadynets, Mykhaylo Pityulych, Olha Chakii, Inna Irtysheva, Olena Panukhnyk, Vasyl Hyk, Yana Fedotova, Yuliia Rohozian and Nataliia Lysyak. Decentralization of local self-government under the conditions of administrative-territorial reform in Ukraine. *Accounting*. Vol. 7. № 4. 2021. Pp. 781-790.

38. Амоша О., Саломатіна Л. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. *Економіка України*. 2017. № 3 (664). С. 20-34.
39. Ансофф И. Стратегическое управление. М.: Экономика, 1989. 358 с.
40. Асадчев Ю. Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності. *Lexliga*: веб-сайт. URL: [HTTP://LEXLIGA.COM/UA/NOVOSTI/ PROBLEMYI-PRAVOVOGO-REGULIROVANIYA-INTELLEKTUALNOJ-SOBSTVENNOSTI](http://lexliga.com/ua/novosti/problemyi-pravovogo-regulirovaniya-intellektualnoj-sobstvennosti) (дата звернення: 17 травня 2021).
41. Асриянц К. Г. Организационные механизмы в управлении предприятием. *Вопросы структуризации экономики*. 2005. №2. С. 158-163.
42. Бажал.Ю, Інновації як відокремлений виробничий фактор економічного розвитку. *Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем*. Матеріали наук.-практ. конф., 19-20 квіт. 2018 р. Київ: КМА, 2018. С. 8-12.
43. Близнюк Т.П. Вплив циклічності розвитку економіки на інноваційну діяльність підприємства. Х.: ФОП Александрова К.М., 2008. 352 с.
44. Богма О.С., Болдуєвіа О.В. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. №3(7). С. 166-170.
45. Брехун Н.С. Що таке контролінг? *Вісник ЖДТУ*. 2007. № 4 (42). С. 48-53.
46. Булавинець В.М. Особливості заощаджувальної поведінки домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6788> (дата звернення: 11.10.2020).
47. Бухаріна Л.М. Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону: програмно-цільовий підхід : автореф. дис ... канд. екон. наук : 08.00.05. Черкаси, 2013. 20 с.
48. Варфоломеева Ю.А. Интеллектуальная собственность в условиях инновационного развития: монография. М.: Ось-89, 2006. 142 с.
49. Варцаба В., Кубіній В., Голяк М. Стратегічний потенціал регіонального економічного розвитку: системний ракурс. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2019. № 3 (68). С. 44-55.

50. Варцаба В.І., Гудзовата Л.М., Завадяк Я.С. Умови трансформації інноваційного підприємництва на фактор регіонального потенціалу стратегічної конкурентоспроможності. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Науковий журнал ДВНЗ «ПНУ імені В. Стефаника». Випуск 16. Т. 1. 2020. С. 102-111.
51. Васюхина О.В., Павлова Е.А. Развитие инновационного потенциала промышленного предприятия : монографія. М : Академия Естествознания, 2010. URL: <http://www.rae.ru/monographs/89> (дата звернення: 05 липня 2018).
52. Ватаманюк-Зелінська У. Заходи регіональної політики для сприяння розвитку підприємництва у промисловому секторі економіки. *Економічний часопис ХХІ*. 2011. № 1-2. С. 59-62.
53. Власюк Ю. Аутсорсинг в инновационной сфере. *Наука и инновации*. 2013. №122. С. 43-46.
54. Геєць В.М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. №1. С. 164-176.
55. Глушков В.М. Кибернетика. Вопросы теории и практики. М.: Наука, 1986. 488 с.
56. Гоблик В.В., Агій Я.Ю., Данайканич О.В Місце та роль інноваційного підприємництва у формуванні організаційно-економічного потенціалу регіонального розвитку. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка. 2020. Вип. 2 (56). С. 62-69.
57. Горбунова О.Н., Бабенко Е.И. Системный подход к управлению инновационной деятельностью. *Вестник ТГУ*. 2008. №3. С. 76-81.
58. Гордієнко С.Г. Інноваційна діяльність: проблеми, сутність, змістовні складові та напрями удосконалення. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7. №2(23). С. 15-32.
59. Господарський кодекс України. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 17 травня 2020).

60. Готра В. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Актуальні проблеми економік*. 2014. № 6 (156). С. 79-84.

61. Готра В.В. Формування стратегічних пріоритетів розвитку регіону як засобу реалізації їх потенціалу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2019. Вип. 2 (54). С. 49-55.

62. Грант Р.М. Ресурсная концепция конкурентных преимуществ: практические выводы для формулирования стратегии. *Вестник Санкт-Петербургского Университета. Сер. Менеджмент*. 2003. Вып. 3. С. 47-76.

63. Грига В.Ю. Економічна динаміка регіонального розвитку в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2013. Вип. 4. С. 134-139.

64. Данилкова Е. Экономическая сущность и природа инноваций. *Вестник ВГУИТ*. 2017. Т. 79. №. 1. С. 326-331.

65. Данильян О.Г., Таряненко В.М. Основы філософії : навч. посібник. Харків: Право, 2003. 352 с.

66. Диха М.В. Інновації – ключовий чинник соціально-економічного розвитку країни. *Інноваційна економіка*. 2012. № 4. С.28-33.

67. Долішній М., Мошенець О. Ринкові механізми регіонального управління. *Регіональна економіка*, 2001. № 1. С. 7-17.

68. Дохолян С., Петросянц В. Передумови розвитку регіональної конкурентоспроможності. *Регіональні проблеми перетворення економіки*. 2007. №1. С. 46-50.

69. Егоров И. Инновационная Украина – 2020. Основные положения национального доклада. *Экономика Украины*. 2015. № 9 (638). С. 4-18.

70. Егоров Н.Е., Бабкин А.В. Модель кубического пространства инноваций в экономике региона. *Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. Сер. Экономические науки*. 2011. №5 (132). С. 237-240.

71. Завадяк Р.І., Фіалковський А.Р., Орбан М.М., Довганич Д.І. Ефективність в її теоретичному контенті та практичному застосуванні. *Розвиток методів*

управління та господарювання на транспорті: *Зб. наук. праць*. 2018. № 3. С. 136-146.

72. Завидівська Н. Особливості реалізації основних положень кібернетики та синергетики в умовах фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти студентів. *Молодь і ринок*. 2012. №2 (85). С. 80-84.

73. Зарічна О.В. Підвищення конкурентоспроможності регіону. *Науковий вісник ХДУ. Сер. Економічні науки. Херсон*. 2014. С. 146-150.

74. Зюкин Д.А., Святова О.В., Пожидаева Н.А., Левченко В.А. О значении и роли инновационной восприимчивости в развитии экономики региона. *Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии*. 2014. №9. С.23-25.

75. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. 397 с.

76. Иванова Н. Инновационная сфера: итоги столетия. *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. N 8. С. 22-34.

77. Инвестиции и эффект мультипликатора. URL: <http://projectimo.ru/upravlenie-investiciyami/multiplikator-investicij.html> (дата звернення: 12 жовтня 2020).

78. Истомин С.В. Осорбенности институциональных механизмов в трансформируемой экономике. *Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Экономика*. 2010. № 6 (187). С. 52-56.

79. Івченкова О.Ю., Крикуненко К.М. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку економіки України. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3(53). С. 141-146.

80. Інноваційна діяльність області у 2017. Статистичний бюлетень. Ужгород. 2018. 32 с.

81. Інноваційна політика: Європейський досвід і рекомендації для України. Том 3 Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. 2011. Київ. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/our_partners/gudrun/3_UA.pdf (дата звернення: 12 жовтня 2020).

82. Інноваційне законодавство України: Повне зібрання нормативно-правових актів : у 3-х т. [укладачі: авт. кол.] / за заг. ред. В. В. Костицького. К., 2003. Т.1. 284 с.

83. Інноваційне підприємництво: креативність, комерціалізація, екосистема : навч. посіб. для вищих навч. закладів / Бажал Ю.М. та ін.; за ред. д-ра екон. наук проф. Ю. М. Бажала. К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2015. 278 с.

84. Йохна М.А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 400 с.

85. Канапухин П., Понькина М. Инновационное предпринимательство как механизм реализации стратегии региона. *Вестник Воронежского государственного университета. Сер. Экономика и управление*. 2016. №4. С. 40-48.

86. Князевич А.О. Ринок інновацій у складі інноваційної інфраструктури країни. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 3. С. 129-139.

87. Ковалевская Д.Е. Оценка индикаторов инновационной восприимчивости экономических подсистем. *Перспективы науки*. 2013. №9. С. 132-134.

88. Ковтуненко К., Нестеренко О. Інноваційна діяльність промислових підприємств України: стан і перспективи розвитку. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 17-23.

89. Конкурентоспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси: монографія / В.П. Мікловда та ін. Мукачево: Карпатська вежа, 2015. 420 с.

90. Коротков И. Г. Национальная инновационная система Израиля в начале XXI века. *Мир новой экономики*. 2020. № 14(3). С. 27-33.

91. Коюда П.М., Шейко І.А. Ефективність економічної діяльності підприємств: теорія та практика: монографія. Х.: Компанія СМІТ, 2013. 332 с.

92. Круглова Н. Организационный механизм управления. *Центр креативных технологий*: веб-сайт. URL: <https://www.inventech.ru/lib/right/right-0010/> (дата звернення: 15 лютого 2021).

93. Кубиний Н.Ю., Пулянович Е.В., Косовилка Т.И. Институализация инновационных стратегий: ретроспективный бекграунд. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2017. Вип. 2. С. 83-86.

94. Кубиний В.В. Стратегічне управління інноваційним потенціалом: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Ужгород, 2013. 20 с.

95. Кубиний Н.Ю., Дідович Ю.О., Попович В.В. Касал М.Я. Рентабельність в системі показників ефективності стратегічного управління. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2011. Вип. 32. С. 162-166.

96. Кубиний Н.Ю., Фіалковський А.Р., Вовчанська Р.І. Ефект «spillover» у стратегічному управлінні. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 квіт. 2018 р. К. : КНЕУ, 2018. С. 204-208.

97. Купрієнко С.А. Аутопоезис. *Kuprienko*: веб-сайт. <http://kuprienko.info/kupriyenko-s-autopoezis/> (дата звернення: 17 травня 2021).

98. Кучко Е. Эвристические методы социологического изучения инновационной практики. *Социальные исследования*. URL: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/9196/1/11%20%D0%9A%D0%A3%D0%A7%D0%9A%D0%9E.pdf> (дата звернення: 17 травня 2021).

99. Лаенко О.А., Денисова К.Е. Стратегический контроллинг. *Международный журнал социальных и гуманитарных наук*. 2016. №1. Т. 6. С. 232-236.

100. Лепетюха Н.В. Оцінювання інноваційної активності промислових підприємств регіонів України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 432-436.

101. Луканська А. Грантове фінансування науки через Національний фонд досліджень розпочнеться наступного року. *Голос України*. 9 листопада 2019. URL: <http://www.golos.com.ua/article/323825> (дата звернення: 11 січня 2020).

102. Мадзігон В. Шляхи підвищення ефективності підприємств. *Молодь і ринок*. 201. №3 (74). С. 21-25.

103. Мальцева А.А., П. Кархунен. Феномен Финляндии: развитие инфраструктуры генерации и трансфера инноваций как фактор экономического роста. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 2012. № 6. С. 108-122.

104. Маргітич В.В. Організаційно-економічний потенціал стратегічного розвитку регіональної економіки : дис. д-ра філос. : 051. Економіка. Ужгород, 2021. 245 с.

105. Маргітич В.В., Фіалковський А.Р., Лазар Н.М. Системний дефектус інноваційної активності в Україні та її регіонах. *Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського»*. Серія: Економіка і управління. 2020. Вип. 1. Том 31 (70). С. 165-170.

106. Маркетинговий потенціал регіону : проблеми та шляхи їх подолання : монографія / Мікловда В.П. та ін. Ужгород : Ліра, 2009. 208 с.

107. Машковцев П.В. Формирование системы управления инновационной деятельностью в рамках процессного управления предприятия. *Вестник Казанского технологического университета*. 2012. №3. С. 176-178.

108. Мельник Ю.М., Савченко О.С. Проблеми застосування збалансованої системи показників на вітчизняних підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 1. С. 192-203.

109. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації. Затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31 березня 2016 року № 79. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text> (дата звернення: 18 січня 2020).

110. Методы поиска идей и создания инноваций. *Центр креативных технологий*: веб-сайт. URL: <https://www.inventech.ru/pub/methods/> (дата звернення: 11 жовтня 2020).

111. Миргородская Е.О. Конкурентоспособность как интегральное свойство рыночной системы хозяйствования. *Философия хозяйствования*. 2005. № 4. С. 203-212.

112. Мирошниченко Н.В. Содержание категории «инновация» в контексте формирования экономики, основанной на знаниях. *Вестник СГСЭУ*. Саратов. 2009. №4 (28). С. 41-45.

113. Міждисциплінарний словник з менеджменту / За ред. Д.М. Черваньова, О.І. Жилінської. К.: Нічлава, 2011. 624 с.

114. Мікловда В. П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 199-208.

115. Мікловда В., Фіалковський А. Мультиплікатор та його застосування в регіональному стратегічному аналізі. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. 28-29 квіт. 2020 р. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. С. 55-57.

116. Мікловда В., Огороднік В., Фіалковський А.В. Інституційний ландшафт розвитку людського капіталу регіону. *Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та доміанти розвитку* : зб. тез доп. учасників круглого столу, 15 трав. 2018 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.] ; [редкол.: А. М. Колот (голова) та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2018. С. 74-76.

117. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Можливості та обструкції розвитку інноваційного потенціалу Закарпаття як фактора регіональної конкурентоспроможності. *Економіка промисловості*. 2015. № 69. С. 31-39.

118. Мікловда В.П., Гоблик В.В., Пітюлич М.І. Концепція стійкого розвитку сільських територій Закарпатської області на 2021-2027 рр. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.Економіка*. 2019. Вип. 2 (54). С. 10-16.

119. Мікловда В.П., Латинін К.І., Фіалковський А.Р. Фактори розвитку регіональної економіки в контексті системної парадигми. *Вісник Національного*

університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. 2019. Вип. 4. С. 68-74.

120. Мікловда В.П., Маргітич В.В., Фіалковський А.Р. Зміст та імперативи інноваційної культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Збірник наукових праць. 2017. Вип. 2(50). С. 16-22.

121. Мікловда В.П., Пулянович О.В., Мошак С.М. Кібернетичний та синергетичний підходи до теоретичного контенту конкурентоспроможності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2014. Вип. 3 (44). С. 5-8.

122. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. 2016. Київ.: Державна служба статистики України. 2017. 141 с.

123. Наукова та інноваційна діяльність області. Статистичний збірник. Ужгород. 2016. 111 с.

124. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. 2018. Київ.: Державна служба статистики України. 2019. 108 с.

125. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. 2019. Київ.: Державна служба статистики України. 2020. 100 с.

126. Никитин Ю., Рукас-Пасичню В. Компетентностный подход и инновационные компетенции персонала как основа инновационного развития организации. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. №12 (162). С. 48-56.

127. Нонака Ікуджиро, Такеучи Хиротака. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах. М.: Олимп-Бизнес, 2011. 384 с.

128. Огородник В., Фіалковський А., Жорж Л., Біла Н. Стратегічний контролінг ефективності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 2 (52). С. 124-129.

129. Огородник В.О., Фіалковський А.Р., Маргітич В.В. Наукові та інноваційні фактори розвитку економіки Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Збірник наукових праць. 2021. Вип. 1 (57). С. 85-89.

130. Осипова Н.П. Соціологія : підручник / За ред. Н.П. Осипової. К. : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
131. Острякова А.Ф. Инновационное предпринимательство как фактор развития региона. *Вестник УГНТУ. Наука, образование, экономика. Сер. Экономика* 2013. №3 (5). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-predprinimatelstvo-kak-faktor-razvitiya-regiona> (дата звернення: 09 вересня 2020).
132. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України. К.: КНЕУ, 2007. 248 с.
133. Павлов В.І., Корецький Ю.М. Інноваційний потенціал регіону: діагностика та реалізація [Текст] : монографія. Луцьк: Надстиря, 2004. 244 с.
134. Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки. *Персонал*. 2006. №6. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=300> (дата звернення: 14 травня 2019).
135. Перру Ф. Экономическое пространство: теория и приложения. *Пространственная экономика*. 2007. № 2. с.77-93.
136. Підвальна О.Г., Козяр Н.О. Синергійний ефект в менеджменті. Ефективна економіка. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1865> (дата звернення: 28 січня 2018).
137. Пітюлич М.І., Гоблик В.В., Щербан Т.Д. Соціально-економічний розвиток малих сіл Закарпаття: проблеми трансформаційного періоду : монографія. Мукачево : РВВ МДУ, 2020. 148 с.
138. Пітюлич М.М. Проблеми визначення депресивних сільських територій у сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 7. С. 192-197.
139. Подольчак Н.Ю. Соціально-економічна ефективність систем менеджменту підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №2 (140). с. 47-56.
140. Попело О. Інноваційна активність як домінуюча складова продуктивних сил регіону. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. №4. с. 222-229.
141. Портер М. Конкуренция: учеб. пособие: пер. с англ. М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. 608 с.

142. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15 січня 2021).

143. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні. *Міністерство юстиції України*: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13958 (дата звернення: 11 січня 2020).

144. Прияткина Н.Ю. Условия формирования инновационных компетенций студентов в вузе. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 4. URL: www.science-education.ru. (дата звернення: 11 січня 2020).

145. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (дата звернення 10 лютого 2021).

146. Про інвестиційну діяльність :Закон України від 18.09.1991 № 1561-XI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 15 травня 2020).

147. Про інноваційну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 380-IV (380-15). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 15 травня 2020).

148. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text> (дата звернення: 04 травня 2019).

149. Ревуцька Н.В. Ресурсне забезпечення конкурентних переваг підприємства в сучасних умовах. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Сер. Економіка*. 2013. №151. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/resursne-zabezpechennya-konkurentnih-perevag-pidpriemstva-v-suchasnih-umovah> (дата звернення: 15 жовтня 2020).

150. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027. Затверджена Рішенням обласної ради 20.12.2019 №1630. URL:

<https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> (дата звернення: 10 жовтня 2020).

151. Рейтинг стран и территорий по размеру валового внутреннего продукта. 2020. *Гуманитарний портал*: веб-сайт. URL: <HTTPS://GTMARKET.RU/RATINGS/GROSS-DOMESTIC-PRODUCT-RANKING> (дата звернення: 10 лютого 2021).

152. Рейтинг стран мира по индексу инноваций. 2020. *Гуманитарний портал*: веб-сайт. URL: <HTTPS://GTMARKET.RU/RATINGS/GLOBAL-INNOVATION-INDEX> (дата звернення: 10 лютого 2021).

153. Рейтинг стран мира по уровню расходов на образование. 2020. *Гуманитарний портал*: веб-сайт. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-education-expenditure> (дата звернення: 10 лютого 2021).

154. Рекомендации ОЭСР по развитию инновационной системы. *Акредитации в образовании*. URL: http://akvobr.ru/rekomendacii_oesr_po_innovaciam.html (дата звернення: 15 лютого 2021).

155. Рубан Д.А. Региональные инновации: концептуальные соображения. *Вестник ТИУиЭ*. 2016. №1 (23). С. 17-20.

156. Савельев Ю.В. Управление конкурентоспособностью региона: от теории к практике. Ин-т экономики КарНЦ РАН. Петрозаводск : Карельский науч. центр РАН, 2010. 516 с.

157. Сегеда С.А. Методологічні основи категорії "розвиток": філософський аспект. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 14-22.

158. Сенічкіна О. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств України. *Менеджер*. 2014. № 1 (67). С. 109-114.

159. Сибирская Е.В., Петрухина Е.В., Строева О.А. Формирование региональной системы поддержки малого инновационного предпринимательства. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 6.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7406> (дата звернення: 24 лютого 2018).

160. Скібіцький О.М., Матвеев В.В., Скібіцька Л.І. Організація бізнесу. Менеджмент підприємницької діяльності [Текст] : навч. посібник. К. : Кондор, 2011. 912 с.
161. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент : підручник. К.: Знання, 2011. 423 с.
162. Соболева Т. О. Інтеграційна модель розвитку інноваційного менеджменту в організації. *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка"*. 2008. № 6. С. 648-653.
163. Солов'янчик А.В. Розвиток інноваційного підприємництва на ринку туристичних послуг. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 3(2). С. 55-61.
164. Соловьев В. Инновационная деятельность как фактор социальной стабильности. *Инновации*. 2011. № 1. С. 22-26.
165. Соловьев В. П. Новые возможности и новые проблемы инновационного развития экономики: опыт самоинтервью. *Инновации*. 2011. №9. С. 90-97.
166. Статистичний збірник «Регіони України». Частина II. 2014. Київ.: Державна служба статистики України. 2014. 733 с.
167. Статистичний збірник «Регіони України». Частина II. 2018. Київ.: Державна служба статистики України. 2018. 682 с.
168. Статистичний щорічник Закарпаття. 2018. Ужгород. 2019. 463 с.
169. Статистичний щорічник Закарпаття. 2019. Ужгород. 2020. 446 с.
170. Статистичний щорічник України за 2019. Київ. 2010. 462 с.
171. Степаненко Д. М. Инновационный процесс и инновационная деятельность: понятие, сущность, характеристики. *ПСЭ*. 2009. №4. С. 36-41.
172. Стратегічне управління ефективністю підприємств у корпоративному секторі регіону: проблеми та шляхи вдосконалення : монографія / Мікловда В.П. та ін. Ужгород : Ліра, 2010. 196 с.
173. Стратегічне управління конкурентоспроможністю: епістемологічні підходи та практична проблематика / Мікловда В.П. та ін. Полтава, Ужгород, 2012. 307 с.

174. Стратегічне управління конкурентоспроможністю: системний метод та екзистенціальна експозиція: монографія / Мошак С.М. та ін. Мукачево: Карпатська вежа, 2017. 240 с.

175. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки. К. : Фенікс, 2007. 556 с.

176. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Квасюка. Т. 2. Інноваційно-технологічний розвиток економіки. К.: Фенікс, 2007. 564 с.

177. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. №526. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 12 лютого 2020).

178. Струмилин С.Г. К вопросу об изменении народного благосостояния. *Вестник статистики*. 1954. № 5. С. 12-28.

179. Татаркін А.І., Формування конкурентних переваг регіону. *Регіон: економіка та соціологія*. 2006. №1. С. 22-28.

180. Теория аутопоззиса У. Матурана. *Vikent* : веб-сайт. URL: <https://vikent.ru/enc/2087/> (дата звернення: 03 січня 2021).

181. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети сталого ендogenous зростання регіонів України в умовах сучасних реформ / Наук. ред. В. С. Кравців. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2018. 157 с.

182. Тимофієва Г. С. Конкурентні переваги регіону на світовому аграрному ринку: понятійно-термінологічний апарат дослідження [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 1 (2). С. 336-343.

183. Трусов А.В. Информационные модели и механизмы процесса коммерциализации результатов инновационной деятельности. *Программные продукты и системы*. 2012. № 2. с. 137-142.

184. Узунов В.В., Сучасні пріоритети реалізації інноваційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 17. с. 124-127.

185. Україна опустилася в рейтингу інноваційних країн. *Економічний портал Слово і діло*. : веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/07/25/novyna/ekonomika/ukrayina-opustylasya-rejtynhu-innovacziynux-krayin> (дата звернення: 11 січня 2020).

186. Уровень расходов на НИОКР в странах мира. 2019. *Гуманитарный портал*: веб-сайт. 2019. URL: <HTTPS://GTMARKET.RU/RATINGS/RESEARCH-AND-DEVELOPMENT-EXPENDITURE> (дата звернення: 18 травня 2021).

187. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. СПб.: Питер пресс, 2008. 442 с.

188. Фёдорович Турчин. Феномен науки. Кибернетический подход к эволюции. *Электронная библиотека RoyalLib.com* : веб-сайт. URL: https://royallib.com/book/fyodorovich_turchin/fenomen_nauki_kiberneticheskiy_podhod_k_evolyutsii.html (дата звернення: 14 травня 2020).

189. Федорченко А.В. Марьясис Д.А. Опыт построения экономики инноваций. Пример Израиля. М.: ИВ РАН, 2015. 268 с.

190. Фиговский О.Л. Инновационная система Израиля. *Институт эволюционной экономики*: веб-сайт. URL: <http://iee.org.ua/ru/publication/304/> (дата звернення: 11 січня 2020).

191. Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Ивина. М.: Гардарики, 2004. 1072 с.

192. Фіалковський А. Інноваційне підприємництво як конвергенція креативу та бізнесу. *Стратегія бізнесу: футурологічні виклики*: Зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції [Електронний ресурс]. К.: КНЕУ, 2019. С. 415-418. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/31955/>.

193. Фіалковський А.Р. Алгоритм формування регіональної системи підтримки інноваційного підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського Університету Серія Економіка. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 1 (53). С. 77-81.

194. Фіалковський А.Р. Ефект синергії в управлінні розвитком інноваційного підприємництва. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту*: Зб. матеріалів V Міжнародної наук.-практ. конф. К.: КНЕУ, 2020. С.302-305. URL: [KNEU%202020/Proceedings_SIMM_2020.pdf](http://kneu.org.ua/2020/Proceedings_SIMM_2020.pdf).

195. Фіалковський А.Р. Експлікативне моделювання системи управління інноваційним розвитком регіону. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 28-29 квітня 2021 р. Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 102-104.

196. Фіалковський А.Р. Методи аналізу в процесі створення системи підтримки інноваційного підприємництва. *Управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності: 2020* : матеріали Всеукр.наук.-практ. інтернет-конф. За загальною редакцією д.е.н., проф. Аванесова Н.Е., к.е.н. Криворучко Г.В., ас. Сергієнко Ю. І., 15 жовт. 2020. Харків: ХНУБА, 2020. С. 176-178.

197. Фіалковський А.Р. Причини гальмування інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Збірник наукових праць. 2020. Вип. 1(55). С. 85-89.

198. Фіалковський А.Р. Структурно-логічна модель діагностики інноваційного підприємництва. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 24 квіт. 2020. Харків: ХНУБА, 2020. С. 232-234.

199. Фіалковський А.Р. Сучасні методи аналізу інноваційної діяльності. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 28 квіт. 2020. Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2020. С. 283-285.

200. Фіалковський А.Р., Маргітич В.В. Причинно-наслідковий аналіз результативності в управлінні інноваційною діяльністю. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи. Частина 2 «Адміністративно-управлінська*

діяльність у публічній сфері» : мат. всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених, 12 лист. 2019 р. Харків, 2019. С. 206-209.

201. Філософія гармонії. *Stud.com.ua*: веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/43901/filosofiya/filosofiya_garmoniyi (дата звернення: 19 травня 2020).

202. Череп О.Г., Гайдай І.О. Управління кадровим потенціалом підприємств машинобудування Запорізької області. *Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях*. Зб. матеріалів XI Міжнар.наук.-практ. Конференції. / За заг. ред. А.В. Череп. Запоріжжя: Видавництво ЗНУ, 2016. С. 273-274.

203. Черняк О. І., Захарченко П.В. Інтелектуальний аналіз даних : підручник. Київ : Знання, 2010. 837 с.

204. Чіков І. А. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «інновація». *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.pauka.com.ua/?op=1&z=7450> (дата звернення: 31 серпня 2020).

205. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М. : «Эксмо», 2007. 864 с.

206. Щербаков Г.А. Генезис и развитие научных представлений о роли инноваций в экономическом процессе. *МИР (Модернизация. Инновации. Развитие)*. 2019. №4. С. 470-485.

207. Щодо визначення критеріїв віднесення продукції до високотехнологічної. URL: <http://old.niss.gov.ua/MONITOR/March08/11.htm>. (дата звернення: 10.04.2021).

208. Югас Е.Ф. , Туряница К.С. Каузальна індукція в аналізі та моделюванні економічних процесів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2013. Вип. 4 (41). С. 103-107.

209. Юдин Э.Г. Развитие. URL: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/095/119.htm> (дата звернення: 17 вересня 2019).

210. Юрченко К. Роль підприємництва при впровадженні інновацій для розвитку регіонів України. *Аналітична записка*. 2018. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Yurchenko-dc64e.pdf (дата звернення: 05 травня 2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг)
за регіонами у 2019 році [125, с.94]**

	Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг)		Із загального обсягу реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг), тис.грн	
	тис.грн	% до загального обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг)	нова для ринку	нова лише для підприємства
Україна	34264893,0	1,3	6826224,3	27438668,7
Автономна Республіка Крим	...	...	...	...
області				
Вінницька	660720,8	0,9	460536,0	200184,8
Волинська	219429,4	0,7	к	к
Дніпропетровська	1078100,0	0,2	56377,0	1021723,0
Донецька	14689701,6	5,2	к	к
Житомирська	274401,1	0,8	к	к
Закарпатська	138821,0	0,7	–	138821,0
Запорізька	2801756,2	1,6	179745,7	2622010,5
Івано-Франківська	141891,2	0,3	к	к
Київська	990485,5	0,9	693510,4	296975,1
Кіровоградська	977385,2	4,2	к	к
Луганська	461046,7	3,0	к	к
Львівська	871902,7	0,8	70084,2	801818,5
Миколаївська	957227,3	2,4	–	957227,3
Одеська	722192,0	1,5	к	к
Полтавська	314442,9	0,2	к	к
Рівненська	7408,9	–	к	к
Сумська	732200,8	2,0	137504,6	594696,2
Тернопільська	153364,2	0,9	72399,8	80964,4
Харківська	3583268,6	3,0	1679213,2	1904055,4
Херсонська	453549,3	2,3	к	к
Хмельницька	219969,4	0,7	к	к
Черкаська	1016093,1	1,5	631621,5	384471,6
Чернівецька	26896,1	0,4	–	26896,1
Чернігівська	682823,1	2,6	595169,5	87653,6
міста				
Київ	2089815,9	0,3	297161,1	1792654,8
Севастополь	...	...	...	...

Додаток Б

Реалізація інноваційної промислової продукції (товарів, послуг) за межами України за регіонами у 2019 році[125, с.95]

	Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (товари, послуги) за межами України	Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг) за межами України	
		тис.грн	% до загального обсягу реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг)
Україна	161	18558591,9	54,2
Автономна Республіка Крим	...	...	...
області			
Вінницька	6	56636,2	8,6
Волинська	3	к	к
Дніпропетровська	8	628585,8	58,3
Донецька	5	13256972,8	90,2
Житомирська	7	78849,5	28,7
Закарпатська	4	44041,9	31,7
Запорізька	15	981394,4	35,0
Івано-Франківська	5	27755,1	19,6
Київська	7	766943,0	77,4
Кіровоградська	4	546486,0	55,9
Луганська	1	к	к
Львівська	5	154334,1	17,7
Миколаївська	4	97627,2	10,2
Одеська	5	266950,7	37,0
Полтавська	8	22106,4	7,0
Рівненська	4	2476,4	33,4
Сумська	11	566760,0	77,4
Тернопільська	2	к	к
Харківська	32	384050,0	10,7
Херсонська	4	17780,7	3,9
Хмельницька	2	к	к
Черкаська	8	47254,4	4,7
Чернівецька	1	к	к
Чернігівська	3	к	к
міста			
Київ	7	551614,4	26,4
Севастополь	...	...	...

Додаток В

Кількість придбаних та переданих нових технологій промисловими підприємствами в Україні та за її межами за регіонами у 2019 році[125, с.98]
(одиниць)

	Придбання нових технологій		Передача нових технологій	
	в Україні	за межами України	в Україні	за межами України
Україна	885	112	69	к
Автономна Республіка Крим	...	...		...
області				
Вінницька	22	9	к	—
Волинська	9	к	—	—
Дніпропетровська	61	к	к	—
Донецька	38	к	—	—
Житомирська	к	к	—	—
Закарпатська	к	—	—	—
Запорізька	45	10	к	—
Івано-Франківська	11	к	к	—
Київська	33	к	—	—
Кіровоградська	к	—	—	—
Луганська	21	к	—	—
Львівська	47	17	к	к
Миколаївська	11	к	—	—
Одеська	14	к	—	—
Полтавська	46	7	—	—
Рівненська	17	5	к	—
Сумська	к	—	к	к
Тернопільська	к	к	к	—
Харківська	48	к	к	—
Херсонська	к	—	—	—
Хмельницька	к	—	к	к
Черкаська	к	—	—	—
Чернівецька	к	—	—	—
Чернігівська	—	—	—	—
міста				
Київ	306	27	к	
Севастополь	...	...	...	...

**Основні показники перевірки кореляційно-регресійного
аналізу по Україні (аркуш Microsoft)**

Y	
Среднее	2184627
Стандартная ошибка	318503,5
Медиана	1787730
Мода	#Н/Д
Стандартное отклонение	1007196
Дисперсия выборки	1,01E+12
Эксцесс	-0,7468
Асимметричность	0,80738
Интервал	2891995
Минимум	1082569
Максимум	3974564
Сумма	21846269
Счет	10

Розрахунки показників регресії по Україні (аркуш Microsoft)

Регрессионная статистика	
Множественный R	0,999991
R-квадрат	0,999982
Нормированный R-квадрат	0,999918
Стандартная ошибка	9099,628
Наблюдения	10

Дисперсионный анализ					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	7	9,13E+12	1,3E+12	15751,35	6,35E-05
Остаток	2	1,66E+08	82803225		
Итого	9	9,13E+12			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	1577555	104989,1	15,0259	0,0044	1125824	2029287	1125824	2029287
X_1	-128,754	17,49099	-7,36115	0,017959	-204,012	-53,4962	-204,012	-53,4962
X_4	228,7882	257,6073	0,888128	0,468175	-879,606	1337,183	-879,606	1337,183
X_5	5,190056	2,904543	1,786875	0,21587	-7,30719	17,6873	-7,30719	17,6873
X_6	-484,476	33,12263	-14,6267	0,004642	-626,991	-341,961	-626,991	-341,961
X_7	47,20253	6,138784	7,689231	0,016496	20,78947	73,61558	20,78947	73,61558
X_8	-49,3554	18,41798	-2,67974	0,115602	-128,602	29,89072	-128,602	29,89072
X_9	253,2646	15,32816	16,52283	0,003643	187,3129	319,2163	187,3129	319,2163

Додаток Е

**Таблиця значень F-критерію Фішера при рівні значущості $\alpha = 0,05$ по Україні
(аркуш Microsoft)**

k1										
k2	1	2	3	4	5	6	8	12	24	∞
1	161,45	199,50	215,72	224,57	230,17	233,97	238,89	243,91	249,04	254,32
2	18,51	19,00	19,16	19,25	19,30	19,33	19,37	19,41	19,45	19,50
3	10,13	9,55	9,28	9,12	9,01	8,94	8,84	8,74	8,64	8,53
4	7,71	6,94	6,59	6,39	6,26	6,16	6,04	5,91	5,77	5,63
5	6,61	5,79	5,41	5,19	5,05	4,95	4,82	4,68	4,53	4,36
6	5,99	5,14	4,76	4,53	4,39	4,28	4,15	4,00	3,84	3,67
7	5,59	4,74	4,35	4,12	3,97	3,87	3,73	3,57	3,41	3,23
8	5,32	4,46	4,07	3,84	3,69	3,58	3,44	3,28	3,12	2,93
9	5,12	4,26	3,86	3,63	3,48	3,37	3,23	3,07	2,90	2,71
10	4,96	4,10	3,71	3,48	3,33	3,22	3,07	2,91	2,74	2,54
11	4,84	3,98	3,59	3,36	3,20	3,09	2,95	2,79	2,61	2,40
12	4,75	3,88	3,49	3,26	3,11	3,00	2,85	2,69	2,50	2,30
13	4,67	3,80	3,41	3,18	3,02	2,92	2,77	2,60	2,42	2,21
14	4,60	3,74	3,34	3,11	2,96	2,85	2,70	2,53	2,35	2,13
15	4,54	3,68	3,29	3,06	2,90	2,79	2,64	2,48	2,29	2,07
16	4,49	3,63	3,24	3,01	2,85	2,74	2,59	2,42	2,24	2,01
17	4,45	3,59	3,20	2,96	2,81	2,70	2,55	2,38	2,19	1,96
18	4,41	3,55	3,16	2,93	2,77	2,66	2,51	2,34	2,15	1,92
19	4,38	3,52	3,13	2,90	2,74	2,63	2,48	2,31	2,11	1,88
20	4,35	3,49	3,10	2,87	2,71	2,60	2,45	2,28	2,08	1,84

Додаток Ж

Значення t-критерію Стьюдента по Україні

n	P-0,01	P -0,05	P-0,1	P-0,15	P-0,2	P - 0,25	P -0,3
1	63,6567412	12,7062047	6,3137515	4,1652998	3,0776835	2,4142136	1,9626105
2	9,9248432	4,3026527	2,9199856	2,2819306	1,8856181	1,6035675	1,3862066
3	5,8409093	3,1824463	2,3533634	1,9243197	1,6377444	1,4226253	1,2497781
4	4,6040949	2,7764451	2,1318468	1,7781922	1,5332063	1,3443976	1,1895669
5	4,0321430	2,5705818	2,0150484	1,6993626	1,4758840	1,3009490	1,1557673
6	3,7074280	2,4469119	1,9431803	1,6501732	1,4397557	1,2733493	1,1341569
7	3,4994833	2,3646243	1,8945786	1,6165917	1,4149239	1,2542787	1,1191591
8	3,3553873	2,3060041	1,8595480	1,5922214	1,3968153	1,2403183	1,1081454
9	3,2498355	2,2621572	1,8331129	1,5737358	1,3830287	1,2296592	1,0997162
10	3,1692727	2,2281389	1,8124611	1,5592359	1,3721836	1,2212554	1,0930581
11	3,1058065	2,2009852	1,7958848	1,5475598	1,3634303	1,2144602	1,0876664
12	3,0545396	2,1788128	1,7822876	1,5379565	1,3562173	1,2088525	1,0832114
13	3,0122758	2,1603687	1,7709334	1,5299196	1,3501713	1,2041462	1,0794687
14	2,9768427	2,1447867	1,7613101	1,5230951	1,3450304	1,2001403	1,0762802
15	2,9467129	2,1314495	1,7530504	1,5172280	1,3406056	1,1966893	1,0735314
16	2,9207816	2,1199053	1,7458837	1,5121302	1,3367572	1,1936854	1,0711372
17	2,8982305	2,1098156	1,7396067	1,5076598	1,3333794	1,1910471	1,0690331
18	2,8784405	2,1009220	1,7340636	1,5037077	1,3303909	1,1887115	1,0671695
19	2,8609346	2,0930241	1,7291328	1,5001888	1,3277282	1,1866293	1,0655074
20	2,8453397	2,0859634	1,7247182	1,4970355	1,3253407	1,1847614	1,0640158
21	2,8313596	2,0796138	1,7207429	1,4941938	1,3231879	1,1830764	1,0626697
22	2,8187561	2,0738731	1,7171444	1,4916196	1,3212367	1,1815487	1,0614488
23	2,8073357	2,0686576	1,7138715	1,4892769	1,3194602	1,1801572	1,0603365
24	2,7969395	2,0638986	1,7108821	1,4871358	1,3178359	1,1788845	1,0593189
25	2,7874358	2,0595386	1,7081408	1,4851713	1,3163451	1,1777160	1,0583844

Розрахунки показників регресії для Y по Україні (аркуш Microsoft)

Регрессионная статистика	
Множественный R	0,999987
R-квадрат	0,999975
Нормированный R-квадрат	0,999924
Стандартная ошибка	8773,431
Наблюдения	10

Дисперсионный анализ					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значи-мость F</i>
Регрес-сия	6	9,13E+12	1,52E+12	19768,32	5,56E-07
Остаток	3	2,31E+08	76973089		
Итого	9	9,13E+12			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	1629673	83937,09	19,41541	0,000298	1362547	1896798	1362547	1896798
X_1	-135,552	15,16337	-8,93944	0,002953	-183,809	-87,2955	-183,809	-87,2955
X_5	7,692874	0,678191	11,34322	0,00147	5,534566	9,851182	5,534566	9,851182
X_6	-492,926	30,58941	-16,1143	0,00052	-590,275	-395,577	-590,275	-395,577
X_7	44,37334	5,059446	8,770395	0,003122	28,27192	60,47476	28,27192	60,47476
X_8	-52,427	17,44186	-3,00582	0,057402	-107,935	3,080759	-107,935	3,080759
X_9	259,3949	13,19543	19,65794	0,000288	217,4012	301,3887	217,4012	301,3887

Розрахунки показників регресії для Y по Закарпатській області (аркуш Microsoft) [104]

Регрессионная статистика		
Множественный R	0,999675	Множинник
R-квадрат	0,99935	
Нормированный R-квадрат	0,997076	Нормований R
Стандартная ошибка	766,9578	Стандартна помилка
Наблюдения	10	

Дисперсионный анализ					
	df	SS	MS	F	Значимость F
Регрессия	7	1,81E+09	2,59E+08	439,4753	0,002272
Остаток	2	1176449	588224,3		
Итого	9	1,81E+09			

	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение	Нижние 95%	Верхние 95%	Нижние 95,0%	Верхние 95,0%
Y-пересечение	51003,52	12272,72	4,155844	0,053312	-1801,75	103808,8	-1801,75	103808,8
X ₁	-593,559	254,6294	-2,33107	0,145037	-1689,14	502,0225	-1689,14	502,0225
X ₂	-2,19015	1,442561	-1,51824	0,26827	-8,39699	4,016687	-8,39699	4,016687
X ₄	562,3813	391,4488	1,436666	0,287346	-1121,89	2246,65	-1121,89	2246,65
X ₅	-16,3346	4,194729	-3,89408	0,060066	-34,3831	1,713835	-34,3831	1,713835
X ₆	-263,016	70,65664	-3,72245	0,06519	-567,027	40,99487	-567,027	40,99487
X ₈	293,8515	142,3093	2,064878	0,174954	-318,456	906,1592	-318,456	906,1592
X ₉	63,24356	153,2216	0,412759	0,719825	-596,016	722,5031	-596,016	722,5031

Додаток Л

**Таблиця значень F-критерію Фішера при рівні значущості $\alpha = 0,05$ по
Закарпатській області [104]**

k1 k2	1	2	3	4	5	6	8	12	24	∞
1	161,45	199,50	215,72	224,57	230,17	233,97	238,89	243,91	249,04	254,32
2	18,51	19,00	19,16	19,25	19,30	19,33	19,37	19,41	19,45	19,50
3	10,13	9,55	9,28	9,12	9,01	8,94	8,84	8,74	8,64	8,53
4	7,71	6,94	6,59	6,39	6,26	6,16	6,04	5,91	5,77	5,63
5	6,61	5,79	5,41	5,19	5,05	4,95	4,82	4,68	4,53	4,36
6	5,99	5,14	4,76	4,53	4,39	4,28	4,15	4,00	3,84	3,67
7	5,59	4,74	4,35	4,12	3,97	3,87	3,73	3,57	3,41	3,23
8	5,32	4,46	4,07	3,84	3,69	3,58	3,44	3,28	3,12	2,93
9	5,12	4,26	3,86	3,63	3,48	3,37	3,23	3,07	2,90	2,71
10	4,96	4,10	3,71	3,48	3,33	3,22	3,07	2,91	2,74	2,54
11	4,84	3,98	3,59	3,36	3,20	3,09	2,95	2,79	2,61	2,40
12	4,75	3,88	3,49	3,26	3,11	3,00	2,85	2,69	2,50	2,30
13	4,67	3,80	3,41	3,18	3,02	2,92	2,77	2,60	2,42	2,21
14	4,60	3,74	3,34	3,11	2,96	2,85	2,70	2,53	2,35	2,13
15	4,54	3,68	3,29	3,06	2,90	2,79	2,64	2,48	2,29	2,07
16	4,49	3,63	3,24	3,01	2,85	2,74	2,59	2,42	2,24	2,01
17	4,45	3,59	3,20	2,96	2,81	2,70	2,55	2,38	2,19	1,96
18	4,41	3,55	3,16	2,93	2,77	2,66	2,51	2,34	2,15	1,92
19	4,38	3,52	3,13	2,90	2,74	2,63	2,48	2,31	2,11	1,88
20	4,35	3,49	3,10	2,87	2,71	2,60	2,45	2,28	2,08	1,84

Значення t-критерію Стьюдента по Закарпатській області [104]

n	P -0,01	P -0,05	P -0,1	P -0,15	P -0,2	P -0,25	P -0,3
1	63,6567412	12,7062047	6,3137515	4,1652998	3,0776835	4142136	1,9626105
2	9,9248432	4,3026527	2,9199856	2,2819306	1,8856181	6035675	1,3862066
3	5,8409093	3,1824463	2,3533634	1,9243197	1,6377444	4226253	1,2497781
4	4,6040949	2,7764451	2,1318468	1,7781922	1,5332063	3443976	1,1895669
5	4,0321430	2,5705818	2,0150484	1,6993626	1,4758840	3009490	1,1557673
6	3,7074280	2,4469119	1,9431803	1,6501732	1,4397557	2733493	1,1341569
7	3,4994833	2,3646243	1,8945786	1,6165917	1,4149239	2542787	1,1191591
8	3,3553873	2,3060041	1,8595480	1,5922214	1,3968153	2403183	1,1081454
9	3,2498355	2,2621572	1,8331129	1,5737358	1,3830287	2296592	1,0997162
10	3,1692727	2,2281389	1,8124611	1,5592359	1,3721836	2212554	1,0930581
11	3,1058065	2,2009852	1,7958848	1,5475598	1,3634303	2144602	1,0876664
12	3,0545396	2,1788128	1,7822876	1,5379565	1,3562173	2088525	1,0832114
13	3,0122758	2,1603687	1,7709334	1,5299196	1,3501713	2041462	1,0794687
14	2,9768427	2,1447867	1,7613101	1,5230951	1,3450304	2001403	1,0762802
15	2,9467129	2,1314495	1,7530504	1,5172280	1,3406056	1966893	1,0735314
16	2,9207816	2,1199053	1,7458837	1,5121302	1,3367572	1936854	1,0711372
17	2,8982305	2,1098156	1,7396067	1,5076598	1,3333794	1910471	1,0690331
18	2,8784405	2,1009220	1,7340636	1,5037077	1,3303909	1887115	1,0671695
19	2,8609346	2,0930241	1,7291328	1,5001888	1,3277282	1866293	1,0655074
20	2,8453397	2,0859634	1,7247182	1,4970355	1,3253407	1847614	1,0640158
21	2,8313596	2,0796138	1,7207429	1,4941938	1,3231879	1830764	1,0626697
22	2,8187561	2,0738731	1,7171444	1,4916196	1,3212367	1815487	1,0614488
23	2,8073357	2,0686576	1,7138715	1,4892769	1,3194602	1801572	1,0603365
24	2,7969395	2,0638986	1,7108821	1,4871358	1,3178359	1788845	1,0593189
25	2,7874358	2,0595386	1,7081408	1,4851713	1,3163451	1777160	1,0583844

Додаток Н

Значення t-статистики та показника р для факторів-аргументів*
Закарпатської області [104]

	t-статистика		р-значення	
	Розрахункові	Критичні	Розрахункові	Критичні
X_1	-2,33107	2,37	0,145037	0,5
X_2	-1,51824		0,26827	
X_4	1,436666		0,287346	
X_5	-3,89408		0,060066	
X_6	-3,72245		0,06519	
X_8	2,064878		0,174954	
X_9	0,412759		0,719825	

Перелік публікацій

Перелік публікацій, що містять основні наукові результати дисертації

Публікації в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Jurkovicova L., Fialkovskyi A., Chekan I. Innovation as the Key Competitive Advantage. *Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY*. Bratislava. 2020. №4. URL: <http://www.derivat.sk/index.php?PageID=3194//>. 0,7 д.а. *Особистий внесок: розкрито сутність інновацій з філософської позиції, з точки зору управління, як економічне явище, як явище культури – 0,5 д.а.*

2. Fialkovskyi A., Marhitich V., Latynin K. Levers of innovative entrepreneurship activation in the strategic regional competitiveness. *European journal of economics and management*. 2020. Volume 6, Issue 6. P. 92-97. URL: https://eujem.cz/?page_id=1188 . 0,3 д.а. *Особистий внесок: описано систему важелів активізації інноваційного підприємництва як фактору конкурентоспроможності регіональної економіки – 0,15 д.а.*

Перелік публікацій в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

3. Мікловда В.П., Маргітич В.В., Фіалковський А.Р. Зміст та імперативи інноваційної культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2017. Вип. 2 (50). С. 16-22. 0,4 д.а. *Особистий внесок: описано принципи інноваційної культури – 0,2 д.а.* URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuuec_2017_2_3

4. Огородник В., Фіалковський А., Жорж Л., Біла Н. Стратегічний контролінг ефективності. *Науковий вісник Ужгородського університету Сер. Економіка*. 2018. Вип. 2 (52). С. 124-129. 0,5 д.а. *Особистий внесок: визначено функції контролінгу,*

ефективність розкрито як мету та фактор – 0,35 д.а. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/149447>.

5. Завадяк Р.І., Фіалковський А.Р., Орбан М.М., Довганич Д.І. Ефективність в її теоретичному контенті та практичному застосуванні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*: зб. наук. праць. 2018. Вип. 3. С. 136-146. 0,5 д.а. *Особистий внесок: розглянуто ефективність як спосіб та результат дій, розкрито теоретичний та практичний контент ефективності – 0,35 д.а.*

6. Фіалковський А.Р. Алгоритм формування регіональної системи підтримки інноваційного підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2019. Вип. 1 (53). С. 77-81. 0,4 д.а.

7. Маргітич В.В., Фіалковський А.Р., Лазар Н.М. Системний дефектус інноваційної активності в Україні та її регіонах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Сер. Економіка і управління*. 2020. Вип. 1. Том 31 (70). С. 165-170. 0,2 д.а. *Особистий внесок: запропоновано поняття системного дефектуса та проведено аналіз його складових – 0,14 д.а.*

8. Мікловда В.П., Латинін К.І., Фіалковський А.Р. Фактори розвитку регіональної економіки в контексті системної парадигми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. Проблеми економіки та управління. 2019. Вип. 4. С. 68-74. 0,4 д.а. *Особистий внесок: визначення видів факторів та їх функцій – 0,25 д.а.*

9. Фіалковський А.Р. Причини гальмування інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. «Економіка»*. 2020. Вип. 1 (55). С. 85-89. 0,4 д.а.

10. Огородник В.О., Фіалковський А.Р., Маргітич В.В. Наукові та інноваційні фактори розвитку економіки Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2021. Вип. 1 (57). С. 85-89. 0,42 д.а. *Особистий внесок: побудова стохастичної моделі та її аналіз – 0,2 д.а.*

11. Fialkivskyi A. Innovative entrepreneurship as a factor of regional competitiveness: management content. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*. 2021. №2 (50). С. 94-98. – 0,45 д.а.

Перелік публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Fialkovskyi A. System approach to the cluster. *Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 26-27 жовтня 2017р. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. С. 26-27. 0,13 д.а.

13. Кубіній Н.Ю., Фіалковський А.Р., Вовчанська Р.І. Ефект «spillover» у стратегічному управлінні. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. 19–20 квітня 2018 р. К. : КНЕУ, 2018. С.204-208. 0,25 д.а. *Особистий внесок: показано дію ефекту в економіці та фінансах – 0,05 д.а.*

14. Мікловда В.П., Огородник В.О., Фіалковський А.Р. Інституційний ландшафт розвитку людського капіталу регіону. *Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та домінанти розвитку* : зб. тез доп. учасників круглого столу, 15 трав. 2018 р. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [редкол.: А.М. Колот (голова) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2018. С. 74-76. 0,1 д.а.: *Особистий внесок: методика оцінки керованості людським капіталом регіону – 0,05 д.а.*

15. Фіалковський А.Р. Інноваційне підприємництво як конвергенція креативу та бізнесу. *Стратегія бізнесу: футурологічні виклики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. К. : КНЕУ, 2019. С. 415-418. 0,2 д.а.

16. Фіалковський А.Р. Сучасні методи аналізу інноваційної діяльності. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 квітня 2020 р. Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2020. С. 283-285. 0,19 д.а.

17. Мікловда В., Фіалковський А. Мультиплікатор та його застосування в регіональному стратегічному аналізі. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 28-29 квітня

2020 р. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. С. 55-57. 0,15. д.а. Особистий внесок: розрахунок мультиплікатора. – 0,1 д.а.

18. Фіалковський А.Р. Ефект синергії в управлінні розвитком інноваційного підприємництва. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту*: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. [Електронний ресурс]. К.: КНЕУ, 2020. С. 302-305. 0,25 д.а. URL: [KNEU%202020/Proceedings_SIMM_2020.pdf](https://kneu.org.ua/2020/2020/Proceedings_SIMM_2020.pdf).

19. Фіалковський А.Р. Методи аналізу в процесі створення системи підтримки інноваційного підприємництва. *Управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. за заг. ред. д.е.н., проф. Аванесова Н.Е., к.е.н. Криворучко Г.В., ас. Сергієнко Ю.І. 15 жовтня 2020 р. Харків: ХНУБА, 2020. С. 176-178. 0,16 д.а.

20. Фіалковський А.Р. Структурно-логічна модель діагностики інноваційного підприємництва. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції та перспективи*: матеріали II всеукраїнської наук.-практ. конф. 24 квітня 2020 р. Харків: ХНУБА, 2020. С. 232-234. 0,1 д.а.

21. Фіалковський А.Р., Маргітич В.В. Причинно-наслідковий аналіз результативності в управлінні інноваційною діяльністю. *Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи. Частина 2 «Адміністративно-управлінська діяльність у публічній сфері»*: мат. всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених, 12 листопада 2019 р. Харків, 2019. С. 206-209. 0,11 д.а. Особистий внесок: визначення результативності інноваційної діяльності – 0,05 д.а.

22. Фіалковський А.Р. Експлікативне моделювання системи управління інноваційним розвитком регіону. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 28-29 квітня 2021 р. Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 102-104. 0,17 д.а.

**ЗАКАРПАТСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ І ГУМАНІТАРНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ**

**ZAKARPATTYA REGIONAL
CENTRE FOR SOCIO-ECONOMIC
AND HUMANITARIAN
RESEARCH OF NAS UKRAINE**

вул. Університетська, 21, м.Ужгород,
Закарпатська область, 88017
тел./факс: (0312) 64-34-36

21, Universitetska st., Uzhgorod,
Zakarpattya, 88017
tel./fax: +380 (312) 64-34-36

e-mail: z.r.centre@gmail.com

Вих. № 49/1
від 06.07.2021р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Фіалковського Андрія Роальдовича на тему:

**«Розвиток інноваційного підприємництва як фактору формування
стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки»**

Посилення конкурентної боротьби, поява нових глобальних та регіональних викликів, перехід на новий технологічний уклад обумовлюють необхідність дослідження сутності та перспектив інноваційного підприємництва як чинника, що забезпечують сталий випереджальний розвиток територіальних економічних систем. Одночасно виявилось, що відсутність стратегічної спрямованості на підтримку інноваційного підприємництва гальмує перебудову регіональної економіки відповідно до нових технологічних, інституційних, організаційних умов, відсуває економіку держави та її регіонів на периферію світових економічних процесів. Лише за умови наявності потужного потенціалу інноваційного підприємництва, що базується на довготермінових засадах, та адекватної системи управління інноваційним потенціалом країна та її регіони здатні сформувати відповідні сучасним викликам конкурентні переваги.

Все це обумовило не тільки актуальність теми дисертаційної роботи Фіалковського А.Р., але й можливість практичного застосування пропозицій автора.

Серед пропозицій автора, що мають перспективу практичного застосування, заслуговує на увагу Система підтримки інноваційного підприємництва, яка

буде сприяти розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатській області, та розроблений здобувачем алгоритм її впровадження.

Пропозицій, що викладені в дисертаційній роботі Фіалковського А.Р. **«Розвиток інноваційного підприємництва як фактору формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки»**, будуть використанні науковцями при дослідженні НДР **«Потенціал розвитку туристично- рекреаційного комплексу сільських територій Закарпаття»**.

Директор ЗРЦ СЕ і
ГД НАН України,
к.е.н., доц.

С.В. Сембер

ЄДРПОУ 34880167
р/р 26003443543
в АТ «Райффайзен Банк Аваль»
м. Київ, МФО 380805

тел./факс: (044) 457 8342, 594 5661
e-mail: info@aerodc.com.ua

ПІН 348801626555

Юридична адреса: 01014 м. Київ, вул. Звіринецька, 63

вих. № D-073/10/2020

від 27.10.2020 р.

За місцем вимоги

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
Фіалковського Андрія Роальдовича та пропозицій, представлених в
дисертаційній роботі на тему: «Розвиток інноваційного підприємництва
як фактору формування стратегічних конкурентних переваг
регіональної економіки»**

При розробці плану розвитку ТОВ «АероДС» на 2021 рік та стратегічного плану ТОВ «АероДС» на 2021-2030 роки було застосовано запропонований А.Р. Фіалковським мультиплікатор, який дозволяє оцінити результативності інвестицій в інноваційну діяльність бізнесу та їх стратегічну перспективність, а також впроваджені рекомендації стосовно створення платформи краудфандінгу як способу залучення інвестицій для розширення діяльності підприємства та замовників, а також збільшення інвестиційної привабливості замовників послуг ТОВ «АероДС».

Заступник директора ТОВ «АЕРО ДС»,
Радник Голови Наглядової Ради

Н.В. Павленко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

вул.Підгірна, 46, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000
 тел: (0312) 61-33-21, 42-99-89 факс: (0312) 61-33-96
 e-mail: official@uzhnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070832

30.01.2021 № 147/01-14

На

№

від

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Фіалковського Андрія Роальдовича

в навчальному процесі

ДВНЗ «УЖНУ»

Понятійний апарат, методичний інструментарій та окремі положення, що містяться у дисертаційній роботі Фіалковського А.Р. на тему «Розвиток інноваційного підприємництва як фактору формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки», використовуються у навчальному процесі економічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» при викладанні дисциплін: «Регіональна економіка» в системі навчання бакалаврів спеціальності 6.051 – економіка (освітня програма Економіка підприємства) та «Підприємництво» спеціальність 6.076 – підприємництво, торгівля та біржова діяльність (освітня програма Управління персоналом та економіка праці).

Проректор з наукової роботи

Студеняк І.П.

Мікловда Василь Петрович
 +38 095 3944522